

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Diplomová práce

Latinská medievistika

Bc. Michaela Falátková

**Překlad, výklad a analýza latinského textu Liber Sancti Jacobi
(V. kniha)**

Translation, Commentary and Analysis of Liber Sancti Jacobi (Book V)

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iva Adámková, Ph.D.

Poděkování

Děkuji Mgr. et Mgr. Ivě Adámkové, Ph.D. za ochotné a trpělivé vedení mé diplomové práce a za velmi cenné rady, které mi poskytla. Moje poděkování patří též spolužákům a přátelům za jejich podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 9. května 2016

.....
Michaela Falátková

Klíčová slova:

medievistika, středověká latina, poutnictví, Svatojakubská cesta, Santiago de Compostela, Španělsko

Key words:

medievistic, medieval latin, pilgrimage, Camino de Santiago, Santiago de Compostela, Spain

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá latinským průvodcem (nadále *Průvodce*) pro poutníky do Santiaga de Compostela z první poloviny 12. století, který se nachází v páté knize *Codexu Calixtinus*, známého též jako *Liber Sancti Jacobi*.

Průvodce je považován za první středověký itinerář obsahující informace o cestě do Santiaga de Compostela. Jeho autorství je připisováno francouzskému poutníkovi Aymericu Picaudovi. Je rozdělen do jedenácti nestejně dlouhých kapitol. Obsahuje informace, kudy vedou čtyři hlavní poutní cesty z Francie do Santiaga, jak dlouhé a náročné jsou jednotlivé etapy a kde se nalézají nejdůležitější hospice pro poutníky. Vedle těchto praktických informací upozorňuje také na nejdůležitější poutní místa a kostely, jejichž návštěvu by neměl poutník vynechat. Rozsáhlá část *Průvodce* je věnována také Santiagu de Compostela a podrobnému popisu katedrály sv. Jakuba.

Cílem práce je vypracovat překlad *Průvodce* doplněný o výkladový komentář, ve kterém budou vysvětleny především obsahové zvláštnosti textu týkající se zejména topografie, poutních kostelů a historického kontextu. Pozornost bude věnována také lexiku. K překladu bude připojena úvodní studie, která se bude skládat ze tří částí. V první z nich bude *Průvodce* zasazen do širšího kontextu poutnictví a poutních příruček ve středověku, druhá bude obsahovat informace o koncepci *Průvodce* a zvláštnostech v jeho slovní zásobě, třetí pak údaje o dochovaných rukopisech a edicích textu *Průvodce*.

Abstract

This dissertation thesis investigates a latin guide for pilgrims to Santiago de Compostela. The Guide was written in the first half of 12th century and is a part of the fifth book *Liber Sancti Iacobi*, also known as *Codex Calixtinus*.

The Guide is considered as the first middle-age itinerary containing information about pilgrimage to Santiago de Compostela. The authorship of the guide is credited to French pilgrim Aymericus Picaud. The text is divided into eleven chapters and brings information about four main pilgrim roads from France to Santiago. It informs how long and how difficult they are and where the main hospices for pilgrims are located. It includes not only these practical information but also informs about important places

for pilgrims and most known churches, which visitor should visit. The large part of the Guide describes in detail Santiago de Compostela and St. James cathedral.

The aim of this study is to make a translation of the guide with interpretative commentary, where will be explained in particular special parts of the text, especially topography, pilgrimage churches and historical context. In this thesis the lexicology will be discussed and described. The introductory study consists of the three parts and it is a vital part of the translation. In the first part of the introductory study the guide will be analysed in broader context of pilgrimage, second one contains information about conception of the Guide with special vocabulary and the last part focuses on data about manuscripts and editions.

Obsah

Úvod.....	8
1. Úvodní studie.....	9
1.1. Poutnictví a poutní příručky ve středověku.....	9
1.1.1 Křesťanská poutní místa.....	9
1.1.2. Středověké poutní příručky.....	13
1.2. Průvodce pro poutníky do Santiaga de Compostela.....	16
1.2.1. Koncepce Průvodce.....	16
1.2.2. Lexikální zvláštnosti v Průvodci.....	19
1.3. Rukopisná dochování a edice Průvodce.....	25
1.3.1. Codex Calixtinus.....	25
1.3.2. Dochované rukopisy Průvodce.....	26
1.3.3. Edice Průvodce.....	28
2. Překlad.....	29
Závěr.....	80
Seznam použité literatury a odborných pramenů.....	83
Obrazová příloha 1.....	86

Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá latinským průvodcem pro poutníky z Francie do Santiaga de Compostela (nadále *Průvodce*) z první poloviny 12. století, který je součástí souboru pěti knih se svatojakubskou tematikou *Liber Sancti Jacobi*, známého též jako *Codex Calixtinus*. *Průvodce* je považován za první středověký itinerář, který obsahuje informace o čtyřech hlavních poutních cestách z Francie do Santiaga. Postupně uvádí, kudy vedou jednotlivé cesty, jak dlouhé a náročné jsou jejich etapy a kde se nalézají nejdůležitější hospice pro poutníky. Vedle těchto praktických informací upozorňuje také na nejdůležitější poutní místa a kostely, které by měl poutník navštívit. Rozsáhlá část *Průvodce* je věnována také Santiagu de Compostela a podrobnému popisu katedrály sv. Jakuba.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí – úvodní studie a překladu. V první části úvodní studie se jednak dotknu otázky vzniku tří největších křesťanských poutních míst – Jeruzaléma, Říma a Santiaga, jednak nastíním vývoj poutních příruček od pozdní antiky do 12. století. Soustředit se budu zejména na počátky kultu sv. Jakuba na Pyrenejském poloostrově a legendární vznik poutního místa v Santiagu. V druhé části úvodní studie se budu věnovat koncepci *Průvodce* a lexikálním zvláštnostem, které se v něm nacházejí. V textu *Průvodce* se totiž nachází celá řada lokálních výrazů pocházejících především z oblastí kolem Pyrenejí, jejichž původ není zcela jasný. Nejprve tedy nastíním, jaká v těchto oblastech byla jazyková situace, poté přejdu k samotné analýze jednotlivých lexémů. Soustředit se budu zejména na odhalení jejich původu. Ve třetí části úvodní studie se budu zabývat nejprve vznikem *Codexu Calixtinus*, poté se dotknu otázky vzniku a autorství *Průvodce* a na závěr shrnu informace o dochovaných rukopisech, moderních edicích a překladech jeho textu.

Za úvodní studií bude následovat český překlad *Průvodce* doplněný o výkladový komentář, v němž budou vysvětleny především obsahové zvláštnosti textu, které se týkají topografie, popisu poutních kostelů, historického kontextu a lexika.

1. Úvodní studie

1.1. Poutnictví a poutní příručky ve středověku

1.1.1 Křesťanská poutní místa

Fenomén křesťanského poutnictví se objevuje od starověku, svého vrcholu však dosáhl až během středověku, kdy se postupně ustálila tři nejdůležitější poutní místa – Jeruzalém, Řím a Santiago de Compostella, a řada menších lokálních poutních míst. Hlavním důvodem vydání se na pout' bylo dostat se do přítomnosti ostatků svatých. Poutníci věřili, že relikvie, které se na těchto místech nacházejí, mají zázračnou sílu. Putování na tato svatá místa mělo zcela jiný charakter než klasické cestování. Poutník se mnohdy vydával na cestu s vědomím, že se z ní už nemusí vrátit, často musel absolvovat dlouhé vzdálenosti, po cestě se mohl dostat do nebezpečných situací. Zároveň se však pohyboval v nábožensky jednotném prostoru a měl řadu výhod a privilegií.

Kořeny křesťanského poutnictví můžeme nalézt už v Novém zákoně v Lukášově evangeliu, z nějž vyplývá, že prvotním důvodem k vydání se na pout' bylo vykonávání náboženských obřadů spojených s Velikonocemi.¹ Nejstarším křesťanským poutním místem byl Jeruzalém. První popsané výpravy do Svaté země byly podnikány za poznáním míst z Bible, jednalo se o tzv. „studijní poutě“. První takovou cestu podnikli Melitón ze Sard (zemřel kolem 180) a Órigenés (185–253).² V díle *Život Konstantinův* (lat. *Vita Constantini*) historika Eusebia z Caesareje (260/265–339/340)³ se nachází důležitý záznam o cestě do Jeruzaléma, kterou podnikla sv. Helena (255–

1 Srv. Lk 2,41–45.

2 Více o „studijních poutích“ viz HUNT, 1982, s. 94.

3 Srv. řecký text v PG 19–24.

330), matka císaře Konstantina I. Velikého (306–337). Vztahuje se k roku 326, kdy se vydala navštívit východní provincie. Z jejího podnětu nechal Konstantin vystavět v Jeruzalémě nad údajným Kristovým hrobem chrám Božího hrobu,⁴ v Betlémě potom chrám Narození Páně. Podle pozdější legendy svatá Helena při cestě údajně našla relikvii dřeva z Kristova kříže, pro jejíž uložení nechala v Římě vystavět baziliku sv. Kříže. Iniciovala také výstavbu římských kostelů, především baziliky sv. Petra, která byla posléze vybudována nad místem údajného apoštolova hrobu. V bazilice se vedle ostatků sv. Petra nacházely také ostatky dalších svatých mučedníků. Konstantin v ní dále nechal uložit Longinovo kopí a tzv. Petrův trůn – relikvii dřeva ze židle, na které údajně sedával sv. Petr. Konstantin tím udělal první krok k tomu, aby se z Říma postupně během středověku stalo druhé nejdůležitější poutní místo po Jeruzalémě.

Třetí nejdůležitější poutní místo, Santiago de Compostela, bylo však pro poutníky „objeveno“ až o několik století později. Názory na to, jakým způsobem byl apoštolův hrob nalezen, se různily už během středověku. Nejstarší historické písemné doklady potvrzující přítomnost působení sv. Jakuba ve Španělsku, pocházejí ze 7. století, avšak důvěryhodnost těchto pramenů je kvůli jejich pozdnímu vzniku snadno zpochybnitelná.⁵ Jeden krátký záznam se nalézá v díle *O původu a úmrtí otců* (lat. *De ortu et obitu patrum*)⁶ připisovaném Isidoru ze Sevilly (asi 560–636), kde se píše, že sv. Poté, co byl Jakub vyslán do Španělska hlásat evangelium, byl popraven Herodem Agrippou I. (10 př. n. l. – 44) a pohřben v Marmarice, historické oblasti, která se rozkládala u pobřeží Středozemního moře na hranicích Egypta a Libye.⁷ Druhý doklad přítomnosti sv. Jakuba na pyrenejském poloostrově se nalézá v *Modlitební knize* (šp. *Libros de los oficios*) vizigótské církve.⁸

Legenda o tom, jakým způsobem se dostaly Jakubovy ostatky ze severoafrického pobřeží zpět do Španělska, pochází až z 12. století a je zaznamenána v první knize

4 Jeden z prvních popisů chrámu Božího hrobu se nachází v díle *O svatých místech* (lat. *De locis sanctis*) Adomnána z Iony (624–704). Popisuje jej jako: „U tohoto mimořádně velkého kostela obdivuhodně kruhového tvaru, postaveného výhradně z kamene, se zdvihají ze základů tři stěny, přičemž vždy mezi dvěma z nich se nachází široký průchozí prostor“, srv. CSEL 39,227. Chrám sloužil jako předloha mnoha dalším stavbám po celé Evropě.

5 Srv. ARTETA, 1995, s. 26.

6 Srv. Lat. text v PL 83,12–156.

7 Srv. PL 83,157A.

8 Srv. ARTETA, 1995, s. 26.

anonymního díla *Historia Compostelana*.⁹ Je v ní uvedeno, že apoštolovo tělo jeho žáci tajně odnesli a naložili na loďku, která posléze bez posádky řízena anděly doplula k břehům španělské Galicie. Odtud byly ostatky přeneseny na místo nazývané *Liberum donum*,¹⁰ kde byly nakonec pohřbeny.¹¹ Místo uložení ostatků se však zapomělo. Apoštolův hrob měl být znovu objeven v první polovině 9. století španělským biskupem Theodomirem z Iria Flavia (dnešní Padrón)¹² na místě, kde se pravděpodobně již ve 4. století nacházelo pohřebiště, od jehož latinského názvu *Campus stellae*, tj. „Hvězdné pole“, je odvozeno i přízvisko Santiaga „Compostela“. ¹³ Zda zmíněný Theodomin hrob opravdu objevil, je však značně nejisté. V důsledku nedostatku spolehlivých pramenů je sporná dokonce i postava samotného Theodomira.¹⁴

Podle jiné legendy zapsané v tzv. *Pseudo-Turpinově kronice* (lat. *Historia Caroli Magni et Rotolandi*),¹⁵ pocházející rovněž z 12. století, však apoštolův hrob objevil Karel Veliký, kterému se sv. Jakub zjevil ve snu a ukázal mu místo, kde je pohřben. Karel se posléze na ono místo vydal a nechal na něm vystavět baziliku sv. Jakuba. Franský kronikář Einhard (přibližně 775–840) se sice zmiňuje ve své kronice *Život Karla Velikého* (lat. *Vita Caroli Magni*) o Karlově tažení do španělské Zaragozy a následné porážce jeho vojska v bitvě u Roncesvalles,¹⁶ avšak o objevení apoštolova hrobu ani o výstavbě baziliky nic neuvádí.

Kromě zmíněných dvou legend vznikla ve 12. století ještě třetí legenda, která

9 Srv. lat. text v PL 170,889–1235, španělská edice textu: FALQUE, 1994, ke vzniku a uspořádání díla viz REILLY, 1969, s. 78–85.

10 Dnešní Santiago de Compostela.

11 Srv. PL 170,892. Motiv ostatků přemístěných „andělskou silou“ se objevuje i v *Průvodci*. Podle něj se obdobným způsobem dostala hlava sv. Genesia z Arles nejprve po řece Rhôně a poté po moři do Kartága, srv. pozn. 202.

12 Okolnosti zázračného objevení popisuje legenda takto: „Jistý muž, člověk s velikou autoritou, zmíněnému biskupovi pověděl, že mnohokrát v noci spatřil zář, která nad hrobem sv. Jakuba odedávna po dlouhou dobu vyzařuje a že se mu tam často zjevují andělé. Poté, co to vyslechl, vydal se osobně k onomu místu, o kterém mu ti, co to viděli, povídali a na zmíněném místě, aniž by o tom pochyboval, spatřil na vlastní oči jasnou zář. Inspirován milostí Boží vydal se rychle do lesíka, velmi důkladně se rozhlížel a našel jakýsi kostelíček, ve kterém byla mramorová hrobka“, srv. PL 170,893.

13 Srv. FLETCHER, 1984, s. 57–59.

14 V nejstarším seznamu španělských biskupů se totiž jméno tzv. Theodomira z Iria Flavia (asi 819–849) nenachází, protože roku 711 byl seznam přerušen kvůli muslimské invazi. Jeho jméno se objevuje až u Alfonse II. z Asturie (792–841), který posloupnost doplnil. Srv. GERLI – ARMISTEAD (eds.), 2003, s. v. *Theodomin, bishop of Ira Flavia*. Theodomin je také zmíněn v *Průvodci* v souvislosti s oltářem sv. Jakuba, srv. pozn. 348.

15 Srv. pozn. 93.

16 Srv. pozn. 174.

uvádí, že se sv. Jakub zjevil na bílém koni, aby pomohl křesťanům v bitvě u Clavija (844), kde se střetli s Maury, pod jejichž nadvládou byl pyrenejský poloostrov. Motiv „svatého Jakuba Maurobijce“ byl od 12. století ve Španělsku velmi rozšířený. Iluminace apoštola sv. Jakuba na bílém koni se nalézá dokonce i v jednom z rukopisů *Průvodce*.¹⁷

Skutečnost, že se na místo Jakubova hrobu zapomnělo, může být obhájena tím, že politická situace ve Španělsku byla nestabilní. Nejenže docházelo k bojům mezi křesťany a muslimy, ale i k vzájemným střetům mezi jednotlivými španělskými královstvími. Na začátku 8. století začali na Pyrenejský poloostrov pronikat muslimové. Roku 711 vpadli do Španělska a vytlačili křesťanské obyvatelstvo až do oblasti Pyrenejí. Ke znovudobytí území Galicie, kde se nacházel apoštolův hrob, došlo až v druhé polovině 8. století. V rámci znovudobývání poloostrova sehrál svou úlohu i Karel Veliký, který se po neúspěšném tažení do Zaragozy roku 778 vydal na Pyrenejský poloostrov ještě dvakrát, v roce 785 dobyl Gironu, v roce 801 Barcelonu. Poté na dobytém území založil franskou marku Katalánii.

Roku 905 byla prohlášena samostatným královstvím Navarra, která se za vlády Sancha III. Navarrského (asi 990–1035)¹⁸ rozšířila o Aragonii, Asturii a částečně i León. Sancho poté předal vládu svému synovi Ferdinandovi I. Kastilskému (asi 1016–1065), po jehož smrti bylo území Navarry rozděleno mezi jeho tři syny, Alfonse VI. Kastilského (1040–1109), Sancha II. Kastilského (asi 1007–1072) a Garcíu II. (asi 1042–1090), krále Galicie. Mezi syny však došlo k potyčkám, v jejichž důsledku území znovuovládl Alfons. V době jeho vlády došlo k rozkolu na části poloostrova, která byla tou dobou pod nadvládou Arabů, což přispělo k následnému znovudobytí Toleda (1085). Poté nastalo na dobytém území opět krátké období nestability, způsobené spiknutím Sevilly s Almorávidy, muslimy ze severoafrického pobřeží. Jednotnou říši obnovil až vnuk Alfonse VI., Alfons VII. Kastilský (1105–1157).¹⁹ V *Průvodci* je jméno Alfons zmíněno hned na několika místech. Není vždy však zcela jasné, o kterého Alfonse se jedná. V prvním případě je jeho jméno uvedeno v souvislosti s opravou cesty do Santiaga.²⁰ Ve druhém případě se objevuje v nápisu, který se údajně nalézal na nové

17 Jedná se o rukopis S (signatura Ms. 2631), který je dnes uložený v Univerzitní knihovně v Salamance, srv. níže s. 26.

18 Srv. pozn. 64.

19 Srv. ARTETA, 1995, s. 93–159.

20 Srv. pozn. 148.

oltářní desce v kostele sv. Jakuba v Santiagu.²¹

Zklidnění politické situace v severní části Španělska na začátku 12. století s sebou přineslo řadu změn. Počet poutníků proudících do Santiaga se postupně zvyšoval, čímž vznikla logická potřeba jednak vybudovat pro uložení ostatků sv. Jakuba nový reprezentativní kostel, jednak infrastrukturu cest a ubytoven pro poutníky. Největší výstavba začala v době úřadu biskupa a pozdějšího arcibiskupa Diega Gelmíreze (1120–1149).²² Vznikaly nové církevní stavby, kostely, začala veliká rekonstrukce katedrály sv. Jakuba i městských paláců, náměstí a vodovodu. V *Průvodci* je Diegovo jméno uvedeno v souvislosti s rozšiřováním města hned na několika místech.²³ Santiago se tedy během první poloviny 12. století postupně stalo po Jeruzalémě a Římě třetím největším poutním místem křesťanského světa.

1.1.2. Středověké poutní příručky

První cestopisy (lat. *itineraria*), které podávají informace o pouti do Jeruzaléma, se objevují ve 4. století. Za zcela nejstarší z nich je považován anonymní *Spis poutníka z Bordeaux* (lat. *Itinerarium Burdigalense*),²⁴ v němž je zaznamenána cesta z Bordeaux do Jeruzaléma, podnikutá neznámým poutníkem mezi lety 333 a 334. Cestoval přitom přes severní Itálii, údolím Dunaje do Konstantinopole a dále přes Anatolii a Sýrii do Jeruzaléma. Dalším spisem je *Putování Egeriino* (lat. *Itinerarium Egeriae*),²⁵ pocházející z konce 4. století. Nalézá se v něm záznam cesty španělské poutnice jménem Egeria, která vykonala pouť do Jeruzaléma, pravděpodobně mezi lety 381 a 384. Dílo je považováno za důležité nejen proto, že obsahuje cenné informace o průběhu cesty a návštěvách jednotlivých poutních míst, ale podává i popis oslav velikonočních svátků. Další méně známý pramen představuje Jeronýmův dopis číslo

21 Srv. pozn. 359.

22 O životě Diega Gelmíreze a popisu města Santiaga de Compostela v polovině 12. století pojednává *Historia Compostelana*, srv. pozn. 23.

23 Diegovo jméno je zmíněno v páté kapitole, která pojednává o opravení jednoho z úseků svatojakubské cesty, srv. pozn. 147. V deváté kapitole je Diego uveden jako zadavatel nové stříbrné oltářní desky v kostele sv. Jakuba, srv. pozn. 358. V souvislosti s výstavbou kostela sv. Jakuba je označen jako „*primus et strenuissimus miles et generosus vir*“, srv. pozn. 376.

24 Srv. lat. edice textu viz *CSEL* 39,1–33.

25 Srv. latinsko-čes. edice s úvodní studií viz HEJMOVÁ, (přel., ed.), 1999.

108,²⁶ ve kterém se nachází záznam o cestě do Palestiny, kterou v roce 385 společně s Jeronýmem podnikla urozená Římanka jménem Paula. Paula založila v Betlémě dva ženské kláštery a zůstala v Ježíšově rodišti až do své smrti v roce 404. Dopis vznikl krátce po Paulině smrti a Jeroným jej adresoval její dceři Eustochii. Jedná se o dílo vysoké literární úrovně, které zároveň přináší i řadu zajímavých informací právě o Paulině působení v Palestině. Dalším cestopisem, který čerpal z předchozích tří pramenů, je Theodosiovo dílo z 6. století *O poloze Svaté země* (lat. *De situ Terrae sanctae*),²⁷ v němž se vedle informací o poutních místech ve Svaté zemi nachází popis ženského kláštera zaniklého na počátku 7. století, který se měl nalézat nedaleko Jeruzaléma. Řadu nových informací obsahuje i dílo irského mnicha Adomnána z Iony *O svatých místech* (lat. *De locis sanctis*), které vzniklo na konci 7. století. Dílo totiž obsahuje řadu podrobných informací o podobě Jeruzaléma, především pak popis a náčrt chrámu Božího hrobu, z nějž vycházela celá řada dalších středověkých autorů.²⁸ Mezi další důležitá díla patří méně rozsáhlý Bedův *Spis o svatých místech* (lat. *Libellus de locis sanctis*) z 8. století, ve kterém se nachází popis Jeruzaléma a dalších měst ve Svaté zemi.²⁹ Některé pasáže doslovně přejímá a doplňuje vlastním textem ve svém díle *Spis o svatých místech* (lat. *Liber de locis sanctis*) v 11. století Petr Diaconus.³⁰ Další významný cestopis líčící pouť do Jeruzaléma představuje dílo *Popis Svaté země* (lat. *Descriptio Terrae sanctae*), sepsané roku 1137 klerikem Rorgem Fretellem z Nazaretu pro pražského biskupa Jindřicha Zdíka.³¹ Dílo obsahuje vedle geografických informací také autorovy vlastní zážitky z cesty do Svaté země.³²

V porovnání s bohatou historií poutních příruček do Jeruzaléma, může být trochu překvapující, že první známý průvodce po Římě pochází až z 11. století. Je jím anonymní dílo z 11. století *Podivuhodnosti města Říma* (lat. *Mirabilia urbis Romae*).³³ Nachází se v něm popis antických a středověkých památek, který doplňují legendy

26 Srv. lat. edice textu viz *CSEL* 55,306–351.

27 Srv. lat. edice textu viz *CSEL* 39,135–150.

28 Srv. pozn. 4. a lat. edice textu viz *CSEL* 39,219–297.

29 Srv. lat. edice textu viz *CSEL* 39,299–324.

30 Srv. lat. edice textu viz *CSEL* 39,103–121.

31 Srv. lat. edice textu viz BOEREN (ed.), 1980.

32 srv. MANTELLO – RIGG (eds.), 1999, s. 682–687.

33 Srv. čes. překlad viz PUTNA (přel.), 2002.

o jejich vzniku. Průvodce obsahuje informace o městských hradbách, o jménech bran, vítězných oblouků, pahorků, lázní, paláců, divadel, mostů, hřbitovů, kostelů atd. Zmiňuje také místa spojená s prvními mučedníky. Vybraným stavbám, například Pantheonu nebo kostelu sv. Petra v okovech, se potom věnuje podrobněji. Přibližně v polovině 12. století vzniklo další podobné dílo *O podivuhodnostech města Říma* (lat. *De mirabilibus urbis Romae*), jehož autorství je na základě prologu k textu prisuzováno Mistru Řehořovi z Oxfordu. Na rozdíl od předešlého průvodce je popis jednotlivých památek mnohem subjektivnější a zdá se, že vznikl na základě vlastního autora pozorování.

1.2. Průvodce pro poutníky do Santiaga de Compostela

1.2.1. Koncepce Průvodce

Průvodce je rozdělen do jedenácti kapitol různé délky. V prvních pěti kapitolách se nacházejí informace, kudy vedou čtyři hlavní poutní cesty, jak dlouhé a náročné jsou jednotlivé etapy, a kde se nalézají nejdůležitější hospice pro poutníky. Postupně se v nich popisují čtyři francouzské poutní cesty, které jsou tradičně nazývány podle důležitých měst, přes něž vedou.³⁴ První, nejjižnější cesta, která je zde uvedena, je *Via Tolosana*, nazvaná podle města Toulouse. Začínala u kostela sv. Trofima v Arles, odtud vedla západním směrem do Toulouse, přes Col de Somport v Pyrenejích, a s ostatními se spojovala v Puente la Reina na řece Argu. První část této cesty, která vedla z Arles do Saint-Gilles, je v *Průvodci* nazývána také *Via Egidiana*, česky „cesta sv. Jiljí“.³⁵ Druhá, *Via Podiensis*, získala jméno podle města Le Puy-en-Velay v Auvergne a jejím výchozím bodem byl tamní chrám Matky Boží. Třetí, *Via Lemovicensis*, nazvaná podle Limoges, vycházela od kostela sv. Maří Magdalény v burgundském Vézelay, pokračovala jihozápadním směrem přes Bourges a zmíněné Limoges. Čtvrtá, nejseverněji položená, *Via Turonensis*, pojmenovaná podle města Tours, vedla z pařížského kostela sv. Jakuba, přes Tours, Poitiers, Saintes a Bordeaux, a v Roncesvallském průsmyku v Pyrenejích se napojovala na cesty vedoucí přes Limoges a Le Puy-en Velay. Tuto cestu nejspíše absolvoval i francouzský poutník Aymericus Picaud, který byl pravděpodobně i autorem *Průvodce*.³⁶

V šesté kapitole *Průvodce* jsou poutníkovi podávány informace o tom, z jakých řek se může bezpečně napít, a kterým by se měl raději vyhnout a proč. Upozorňuje se zde například také na to, které ryby jsou jedlé a které nikoliv. V souvislosti s tím je

34 Plán poutních cest viz obr. 1, Příloha 1, s. 86.

35 Srv. pozn. 193.

36 Srv. pozn. 98.

uvedeno i několik lokálních názvů ryb doložených ve staré francouzštině a španělštině.³⁷

V sedmé kapitole se *Průvodce* zaměřuje na popis jednotlivých zemí a jejich obyvatel. Soustředí se přitom na území, kterými prochází trasa *Via Turonensis*. Území na trase *Via Tolosana* jsou zmiňována pouze letmo v několika kratších větách. Zeměmi, kterými procházejí zbylé dvě trasy, se *Průvodce* nezabývá vůbec. První obsáhlejší informaci podává autor poutníkovi o kraji Poitou, k jehož obyvatelům zaujímá velmi kladný postoj, což by mohlo podpořit pravdivost hypotézy, že jím byl právě Aymericus Picaud, který logicky vyzdvihl svůj rodný kraj.

Dále autor *Průvodce* pokračuje popisem krajů Saintonge, Bordeaux, Gaskoňska a Baskicka, čímž miní část Navarrského království, která se nacházela v Pyrenejích. Poté popisuje Navarru, k níž podle něj patří Biskajsko a Álava. K Baskům a Navařanům autor zaujímá velmi negativní postoj, což pravděpodobně souviselo s jejich konflikty s Franskou říší, a především s porážkou Karla Velikého v bitvě u Roncesvalles.³⁸ Do popisu Navařanů je zahrnut i výčet několika baskických slov, považovaný dnes za druhý nejstarší známý doklad psané baskičtiny.³⁹ Zbylé oblasti, které následují za Navarrou – Kampos, Kastilii a Galicii, popisuje autor mnohem pozitivněji a uvádí, že jejich obyvatelé mají svými zvyky blízko k Francouzům.

V osmé rozsáhlejší kapitole *Průvodce* jsou uvedeny podrobnější informace k jednotlivým poutním místům, především popisy a historie poutních kostelů. Některým místům se *Průvodce* věnuje podrobněji – městu Arles, Limogne nebo Saintes, jiné pouze zmíní. Vedle popisu míst obsahuje text kapitoly i nejrůznější převzaté hagiografické příběhy a legendy, jejichž původ je obtížné odhalit. Například do popisu města Orleáns, nacházejícího se na *Via Turonensis*, je začleněna legenda o sv. Evortiovi, jež má za cíl objasnit úlohu kněze při vykonávání eucharistie.⁴⁰ Vypráví o tom, jak se Evortiovi, když sloužil mši, zjevila Boží ruka, jež opakovala jeho pohyby – nejprve znamení kříže nad chlebem a vínem a poté pozvednutí kalichu a chleba do výšky. Znamení kříže, je jedním ze základních symbolů křesťanství a odkazuje ke Kristovu umučení. Význam gesta, kterým bývá kříž vyjádřen, popsal na konci 12. století v díle *O svátosti oltářní* (lat. *De sacro altaris mysterio*) kardinál Lothar, pozdější papež Inocenc III. (kolem 1160–1216).

37 Více o lexikálních zvláštostech viz s. 19.

38 Srv. pozn. 174.

39 Více o lexikálních zvláštostech viz s. 19.

40 Srv. pozn. 251.

Kněz při značení kříže nejprve spojí tři prsty, které vyjadřují sv. Trojici. Poté klesne rukou dolů, čímž odkazuje ke Vtělení, dále následuje pohyb ruky zprava, tj. z židovské strany, do leva, tj. na pohanskou stranu, tímto gestem má pomyslně obsáhnout celý prostor kostela.⁴¹

Do textu osmé kapitoly je včleněna i rozsáhlejší podkapitola popisující život a umučení sv. Eutropia ze Saintes, kterou uvozuje dopis, který měl poslat pařížský biskup Dionýsius (pol. 3. stol.) papeži Klementovi (1. stol.). Vzhledem ke skutečnosti, že Dionýsius a Klement nebyli současníci, je jisté, že adresát byl fiktivní.⁴² Celý následující text o umučení sv. Eutropia je pak pravděpodobně kompilací několika zdrojů. Stylově se odlišuje od zbytku *Průvodce*, z čehož lze vyvodit, že byl do něj nejspíš zařazen dodatečně.⁴³

Devátá kapitola má za cíl usnadnit poutníkovi orientaci v Santiagu a poučit ho o tom, co jej v cíli poutě čeká. Nachází se v ní popis města, včetně podrobného popisu katedrály sv. Jakuba a apoštolovy hrobky. Kapitola je členěna na menší podkapitoly, které jsou věnovány jednotlivým stavbám a jejich architektonickým prvkům. Popis stavby je tak detailní, že lze na jeho základě zrekonstruovat i prvky, které nebyly do dnešní doby zachovány, nebo byly přestavěny. Jedná se například antependium oltáře sv. Jakuba,⁴⁴ nebo baldachýn (lat. *cimborius*), který se nad ním nacházel.⁴⁵ V popisu katedrály sv. Jakuba se objevuje i několik méně obvyklých výrazů pro označení jejích jednotlivých částí. Jedná se o antropomorfní termíny, kdy je hlavní loď označena jako „tělo“, ramena transeptu jako „údy“, závěr kostela jako „hlava“ a jednotlivé kaple v závěru kostela jako „malé hlavy“.⁴⁶ Označení „tělo“ (lat. *corpus*) užil při popisu katedrály přibližně ve stejné době také opat Suger z kláštera Saint-Denis (1080/1081–1151) ve svém díle *Správa opatství* (lat. *De administratione*).⁴⁷ V jeho pojetí se však jednalo spíše o celou stavbu kostela, nebo části kostela bez chóru.⁴⁸ Označení „údy“ (lat.

41 Srv. SCHMITT, 2004, s. 260.

42 Srv. GERSON, vol. 2, 1998, s. 186, pozn. 133.

43 Srv. GERSON, vol. 2, 1998, s. 186, pozn. 131.

44 Srv. popis oltáře, s. 72 a rekonstrukce oltáře obr. 3, s. 87.

45 Srv. popis baldachýnu, s. 74 a rekonstrukce baldachýnu obr. 4, s. 88.

46 Srv. popis katedrály, s. 65 a plán katedrály obr. 2, s. 87.

47 Srv. latinsko-český text v ADÁMKOVÁ (přel., ed.), 2006, 198–353.

48 Srv. ADÁMKOVÁ (přel., ed.), 2006, s. 201, pozn. 331.

membra) pro ramena transeptu se ve stejném významu vyskytuje již na konci 10. století.⁴⁹ Označení „hlava“ (lat. *caput*) pro závěr kostela se nachází v díle mnicha Helgauda z kláštera Fleury-sur-Loire (zemřel kolem 1048)⁵⁰ a opět také u Sugera.⁵¹ Představu kostela jako lidské postavy evokuje i latinské spojení „vavřínový věnec“ (lat. *corona laurea*),⁵² které je neobvykle užito pro označení věnce chórových kaplí.

Desátá kapitola je věnována jednak počtu kanovníků, kteří příslušeli ke katedrále v Santiagu, jednak tomu, jakým způsobem mají být rozdělována nadání⁵³ oltáře sv. Jakuba. Jednalo se o dary, které do kostela přinášeli poutníci jako vyjádření své spoluúčasti na mši a vděku, ale i na podporu chudých a nemocných. Dary mohly být různého charakteru – od chleba a vína, které bylo možné následně využít při eucharistii, ale mohlo se jednat i o peníze.

Jedenáctá kapitola má za cíl poučit, jak by poutníci měli být na cestě místními obyvateli přijímáni, a že by se jim mělo dostávat plné podpory. Do kapitoly jsou zařazeny tři příběhy, které měly sloužit jako odstrašující příklad pro ty, kteří by nechtěli přijmout poutníky ve svém domě. První příběh vypráví o tkalci z města Nantua, kterému se roztrhlo plátno poté, co odmítl dva poutníky.⁵⁴ Druhý příběh pojednává o ženě z Villeneuve, jíž se proměnil chléb v kámen poté, co nechtěla přijmout do svého domu poutníky. Třetí pak o požáru ulice ve městě Saint-Porchaire, k němuž došlo z Boží pomsty kvůli tomu, že v žádném domě s výjimkou jediného, nechtěli přijmout dva poutníky. Tyto tři příběhy patrně vycházely z druhé knihy *Codexu Calixtinus*.⁵⁵

1.2.2. Lexikální zvláštnosti v Průvodci

Průvodce lze považovat za hodnotný pramen nejen proto, že přináší informace o poutnictví 12. století, ale i kvůli tomu, že se v něm vyskytuje celá řada výrazů

49 Srv. NIERMEYER, s.v. *membrum* (3).

50 Srv. *PL* 141.

51 Srv. pozn. 47.

52 Srv. pozn. 303.

53 Srv. pozn. 132.

54 V Nantua se nacházelo již v 8. století opatství, které později v 11. století spadalo pod opatství v Cluny, srv. GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 220, pozn. 3.

55 Srv. GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 220, pozn. 1 a pozn. 91.

z lokálních jazyků, které jsou doplněny o latinský výklad.⁵⁶ U některých z nich se jedná o vůbec první písemný doklad jejich existence. Odhalení původu těchto výrazů je v některých případech obtížné a to především ze dvou důvodů. První z nich je komplikovaná jazyková situace na daných územích, odkud měly výrazy pocházet, druhý z nich je možná přítomnost písařských chyb. Výrazy pocházejí jednak z oblastí Navarry, Biskajska a Álavy, které patřily pod Navarrské království, kde se ve 12. století mluvilo baskicky, v některých oblastech kastilsky⁵⁷ nebo katalánsky,⁵⁸ úředním jazykem však byla latina, jednak z Galicie, kde se mluvilo galicijsky.⁵⁹ V okrajových oblastech na severu Španělska se mohla vyskytovat i okcitánština⁶⁰ a galština.⁶¹ Všechny zmíněné jazyky se vzájemně ovlivňovaly a docházelo mezi nimi k lexikálními výpůjčkám. Nejvíce přejatých slov pocházelo z vulgární a středověké latiny. Jednalo se především o přejímky výrazů v souvislosti s rozvojem křesťanství.⁶²

Navarrské království se rozprostíralo od jihovýchodu Francie přes Pyreneje až do severního Španělska. Jeho velikost se měnila podle politické situace, v 11. století, za vlády Sancha III. Navarrského,⁶³ se rozkládalo od horního toku řeky Ebro ve Španělsku až za Garonnu ve Francii. Království bylo složeno z Navarry, Biskajska, jež se rozkládalo v cípu Biskajského zálivu na severu Španělska, Álavy, která byla jižní soused Biskajska, dále zasahovalo na severu do Aquitánie a na jihu do Aragonu a Kastilie. Baskičtinou, která převažovala nad ostatními jazyky, se mluvilo především v severní části Navarry a Biskajsku. V Álavě se vedle ní objevovala i kastilština. Na území Navarrského království mohl dosáhnout i vliv katalánštiny, okcitánštiny a galštiny.

Baskové se usídlili na území Navarry ve 3. století př. n. l. Roku 196 př. n. l. přišli Římané a vedle baskičtiny se začala používat i latina. První známé písemné

56 Abecedně seřazený přehled všech výrazů se nachází na s. 24.

57 Ze středověké kastilštiny se vyvinula dnešní španělština, ve středověku se kastilsky mluvilo zejména na území Kastilie, Aragonu a Leónu.

58 Katalánština je románský jazyk, kterým dodnes mluví obyvatelé Katalánska, Valencie a jižní Francie.

59 Galicijština je románský jazyk, blízký portugalštině, který se dodnes užívá v oblasti Galicie.

60 Okcitánština je románský jazyk, kterým se mluví v jižní části Francie a na severozápadě Španělska.

61 Galština je keltský jazyk příbuzný baskičtině, kterým se mluvilo na území Galie.

62 Srv. ZAVADIL, 2010, s. 19–27,

63 Srv. pozn. 18.

onomastické doklady baskičtiny jsou dochovány na území Akvitánie v latinských nápisech na náhrobních deskách a mincích z římského období z 1. – 3. století. V 1. století vliv baskičtiny dosahoval až k francouzskému Bordeaux, na severu a k Arles na západě Francie. V osmé kapitole *Průvodce*, v popisu římské nekropole *Ailiscampis*, která se měla nalézat nedaleko Arles, je uvedeno, že jsou na jejích náhrobcích vytesány „nejrůznější nápisy jak latinským písmem, tak prastarým nesrozumitelným jazykem“.⁶⁴ Na základě předešlých informací lze tedy vyslovit hypotézu, že oním „prastarým nesrozumitelným jazykem“ byla právě baskičtina, mohla jím být ale i okcitanština, galština nebo katalánština. Z 3. – 10. století se nedochovaly žádné písemné doklady baskičtiny, z 11. – 15. století potom pouze několik nesouvislých záznamů nebo glos.⁶⁵ V sedmé kapitole *Průvodce* v popisu obyvatel Navarry se několik takových záznamů nachází. Jedná se především o seznam patnácti baskických slov a slovních spojení doplněných o jejich latinský výklad.⁶⁶ Vzhledem ke své ojedinělosti tento seznam představuje vzácný doklad baskičtiny, který nemá ve 12. století obdoby.

Baskické výrazy z *Průvodce* lze rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny patří výrazy, ke kterým lze nalézt analogii v moderní baskičtině, do druhé výrazy, které sice lze klasifikovat podle jejich podoby jako baskické, avšak nelze k nim dohledat analogické slovo se stejným nebo podobným významem. Do první skupiny můžeme tedy zahrnout následující výrazy: *andrea* (paní), *Andrea Maria* (Bohorodička), *aragui* (maso), *araign* (víno), *ardum* (víno), *achea* (dům), *elicera* (kostel), *ereguia* (král), *gari* (obilí), *iaóna* (pán domu), *Ioana domne iacue* (sv. Jakub), *orgui* (chléb) a *uric* (voda). Do druhé skupiny patří výrazy *auconas* (oštěp), *belaterra* (kněz), *gaver* (bystřina), *palleis* (látka) a *urcia* (Bůh). Výraz *auconas* by mohl mít souvislost s baskickým slovesem *azcona* s významem štvát, mohl by však pocházet i z okcitanštiny.⁶⁷ Výraz *belaterra* by mohl mít svůj původ buď v latinském slově *oblator*, kterým bývá obecně označován „někdo, kdo něco obětuje“, nebo v baskickém *bailliz*,⁶⁸ které je odvozeno od latinského *bellator* s významem „válečník“.⁶⁹ Výraz *gaver* by mohl odpovídat

64 Srv. pozn. 204.

65 Srv. ZAVADIL, 2010, s. 60–61.

66 Srv. pozn. 178.

67 Srv. DV, s. v. *azcona* a pozn. 183.

68 Srv. DV s. v. *bailliz* a pozn. 178.

69 Srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 162, pozn. 42.

substantivu *gave*, které se vyskytuje dodnes v Pyrenejích, jeho baskický původ však není jistý. Komplikovanější situace nastává při odhalení původu výrazu *palleis*, který se v textu vyskytuje na dvou místech pokaždé v jiném významu. V prvním případě pravděpodobně označuje „píci“, a tudíž by mohlo mít souvislost s latinským slovem *palea*, ve druhém „látku“, která bývá v baskičtině označována slovem *palio*.⁷⁰ V obou případech by se by se mohlo jednat o přejímku z latiny.⁷¹ Otázkou však zůstává, proč by jeden výraz označoval dvě naprosto odlišné věci, a zda se nemohlo v tomto případě jednat o písařskou chybu. Zajímavou etymologii má také výraz *urcia*, který by mohl mít svůj původ v baskickém výrazu *ortzegun*, kompozitu slova *ortz* (nebe) a *egun* (den), které označuje totéž co latinské *dies iovis*, česky „Jovův den“ nebo-li čtvrtek.⁷²

Vedle slov baskického původu se nacházejí v textu i další lokální výrazy, jejichž původ není také mnohdy zcela jasný. Jedná se o názvy ryb žijících v Galicii – *alosa* (parmice), *anguilla* (úhoř), *barbus* (parmice) a *tenca* (lín),⁷³ dále hmyzu, který se vyskytuje v kraji Bordeaux – *guespe* (vosa) a *tavones* (ovád),⁷⁴ a výrazy uvedené v popisu Navařanů – *lavarcas* (sandály)⁷⁵ a *saias* (plášť).⁷⁶ Nejasného původu je též přezdívka města Rabanal – *Captivus* (zajatý).⁷⁷ Výraz *alosa* má patrně svůj původ v galštině,⁷⁸ *anguilla* v katalánštině,⁷⁹ *barbus* v galicijském *barbada*, nebo kastilském *barba*,⁸⁰ a *tenca* v galicijštině.⁸¹ Slovo *guespe* může mít původ v baskickém *espare*, odvozeném z latinského *vespa*,⁸² *tavones* v kastilském *tábano*.⁸³ Výrazu *lavarcas*

70 Srv. DV, s. v. *palio*.

71 Srv. pozn. 41.

72 Srv. DV, s. v. *ortzegun*.

73 Srv. pozn. 158, a 159.

74 Srv. pozn. 165.

75 Srv. pozn. 176.

76 Srv. pozn. 177.

77 Srv. výše s. 19.

78 Srv. DCECH, s. v. *alosa*.

79 Srv. DCECH, s. v. *anguilla*.

80 Srv. DCECH, s. v. *barba*.

81 Srv. DDGA, s. v. *tenca*.

82 Srv. DCECH, s.v. *avispa*.

83 Srv. DCECH, s. v. *tábano*.

odpovídá kastilské *abarca*⁸⁴ a katalánské *avarca*,⁸⁵ tomu nasvědčuje i to, že v jednom z dochovaných rukopisů *Průvodce* je u slova vynechané počáteční písmeno „l“, původ slova je však neznámý.⁸⁶ Slovo *saias* by mohlo být odvozeno jednak od latinského *sagum*, jednak může být původu galského.⁸⁷ Ne zcela jasnou etymologii má slovo *Captivus*, mohlo by však znamenat totéž co galicijské *cativo*, s významem „zajatý“, nebo „malý“, které má svůj původ v latině.⁸⁸

84 Srv. DCECH, s. v. *abarca*.

85 Srv. DLC, s. v. *avarca*.

86 Srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 162, pozn. 36.

87 Srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 162, pozn. 39.

88 Srv. DDGA, s. v. *cativo* (1–2).

Přehled lokálních výrazů

Lokální výraz	Český překlad	Předpokládaný původ	Současná podoba	Latinský ekvivalent
alosa	parmice	gal.	alosa	–
andrea	paní	bask.	andre	domina
Andrea Maria	Bohorodička	bask.	andre Maria	Dei Genitrix
anguilla	úhoř	kat.	anguila	anguilla
aragui	maso	bask.	aragi	caro
araign (pl.)	ryba	bask.	arrain	piscis
ardum	vino	bask.	ardo	vinum
auconas (pl.)	oštěp	bask. / okc.	azcona	iaculum
barbus	parmice	galic. / kast.	barbada / barba	–
belaterra	kněz	bask.	–	presbiter
Captivus	zajatý	galic.	cativo	[captus]
echea	dům	bask.	etche	domus
elicera	kostel	bask.	eleiza	ecclesia
ereguia	král	bask.	errege	rex
gari	obilí	bask.	gari	triticum
gaver	bystřina	bask.	–	–
guespe (pl.)	vosa	bask. / kast.	espare / avispa	[vespa]
iáóna	pán domu	bask.	jaun	dominus domus
loana domne lacue	sv. Jakub	bask.	–	Sanctus Iacobus
lavarcas	sandále	kat. / kast.	avarca / abarca	[sotulares]
orgui	chléb	bask.	ogi	panis
palleis	látka	bask.	palio	pallium
saias	plášť	lat. / gal.	–	[sagum]
tavones (pl.)	ovád	kast.	tábano	[tabanus]
tenca	lín	galic.	tenca	–
urcia	Bůh	bask.	–	deus
uric	voda	bask.	urgeza	aqua

1.3. Rukopisná dochování a edice Průvodce

1.3.1. Codex Calixtinus

Průvodce byl původně součástí souboru textů se svatojakubskou tematikou nazývaného *Codex Calixtinus*, nebo také *Liber sancti Iacobi*, jehož vznik bývá datován do třicátých let 12. století.⁸⁹ Soubor obsahoval pět textů různých žánrů: liturgickou knihu,⁹⁰ sbírku zázraků,⁹¹ knihu o přenesení ostatků sv. Jakuba,⁹² historii Karla Velikého a Rolanda, známou též jako Pseudo-Turpinova kronika⁹³ a *Průvodce* pro poutníky.

Originál *Codexu Calixtinus* se nedochoval, je známý pouze z dvanácti jeho pozdějších opisů z různých období. Objednavatelem původního rukopisu byl patrně papež Kalixt II. (1119–1124). V období jeho pontifikátu bylo roku 1120 biskupství v Santiagu povýšeno na arcibiskupství, s čímž mohla souviset potřeba vyhotovení reprezentativního rukopisu nejen pro liturgické účely, ale i jako doklad zázračného přemístění apoštolových ostatků ze severoafrického pobřeží do Santiaga. Na Kalixta II., jako iniciátora vzniku kodexu, odkazují především iluminované iniciály C v incipitu první knihy ve dvou opisech rukopisu (C a VA) s jeho portrétem, na kterém sepisuje *Codex Calixtinus*,⁹⁴ a další zmínky jeho jména v ostatních částech rukopisu, včetně

89 Srv. GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 11.

90 První kniha obsahuje sbírku kázání, včetně homilií s notovými záznamy, srv. HERBERS, 1998, s. 3–154.

91 Druhá kniha obsahuje 22 svatojakubských zázraků, které se měly odehrát mezi lety 1080–1135, srv. HERBERS, 1998, s. 155–177.

92 Třetí kniha vypráví o životě sv. Jakuba, jeho umučení (*Passio maior* a *Passio modica*) a přenesení jeho ostatků (*Translatio maior* a *Translatio modica*), srv. HERBERS, 1998, s. 179–191.

93 Čtvrtá kniha vypráví o bojích Karla Velikého a Rolanda proti Maurům a počátku výstavby svatojakubských cest. Kniha je psána jako tzv. *chanson de geste*, srv. BÉDIER, 1908–1913, s. 42–182 a HERBERS, 1998, s. 193–229. Její autorství bylo připisováno remešskému biskupu Turpinovi (753–800), v současnosti se však většina badatelů přiklání k názoru, že autorem knihy byl nejspíše někdo jiný, srv. VIELLIARD, 1984, s. 9–10. K dataci viz pozn. 15.

94 Více o iluminované iniciále C v rukopisu C a VA viz VILLASEÑOR, 2012, s. 184 a též viz GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 241n.

Průvodce.⁹⁵

Se vznikem rukopisu je spojená i otázka jeho autorství. Autoři prvních čtyř knih souboru *Codex Calixtinus* nebyli identifikováni. Vzhledem k různorodosti knih však lze předpokládat, že jich bylo několik. Autorství páté knihy, která obsahuje *Průvodce*, bývá přisuzováno Aymericu Picaudovi, francouzskému učenici a poutníkovi z první poloviny 12. století, o jehož životě známe pouze několik málo údajů. Jediný dokument, který o Aymericovi přináší alespoň minimální informace, je latinský dopis, který bývá také nazýván *Falešná bula papeže Inocence II.*⁹⁶ Tento dopis byl objeven v jednom z pozdějších opisů *Codexu Calixtinus*. Vznik dopisu se datuje přibližně do druhé poloviny 12. století. Dopis uvádí, že Aymericus uspořádal *Codex Calixtinus*, dále že pocházel z města Parthenay ležícího ve Francii v kraji Poitou, a byl kaplanem kostela sv. Maří Magdalény v burgundském Vézelay. V dopise není explicitně vyjádřeno, že by byl Aymericus autorem *Průvodce*, je v něm označen pouze jako jeho editor. Samotný text *Průvodce* však obsahuje informace, na základě nichž lze vyslovit hypotézu, že jeho autorem byl. V *Průvodci* je uvedeno několikrát jeho jméno.⁹⁷ Na několika místech v textu *Průvodce* se nacházejí zmínky ukazující na francouzský původ autora.⁹⁸ Rovněž je patrné, že se autor soustředil na popis trasy nazývané latinsky *Via Turonensis*, která vede přes Aymericův rodný kraj Poitou. Aymericus tedy mohl sepsat *Průvodce* poté, co vykonal pout' do Santiaga, a posléze zařadit do souboru *Codexu Calixtinus*, který od Kalixta II. dostal za úkol sestavit, patrně pro katedrálu sv. Jakuba v Santiagu. V souvislosti s katedrálou sv. Jakuba je třeba zmínit ještě prvního arcibiskupa ze Santiaga Diega Gelmíreze, který mohl iniciovat vznik rukopisu v rámci přestavby katedrály.⁹⁹

1.3.2. Dochované rukopisy *Průvodce*

V současné době je známo dvanáct rukopisů s textem *Průvodce*.¹⁰⁰ V osmi z nich se

95 Srv. pozn. 129, 135 a 152.

96 Latinský text buly viz GERSON, vol. 2, s. 224–225.

97 Srv. pozn. 146 a 288.

98 Srv. pozn. 161, 181, 182, 192, 329 a 387.

99 Srv. pozn. 67.

100 Podrobné schéma transmise textů viz GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 196.

nachází dlouhá verze,¹⁰¹ ve třech krátká,¹⁰² a v jednom výběr různých pasáží z osmé kapitoly.¹⁰³ Tři rukopisy pocházejí z 12. století,¹⁰⁴ čtyři ze 14. století,¹⁰⁵ jeden z pozdního 15. století,¹⁰⁶ dva z raného 16. století,¹⁰⁷ jeden ze 17. století¹⁰⁸ a jeden z 18. století.¹⁰⁹

Jedenáct rukopisů bylo vyhotoveno na Pyrenejském poloostrově¹¹⁰ a jeden byl vyhotoven v cisterciáckém klášteře Kirkstall v hrabství Yorkshire.¹¹¹ Jeden z rukopisů (P), založený pravděpodobně na originálním zápisu z 12. století, byl zaslán ze Santiaga de Compostela do Toskánské Pistoji,¹¹² kam se mohl dostat společně s relikvií čelistní kosti sv. Jakuba, kterou patrně zaslal na konci 30. let 11. století arcibiskup Diego Gelmírez¹¹³ tamnímu biskupovi Attonovi.¹¹⁴

Následující český překlad vychází z latinsko-anglické edice, která je založena na rukopisu C.¹¹⁵ Rukopis C je považován za nejstarší, a měl starší nedochovanou předlohu, která mohla vzniknout už kolem roku 1130. Vznik rukopisu se datuje mezi rok 1139, kdy se údajně udál poslední svatojakubský zázrak, a rok 1173, který byl určen na základě paleografické analýzy rukopisu.¹¹⁶ V současnosti je uložen bez signatury v *Archivu katedrály sv. Jakuba* v Santiagu de Compostela. Rukopis obsahuje celý soubor textů, jež tvoří *Codex Calixtinus*, dále je doplněn o mešní zpěvy, modlitbu po přijímání, falzum buly papeže Inocence II., zázrak z roku 1139,¹¹⁷ zpěv Aleluja

101 Dlouhá verze obsahuje předmluvu, obsah a všechny kapitoly *Průvodce*. Jedná se o rukopisy označené písmeny C, A, AV, S, T, P, M, SV.

102 Krátká verze obsahuje předmluvu a všechny kapitoly vyjma druhé a třetí. Jedná se o rukopisy označené písmeny R, VB, Z.

103 Tj. rukopis označený písmenem L.

104 Tj. rukopisy C, L a R.

105 Tj. rukopis A, VA, S, a VB.

106 Tj. rukopis T.

107 Tj. rukopis P a M.

108 Tj. rukopis SV.

109 Tj. rukopis Z.

110 Tj. rukopisy C, A, AV, S, M, SV, R, VB, Z, L

111 Tj. rukopis T.

112 Tj. rukopis P, srv. pozn. 99.

113 Srv. pozn. 34

114 Srv. BOCCARDI, 2008, s. 53.

115 Srv. GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 7.

116 Srv. GERSON (ed.), vol. 1, 1998, s. 198.

117 Více o zázracích sv. Jakuba viz: HERBERS, 1992, s. 11–36.

v řečtině, zázraky z let 1164 a 1190¹¹⁸ a další texty se svatojakubskou tematikou. Text *Průvodce* se nachází na 21 foliích (ff. 192r–213v) a byl napsán dvěma písaři (*littera romanesca*, dále ruka A a *littera gothica*, dále ruka B), které se v textu střídají. Rukou A je napsána většina textu¹¹⁹ rukou B menší část textu.¹²⁰ V rukopise se nachází několik iluminací, které se tematicky vztahují k jeho jednotlivým oddílům, konkrétně se jedná o iluminaci iniciály C s papežem Kalixtem II. (f. 1r), dále o samostatnou iluminaci sv. Jakuba (f. 4r), dvě celostránkové iluminace s cyklem o Karlu Velikém (ff. 162r–162v) a iniciálu T k Pseudo-Turpinově knize (f. 163r). Obdobný soubor iluminací se nalézá také v rukopisech S, VA, A, jež z rukopisu C buď přímo vycházely, nebo s ním měly společnou předlohu.¹²¹

1.3.3. Edice *Průvodce*

Do dnešní doby vyšlo od roku 1882, kdy vyšla první novodobá edice latinského textu *Průvodce*,¹²² šest edic a několik cizojazyčných překladů.¹²³ Vedle nejnovější latinsko-anglické kritické edice z roku 1998,¹²⁴ která tvoří východisko této práce, se dá považovat za nejvýznamnější latinsko-francouzská edice z roku 1938 badatelky Jeanne Vielliard.¹²⁵ Celý soubor *Codexu Calixtini* byl poprvé vydán až Klausem Herbersem roku 1998.¹²⁶

V cizojazyčných komentovaných překladech vyšel *Průvodce* poprvé ve španělštině roku 1927,¹²⁷ poté ve francouzštině roku 1938. Dalších překladů do angličtiny, dánštiny, galicijštiny, italštiny, němčiny a španělštiny se text však dočkal až v druhé polovině 20. století. Překlad do češtiny zatím pořízen nebyl.

118 Srv. pozn. 117.

119 Přibližně 79%, konkrétně ff. 192r–195v, 197r–202v, 205v–210v, 212r–213v, srv. pozn. 128, 184, 273 a 368.

120 Přibližně 21%, ff. 196r–196v, 203r–205r, 211r–213v, srv. pozn. 173, 261 a 349.

121 Srv. VILLASEÑOR, 2012, s. 184.

122 Srv. FITA Y COLOMÉ – VINSON (eds.), 1882.

123 Viz níže s. 83.

124 Srv. GERSON (ed.), vol. 1 a 2, 1998.

125 Srv. VIELLIARD, 1938.

126 Srv. HERBERS, 1998.

127 Srv. VEGA INCLÁN, 1927.

2. Překlad

(f. 192r)¹²⁸

ZAČÍNÁ PÁTÁ KNIHA APOŠTOLA SVATÉHO JAKUBA

Předmluva blahoslaveného papeže Kalixa¹²⁹

Jestliže zkušený čtenář hledá v našich spisech pravdu, ať klidně přistoupí k tomuto svazku zbaven obav a rozpaků, zajisté ji zde nalezne. Mnozí lidé, kteří dosud žijí, totiž potvrzují, že to, co v něm je napsáno, je pravda.

Kapitola I. Cesty svatého Jakuba

Kapitola II. Denní úseky¹³⁰ apoštolské cesty

Kapitola III. Jména měst na jeho cestě

Kapitola IV. Tři dobré útulky na světě

Kapitola V. Jména pocestných na cestě svatého Jakuba

Kapitola VI. Hořké a sladké vody na jeho cestě

Kapitola VII. Charakteristika zemí a obyvatel na cestě svatého Jakuba

Kapitola VIII. Ostatky¹³¹ svatých, které spočívají na jeho cestě a umučení svatého Eutropia

Kapitola IX. Popis města a kostela svatého Jakuba

Kapitola X. Jak se rozdělují nadání¹³² oltáře svatého Jakuba

128 Od tohoto folia ruka A, srv. pozn. 119.

129 Srv. pozn. 95.

130 Lat. subst. *diaeta* v tomto kontextu označuje denní úseky nebo etapy cesty srv. NIERMEYER, s. v. *diaeta* (2).

131 Lat. subst. *corpus* v kontextu, ve kterém je zde užíváno, označuje ostatky světců, mohlo se jednat o přímé tělesné ostatky, nebo i o předměty, s nimiž světci přišli do kontaktu, ať už za jejich života, nebo po smrti. Pro označení relikvií je v textu užito i lat. subst. *gleba*, srv. NIERMEYER s. v. *gleba* (4) a pozn. 256. Více k této problematice viz DUBY, *Rok tisíc*, Praha 2003, s. 50–67.

132 Pro překlad latinského subst. *oblatio*, jsem zvolila český ekvivalent „nadání“, protože z kontextu vyplývá, že se jednalo o obětní dary v podobě potravin, které byly přinášeny k oltáři sv. Jakuba

[Kapitola I. Cesty svatého Jakuba]

Do Santiaga vedou čtyři cesty,¹³³ které se spojují do jedné u Puente la Reina na španělském území. Jedna vede přes Saint-Gilles, Montpellier, Toulouse a průsmyk Somport. Jiná směřuje z Notre-Dame v Le Puy přes (f. 192v) Sainte-Foy v Conques a Saint-Pierre v Moissacu. Další se ubírá přes Sainte-Marie-Madeleine ve Vézelay, Saint-Léonard v Limousinu a město Périgueux. Jiná prochází ze Saint-Martin v Tours přes Saint-Hilaire v Poitiers, Saint-Jean d'Angély, Saint-Eutrope v Saintes a město Bordeaux.

Cesty vedoucí přes Sainte-Foy, Saint-Léonard a Saint-Martin se spojují v jednu blízko Ostabatu. Za průsmykem¹³⁴ Cize se nedaleko Puente la Reina připojí trasa z průsmyku Somport a odtud vede jediná cesta až do Santiaga.

Kapitola II. Denní úseky na cestě svatého Jakuba. Papež

Kalixt.¹³⁵

Z průsmyku Somport do Puente la Reina to jsou tři jednodenní úseky. První vede z Borce, což je město ležící na úpatí hory Somport na gaskoňské straně, do Jacy. Druhý vede z Jacy do Monrealu. Třetí vede z Monrealu do Puente la Reina.

Cesta z průsmyku Cize až do Santiaga má třináct denních úseků. První úsek vede z města Saint-Michel, které se nachází za průsmykem Cize na gaskoňské straně, až do Viscarretu. Tento úsek je krátký. Druhý krátký úsek vede z Viscarretu do Pamplony a je také krátký. Třetí vede z města Pamplony až do Estelly. Čtvrtý úsek se jede na koni z Estelly až do města Nájery. Pátý úsek, rovněž koňmo, vede z Nájery do

a následně dále přerозdělávány, srv. NIERMEYER s. v. *oblatio* (2) a pozn. 384.

133 Jedná se o čtyři hlavní svatojakubské cesty vedoucí z Francie viz s. 16.

134 Lat. subs. *portus* v klas. lat. označovalo přístav, na tomto místě je však užito ve významu „horský průsmyk“ srv. NIERMEYER, s. v. *portus* (7).

135 Srv. pozn. 95.

města, které se nazývá Burgos, šestý z Burgosu do Frómisty, sedmý z Frómisty do Sahagúnu, osmý ze Sahagúnu do města León. Devátý úsek je z Leónu do Rabanalu. Desátý vede z Rabanalu, poté co se překoná horské pásmo Irago, do města Villafranky, jež leží v ústí údolí Valcarce. Jedenáctý úsek vede z Villafranky průsmykem pásma Cebrero do Triacastely. Dvanáctý vede z Triacastely do Palas de Rey. Třináctý krátký úsek vede z Palas de Rey až do Santiaga.

Kapitola III. Jména měst na cestě svatého Jakuba

Na cestě sv. Jakuba z průsmyku Somport do Puente la Reina se nacházejí tato města: první je Borce, které leží na úpatí hory [Somport] na gaskoňské straně.¹³⁶ Dále po zdolání vrcholu hory se nachází hospic¹³⁷ sv. Kristýny,¹³⁸ poté následuje Canfranc, Jaca, Osturit, Tiermas, kde se nacházejí královské lázně s neustále horkou vodou, dále Monreal a konečně Puente la Reina.

Na cestě sv. Jakuba z průsmyku Cize až ke galicijské bazilice jsou tato větší **(f. 193r)** města: na úpatí hory Cize na gaskoňské straně se nachází první město Saint-Michel, po překročení vrcholu téže hory se objeví Rolandův hospic, dále pak město Roncesvalles. Poté se objeví Viscarret, Larrasoaña, dále Pamplona, Puente la Reina a Estella, kde mají výborný chléb, nejlepší víno, je tu hojně masa i ryb a země oplývá všemi dary. Poté následuje Los Arcos, Logroño, Villaroya, Nájera, Santo Domingo, Redecilla, Belorado, Villafranca, Montes de Oca, Atapuerca, město Burgos, Tardajos, Hornillos del Camino, Castrojeriz, Itero, Frómista, Carrión, který je pohostinným a výtečným městem, mají zde chléb, víno, maso a všemu se zde daří. Následuje Sahagún, který oplývá vší úrodou. Nachází se zde louka, o které se říká, že se na ní začala zelenat nablýskaná kopí vítězných válečníků, která zde byla kdysi zaražena

136 Místa, která jsou zde zmíněna, se nacházejí v oblasti Pyrenejí, jedná se o jednu z nejobtížnějších částí cesty.

137 Lat. subst. *hospitalis* ve středověké lat. označuje hospic. Jednalo se o budovy, kde měli poutníci možnost přenocovat, zotavit se a nabrat sílu na další cestu. Šlo buď o noclehárny, nebo o špitály srv. NIERMEYER, s. v. *hospitalis*; *hospitale*. V některých případech tyto budovy přiléhaly ke klášteru. V tomto zařízení byl nocleh většinou zdarma, poutník se však musel prokázat speciálním poutnickým průkazem a zpravidla mohl setrvat nejdéle tři noci, srv. OHLER, 2003, s. 128–155.

138 Hospic byl pravděpodobně pojmenovaný po sv. Kristině z Bolseny, umučené kolem roku 304.

k Boží chvále.¹³⁹ Poté následuje Mansila, León, který je sídelním městem krále a dvora a oplývá vším dobrým. Dále Orbigo, Astorga, Rabanal, jemuž se přezdívá *Captivus*,¹⁴⁰ průsmyk v horském pásmu Irago, Molinaseca, Ponfferada, Cacabelos, Villafranca v ústí údolí Valcarce, dále Castro Sarracín, Villaus, a poté průsmyk horského pásma Cebrero, na jehož vrcholu je hospic. Následuje Linares de Rey, poté Triacastela na úpatí Cebrera v Galícii, kde si poutníci vezmou kámen a nesou ho s sebou až do Castañedy k přípravě vápna pro stavbu apoštolské baziliky. Další město je San Miguel, Barbadelo, Puertomarín, Sala de la Reina, Palas de Rey, Libureiro, Santiago de Boente, Castañeda, Villanova a Ferreiros. Následuje proslulé apoštolské město Compostela, které oplývá vším příjemným a libým. Pod ochranou má ostatky sv. Jakuba, a proto je šťastnější a vznešenější než jiná města ve Španělsku.

Omezil jsem se pouze na výčet těchto měst a denních úseků [cesty], aby poutníci do Santiaga, až toto uslyší, mohli promyslet nezbytné (f. 193v) náklady na svou cestu.

Kapitola IV. Tři [nejdůležitější] hospice světa

Pán na tomto světě zřídil na podporu svých chudých tři velmi důležité opory:¹⁴¹ Hospic v Jeruzalémě, hospic v Grand-Saint-Bernard¹⁴² a hospic sv. Kristýny,¹⁴³ který se nachází v průsmyku Somport.¹⁴⁴ Tyto hospice stojí na důležitých místech. Jsou to svatá místa, kde se zbožný poutník může zotavit, potřební tu najdou klid, nemocní útěchu, nebožtíci spásu a živí pomoc. A proto se ten, kdo tato přesvatá místa vystavěl, nepochybně dostane do království nebeského.¹⁴⁵

139 O louce se *Průvodce* zmiňuje i v kapitole VIII., srv. pozn. 283.

140 Lat. adj. *captivus* znamená „zajatý“, zde výraz patrně odkazuje spíše na galicijské adj. *cativo*, které vedle původního významu „zajatý“ může znamenat také „malý“, srv. výše s. 19.

141 Lat. subst. *columna* v klas. lat. označuje „sloup“ nebo „podporu“, zde tento výraz odkazuje k funkci hospice jakožto místa, kde se poutníkům dostalo odpočinku a pomoci, srv. pozn. 137 a GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 152, pozn. 1.

142 Dodnes existující hospic se nachází na dnešních švýcarsko-italských hranicích vysoko ve Walliských Alpách v průsmyku mezi horami Mont Blanc a Monte Rosa. Je umístěn na strategickém místě u horského jezera. Už ve starověku tudy procházela důležitá stezka.

143 Srv. pozn. 138.

144 Každý z uvedených hospiců se nachází na jedné ze tří nejvýznamnějších poutních cest směřujících do Jeruzaléma, Říma a Santiaga.

145 Srv. *Mt* 5,10.

Kapitola V. Jména těch, kteří opravili cestu svatého Jakuba.

Aymericus.¹⁴⁶

Zde jsou jména několika obnovitelů cesty z doby, kdy byl v Santiagu arcibiskup Diego,¹⁴⁷ španělský a galicijský král Alfons¹⁴⁸ a papež Kalixt. Z lásky k Bohu a k Apoštolu [sv. Jakubovi] před rokem 1120, tedy za vlády aragonského krále Alfonse¹⁴⁹ a francouzského krále Ludvíka Tlustého, opravili cestu sv. Jakuba z Rabanalu až k Puertomarínu:¹⁵⁰ byli to Ondřej, Rotgerius, Aluitus, Fortus, Arnaldus, Štěpán a Petr, který znovu zbudoval most přes Miño, který nechala zbořit královna Urraka.¹⁵¹ Ať spočívají duše těchto mužů i jejich pomocníků ve věčném pokoji.

Kapitola VI. Dobré a špatné řeky, které se nacházejí na cestě svatého Jakuba. Papež Kalixt.¹⁵²

Zde jsou názvy řek, které se nacházejí na cestě z průsmyků¹⁵³ Cize a Somport

146 Srv. pozn. 112.

147 Srv. pozn. 24.

148 Jedná se buď o Alfonse VI. z navarrské dynastie, který byl v letech 1065–1072 leónským a od roku 1109 i kastilským králem, nebo o jeho vnuka Alfonse VII. z burgundské dynastie, který byl v téže oblasti králem mezi lety 1126–1157. Matkou Alfonse VII. byla dcera Alfonse VI., leónská a kastilská královna Urraka, která vládla společně se svým mužem Alfonsem I. mezi lety 1109–1126, srv. ARTETA, 1995, s. 1332 a pozn. 149

149 Alfons I. byl aragonský král mezi lety 1104–1134. Díky bojům s Maury získal přízvisko Válečník, byl druhým synem krále Sancha I. (1063–1094) a následníkem po svém bratru Petrovi I. (1094–1104). Oženil se s kastilskou a leónskou královnou Urrakou, srv. pozn. 151 a ARTETA, 1995, s. 1329.

150 Ludvík VI. Tlustý z kapetovské dynastie. Vládl ve Francii v letech 1108–1137, srv. MÜLLER – SCHNEIDMÜLLER – EHLERS (eds.), 2003, s. 121–131.

151 *Průvodce* je jediným známým pramenem, který se zmiňuje o tom, že královna Urraka byla zodpovědná za zničení mostu přes řeku Miño, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 155, pozn. 9.

152 Srv. pozn. 95.

153 Srv. pozn. 134.

do Santiaga. Z průsmyku¹⁵⁴ Somport teče čistá řeka jménem Aragón, která zavlažuje Španělsko. Z průsmyku¹⁵⁵ Cize teče čistá řeka, kterou mnozí nazývají Runa a která protéká Pamplonou. Až do Puente la Reina řeka Arga a Runa tečou společně. V místě, které se nazývá Lorca, ve východní části [Španělska] protéká řeka, které se říká Slaný potok. Dej si pozor, aby se z ní tvoje ústa nebo ústa tvého koně nenapila, protože přináší smrt! Když jsme putovali do Santiaga, spatřili jsme na jejím břehu dva sedící Navařany, kteří si brousili své nože. Měli ve zvyku stahovat z kůže koně poutníků, kteří se zde napili vody¹⁵⁶ a zemřeli. Když jsme se jich dotazovali, ti lháři nám řekli, že voda je **(f. 194r)** pitná. Proto jsme nechali naše koně, aby se jí napili a dva z nich v okamžiku zemřeli. Ihned poté je stáhli z kůže. Estellou teče Ega; její voda je lahodná, zdravá a velmi dobrá. Městem zvaným Los Arcos teče řeka, která má závadnou vodu. Za Los Arcos poblíž prvního hospicu – tedy mezi městem Los Arcos a tímto hospicem¹⁵⁷ – protéká řeka [Pisuerga], která působí smrtelnou otravu zvířatům i lidem, kteří se z ní napijí. U města zvaného Torres del Río v Navaře teče řeka, která působí smrtelnou otravu zvířatům i lidem, kteří se z ní napijí. Cuveas protéká řeka, která má podobné účinky. U Logroño teče obrovská řeka nazývaná se Ebro, která je čistá a oplývá rybami. Všechny řeky mezi Estellou a Logroño mají vodu, která je závadná pro člověka i zvířata. Ryby, které v nich žijí, se k jídlu nedoporučují. Sníš-li někde v Galicii nebo Španělsku rybu, které se lidově říká *barbus*,¹⁵⁸ nebo kterou obyvatelé Poitou nazývají *alosa* a Italové *clipia*, nebo úhoře nebo lina,¹⁵⁹ bezpochyby brzy zemřeš nebo onemocníš. A pokud by ji někdo snědl a hned na to by se neotrávil, je to tím, že byl zdravější než jiní, nebo protože v této oblasti setrval již delší dobu. V celém Španělsku a Galicii jsou všechny ryby, vepřové a hovězí pro cizince jedovaté.

154 Srv. pozn. 134.

155 Srv. pozn. 134.

156 Lat. subst. *limpha*, v tomto kontextu pravděpodobně označuje pramenitou nebo říční vodu. Oproti obvyklému *aqua* se jedná o výraz poeticky zabarvený, srv. OLD, s. v. *lympa* (2).

157 Patrně se jedná o zaniklý hospic z 12. – 13. století, který se nacházel ve městě Melgar de Fernamental, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s.156, pozn. 6.

158 Lat. subst. *barbus* odvozené od adj. *barbatus* s významem „fousatý“, v tomto případě nejspíše označuje rybu v češtině nazývanou parmice. Jedná se o sladkovodní rybu, která má načervenalou barvu, pohybuje se převážně u dna, které vyhledává pomocí vousků na bradě. Parmice, stejně jako zbylé tři níže uvedené ryby jsou jedlé a chutné, srv. výše s. 19.

159 Lat. subst. *tencia* pravděpodobně odkazuje k lat. *tinca*, což by mohlo odpovídat čes. názvu lín. Jedná se zřejmě o derivát lat. adj. *tingo* znamenajícího „smáčet“, srv. OLD, s. v. *tingo*. Lín je ryba žijící samotářským způsobem převážně ve stojatých vodách, srv. výše s. 19.

Řeky, ze kterých se dá napít chutné a čisté vody, obyvatelé lidově nazývají těmito jmény: Pisuerga, která protéká pod mostem v Itero del Castillo. Následuje [řeka] Carrión, která protéká Carriónem de los Condes, dále Cea v Sahagúnu, Esla v Mansile, Porma, přes kterou vede obrovský most mezi Mansillou a Leónem, Torio, která teče nedaleko Leónu pod Castrem de los Júdios a Bernesga, která protéká nedaleko téhož města z druhé strany, tedy směrem k [městu] Astorga. Dále Sil v Ponferradě ve Valverde, Cúa v Cacabelos, Burbia, která teče až k mostu ve Villafranca, Valcarce, která teče údolím [Valcarce] a Miño, která teče do Puertomarínu. Řeka vzdálená dvě míle od sv. Jakuba na zalesněném místě se jmenuje Lavacolla,¹⁶⁰ protože si v ní francouzští¹⁶¹ poutníci směřující do Santiaga z lásky k apoštolu [sv. Jakubovi] umývali vysvléknutí z oblečení své genitálie (f. 194v) a nečistotu ze svého těla. Řeka Sar, která teče mezi Monte del Gozo a Santiagem, bývá považována za čistou. Říká se, že obdobně čistá je řeka Sarela, která teče z jiné strany města směrem na východ.

Tyto řeky jsem zde sepsal proto, aby se poutníci směřující do Santiaga snažili vyhnout napít se z těch, které jsou závadné, a zvolili ty, které jsou bezpečné pro ně i jejich koně.

Kapitola VII. Názvy území a vlastnosti obyvatel na cestě svatého Jakuba

Na cestě sv. Jakuba z Toulous [Via Tolosana] se po prvním překročení řeky Garonny nachází Gaskoňsko, dále po průchodu průsmykem¹⁶² Somport následuje Aragon, který sahá až k Puente Arga a dále Navarra.

Po překonání průsmyku¹⁶³ Cize se za městem Tours nachází úrodná a výtečná země obyvatel kraje Poitou, která je nanejvýš úrodná. Její obyvatelé jsou udatní hrdinové a stateční bojovníci, kteří velmi dobře umí bojovat s lukem, šípy i kopím, jsou odvážní v šiku, nejrychlejší běžci, pěkně se odívají, mají krásné tváře, jsou vychytralí

160 Lat. *Lavamentula* je složeninou verb. *lavare* s významem „koupat“ a subst. *mentula*, označujícím „mužský úd“.

161 Srv. pozn. 98.

162 Srv. pozn. 134.

163 Srv. pozn. 134.

v řeči, štedří v udělování darů a velkorysí, pokud jde o pohostinnost.

Dále se nachází území Saintonge. Po překonání mořského zálivu a řeky Garrony následuje kraj Bordeaux, kde mají nejlepší víno, dostatek ryb, avšak hrubý jazyk. Obyvatelé Bordeaux se vyznačují dokonce ještě větší obhroublostí než obyvatelé Saintonge.

Po třech dnech únavné cesty se dále nachází kraj Bordeaux. Tato rovinatá a písčité země je ve všech ohledech chudá, nemají zde chléb, víno, maso, ryby, ani vodu a prameny. Vesnice jsou tu vzácně, přece je tu však dostatek medu, prosa, jáhel a obilí.¹⁶⁴ Pokud budeš náhodou přecházet přes tuto zemi v létě, chraň si obličej před velkým množstvím odporného hmyzu, kterému se lidově říká *guespe* nebo *tavones*.¹⁶⁵ Pokud se nebudeš dívat pozorně pod nohy, ponoříš se velmi rychle až po kolena do tekutého písku, kterého je zde mnoho.

Po překonání této písčité oblasti se objeví Gaskoňsko; oplývá bílým chlebem, mají zde nejlepší jasně červené víno, nacházejí se zde lesy, louky, řeky a čisté prameny. Gaskoňci mluví lehkovážně, jsou upovídání, posměvační, prostopášníci, pijáci, nešetří jídlem, špatně se oblékají do cáru (**f. 195r**) látek, nemají žádný majetek, jsou navyklí boji, přesto však jsou pohostinní k chudým. Sedávají kolem ohně, nejedí u stolu a všichni pijí z jednoho poháru. Hojně jedí, pijí a špatně se oblékají. Pán a paní spí společně s čeledí na malém množství slámy ve špině a hnilobě.

Na konci této země cestu sv. Jakuba křižují dvě řeky, které protékají nedaleko města Saint-Jean de Sorde. Jedna teče vpravo a druhá vlevo, jedné z nich se říká *gaver*,¹⁶⁶ druhé *řeka*; není možné přeplavit je bez voru. Ať jsou zdejší převozníci zatraceni! I když jsou tyto řeky úzké, přece je zvykem dostat od každého člověka, kterého přes ně převázejí, jak chudého tak bohatého, jeden *nummus*,¹⁶⁷ za koně potom

164 Názory na původ lat. subst. *gruguis* se různí. Protože by se mohlo jednat o derivát lat. subst. *grunium*, čes. „rypák“, někteří editoři a překladatelé se rozhodli přeložit daný výraz jako „divoké prase“, srv. NIERMEYER, s. v. *grunium* (1). V překladu se však přikláním, s ohledem na kontext, spíše k názoru, že výraz souvisí se slovem *gruinum*, které označuje „obilí“, jak uvádí NIERMEYER, s. v. *gruinum*. a GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 158, pozn. 8.

165 Výrazu *guespe* by mohlo odpovídat lat. ekvivalent *vespa*, čes. „vosa“. Výrazu *tavones* potom lat. *tabanus*, čes. „ováč“, srv. výše s. 19.

166 Subst. *gaver* patrně souvisí s lokálním výrazem *gave*, které se dodnes užívá v Pyrenejích a přilehlém okolí, nejlépe mu odpovídá čes. převod „bystřina“, srv. výše s. 19.

167 Tj. totéž co *denarius* srv. NIERMEYER, s. v. *nummus*. Cenu jednoho *nummu* měla v polovině 12. století každá z těchto následujících položek: 3 hrnky výběrového cideru / 5 mořských cejnů / 1 velký úhoř / 1 humr / 1 středně velká sépie / 3 štikozubci / 1 koroptev / 30 vajíček. Sekera stála osm *nummů* a nejlepší dámské sandály stály dvanáct *nummů*, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 159,

nespravedlivě a násilně vymáhají čtyři. I když je jejich loď vyrobená z jednoho kmene, je stěží tak velká, aby mohla pojmout koně. Když bys do ní chtěl nastoupit, dej si pozor, abys náhodou nespadl do vody. Je totiž třeba, abys za sebou vodou vedle loďky táhl za uzdu svého koně. A proto se naloď jen s několika pasažéry, protože když bude loď přetížena, rychle se dostane do nebezpečné situace. Mnohdy převozníci poté, co přijmou platbu, vpustí na loď takový dav poutníků, aby se loď převrhla a poutníci ve vodě utonuli. Převozníci se pak ničemně radují a nebožtíky oloupí.

Okolo průsmyku Cize se rozkládá Baskicko. Na severní straně jeho pobřeží se nachází město Bayonne. V této zemi mají barbarský jazyk, je to země lesnatá a hornatá, nemají zde chléb, víno ani potraviny, vynahrazují si to však jablky, ciderem¹⁶⁸ a mlékem. V této zemi mají špatné výběrčí mýta. Především v blízkosti průsmyku¹⁶⁹ Cize ve městě, které se nazývá Ostabat a ve městě Saint-Jean a Saint-Michel-Pied-de-Port, by měli být zcela zatraceni. Mají ve zvyku chodit naproti poutníkům se dvěma nebo třemi kopími, aby si mýtné vymohli protiprávně silou. A pokud jim procházející nechce na jejich výzvu dát peníze, udeří ho násadou kopí, uzmou mu peníze, pohrozí mu a prohledají ho až ke spodnímu prádlu.

Výběrčí jsou hrubí, země, kterou obývají, je divoká, lesnatá a barbarská. Některé z těch, kteří je spatří, zděsí jejich hrubá vizáž a barbarský jazyk. Jestliže po právu nemají přijímat mýtné od nikoho jiného než od kupců, tak je protiprávní, že je přijímají od poutníků a ostatních, kteří tudy procházejí. Mají-li za něco dostat čtyři nebo šest *nummů*, vezmou si osm nebo dvanáct, což je dvojnásobek. A proto nařizujeme a požadujeme, aby mýtní, Aragonský král a ostatní bohatí lidé, kteří od nich přijímají mýtné, a všichni jejich spojenci, jako Raymond ze Solisu, Vivien z Aigremontu a vikomt ze Saint-Michel s celým jeho potomstvem, společně s již zmíněnými převozníky a Arnauldem z Guinie a celým jeho budoucím potomstvem s dalšími pány řek, kteří nespravedlivě získávají od převozníků peníze za převoz, společně s kněžími, kteří jim udělují pokání, eucharistii, slouží za ně mši nebo jim umožňují vstup

pozn. 13.

168 Lat. subst. *sicera* znamenalo zřejmě totéž co dnešní cider, jednalo se pravděpodobně o alkoholický nápoj z kvašených jablek, srv. NIERMEYER, s. v. *sicera*. O cideru se ve svých Etymologiích zmiňuje i Isidor ze Sevilly: „*Sicera je každý nápoj kromě vína, který může způsobit opilost. Ačkoli je jeho název hebrejský, přesto zní latinsky, neboť se připravuje ze šťávy (sucus) z obilí nebo ovoce, anebo se na šťávu lisují plody datlových palm; ze svařených plodů se připravuje hustší tekutina jakoby šťáva, a tento nápoj se nazývá sicera*“, srv. Etym XX, 3,16, Praha 2009, s. 263 a pozn. 189.

169 Srv. pozn. 134.

do kostela, byli vykázáni z kostela nejen ve své diecézi, ale i z baziliky sv. Jakuba před poslouchajícími poutníky, a to dokud neprijdou k rozumu učiněním dlouhého a veřejného pokání a nezačnou dodržovat správný způsob vybírání. A pokud by je někteří z těchto prelátů chtěli ušetřit kvůli lásce nebo zisku, měl by na ně dopadnout meč klatby. Je nutné, aby výběrčí mýta neměli v žádném případě povinnost přijímat od poutníků platby a také aby podle práva převozníci přijímali jeden *obolos*¹⁷⁰ za přepravu dvou pasažérů nebo kupce, jeden *nummus* za koně a v případě chudého nic. A také by měli mít veliké lodě, na které by se pohodlně vešli koně i pasažéři.

V Baskitsku protíná cesta sv. Jakuba velký horský masiv, který se jmenuje průsmyk¹⁷¹ Cize, buď podle toho, že představuje vstupní bránu do Španělska, nebo proto, že se přes něj převáží z jedné země do druhé všechno zboží. Aby jej člověk překročil, musí zdolat osm mil stoupání a stejný počet mil klesání. Horský masiv je tak vysoký, že se zdá jakoby se dotýkal nebes. Zdá se, že ten, který tudy stoupá, se může vlastní rukou dotknout nebes. Z vrcholu lze spatřit Bretaňské moře, západní oceán a tři země: Kastilii, Aragon a Francii.

Na vrcholu masivu se pak nachází místo, které je pojmenované Karlův kříž,¹⁷² protože právě na tomto místě, když si Karel Veliký se svou armádou razil cestu do Španělska (**f. 196r**)¹⁷³ sekerami, krumpáči a jinými nástroji,¹⁷⁴ a na znamení vztyčil Pánův kříž. Poté poklekl směrem ke Galicii a prosil Boha a sv. Jakuba. Proto zde mívají ve zvyku poutníci pokleknout a obrácení směrem k zemi sv. Jakuba se modlit a zasadit kříž. Můžeme tu proto nalézt okolo tisíce křížů. To proto, že se jedná o první místo

170 Jeden *obolos* měl hodnotu poloviny *nummu*, srv. pozn. 167. Za dva až tři *oboly* se dal koupit např. pár méně kvalitních bot, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 160, pozn. 21.

171 Srv. pozn. 134.

172 Kronika z Vézelay (12. stol.) uvádí, že toto místo označuje hranice území, které Eleanora Akvitánská přinesla sňatkem s Vilémem Akvitánským, srv. MÜLLER – SCHNEIDMÜLLER – EHLERS (eds.) 2003, s. 135.

173 Od tohoto folia ruka B, srv. pozn. 120.

174 Šlo o neúspěšné tažení Karla Velikého r. 778 z Francie do španělské Zaragozy, kterou chtěl dobýt. Během zpáteční cesty při přechodu Pyrenejí utrpělo Karlovo vojsko porážku, pravděpodobně od Basků, kteří se vzepřeli franské nadvládě. Jednalo se o tzv. bitvu u Roncesvalles. Einhard ji ve svém *Vita Caroli Magni* popisuje následujícími slovy: „Šťastně a bez újmy se vojsko vrátilo domů, jen v Pyreneích nakrátko zakusilo úskočnost Basků. V hustě zalesněném terénu, který je pro přepady zvláště vhodný, zaútočili Baskové na Franky z vrcholků nejvyšších hor. Když bylo vojsko obtížným a stísněným terénem donuceno jít v dlouhé řadě, přepadli Baskové zadní voj a jeho ozbrojený doprovod. Zatlačili Franky do údolí a tam je všechny pobili.“ Srv. EINHARDUS, 1999, s. 48. O bitvě také pojednává hrdinský epos *Píseň o Rolandovi*, srv. HÄGERMANN, 2002, s. 133–136. O bitvě se *Průvodce* zmiňuje také v kapitole VIII. v souvislosti s poutním místem ve francouzském Blaye, kde se nalézají Rolandovy ostatky, srv. pozn. 279.

určené k modlitbě na cestě sv. Jakuba. Na téže hoře, než se plně rozvinulo křesťanství na španělském území, bezbožní Navařani a Baskové nejenže okrádali poutníky, kteří směřovali do Santiaga, ale dokonce měli ve zvyku na nich jezdit jako na oslech a vraždit je.

Nedaleko této hory směrem na sever se nachází údolí, kterému se říká Valcarlos, v němž se utábořil Karel Veliký se svými vojsky mezitím, co byli vražděni bojovníci v Rocesvalles. Mnoho poutníků, kteří nechtějí vystoupat na horu, tímto údolím směřuje do Santiaga.

Po sestupu z této hory se nachází hospic a kostel, v němž je skála, kterou odvážný hrdina Roland rozštípl od shora dolů vprostřed trojitým úderem meče. Cesta vede dál do Roncesvalles, na místo, kde se kdysi odehrála velká bitva, v níž zemřeli král Marsirus, Roland, Oliverus a jiní bojovníci, společně se čtyřiceti tisíci křesťanů a Saracénů.¹⁷⁵

Za tímto údolím se nachází Navarra, která oplývá chlebem, vínem, mlékem a dobyt看em. Navařani i Baskové vypadají stejně, stejně se stravují i oblékají, mají stejný jazyk, avšak je zřejmé, že pleť Basků je světlejší než Navařanů. Navařané podobně jako Skotové nosí krátké černé oděvy, které sahají ke kolenům. Nosí sandály, kterým říkají *lavarcas*.¹⁷⁶ Jsou vyrobené z kůže s chlupy, připevňují se kolem chodidla řemínky, které zakrývají pouze chodidla a nárt zanechávají holý. Nosí černé vlněné kápě dlouhé až k loktům a třapaté pláště s kapucí, kterým říkají *saias*.¹⁷⁷ Tito lidé se oblékají nehezky a špatně se stravují. Ve skutečnosti všichni ti, kteří přebývají v navarrské domácnosti, sluha stejně jako pán, služka stejně jako paní, jsou zvyklí jíst společně všechno své jídlo smíchané z jednoho hrnce bez (f. 196v) lžic rukama a pít z jednoho poháru. Když je uvidíš jíst, budeš je považovat za psy nebo prasata. Když je uslyšíš mluvit, bude ti to připomínat štěkot psů. Mají velmi barbarský jazyk. Boha nazývají *urcia*, Bohorodičku *Andrea Maria*, chléb *orgui*, víno *ardum*, maso *aragui*, ryby *araign*, dům *echea*, pána domu *iáóna*, paní *Andrea*, kostel *elicerca*, kněze *belaterra*, čímž míní „pěkná země“,

175 Lat. *Sarracenus* se ve středověku označovali muslimové žijící především ve východním Středomoří, výrazu se užívalo vedle lat. *Maurus*, kterým byli označováni obyvatelé severovýchodního afrického pobřeží již v antice. V *Průvodci* se vyskytuje pouze výraz *Sarracenus*. Více viz LE GOFF – SCHMITT (eds.), 2008, s. 229–240 a též srv. pozn. 180.

176 Srv. pozn. 75.

177 Subst. *saias* je pravděpodobně odvozeninou z lat. subst. *sagum*, čes. „kápě“ nebo „plášť“, svůj původ může mít však také v keltštině, srv. pozn. 76.

obilí *gari*, vodu *uric*, krále *ereguia*, sv. Jakuba *Ioana domne Iacue*.¹⁷⁸

Je to barbarský národ, který se od všech ostatních národů odlišuje zvyky i vlastnostmi, je plný špatnosti, tmavé pleti, nepřátelského vzezření, křivý, zvrácený, zrádný, bezvěrný, zkažený, zvrhlý, opilecký, znalý veškerého násilí, zuřivý a divoký, nestydatý, zavrženíhodný, bezbožný, drsný, krutý a omezený, zkrátka a dobře netknutý ničím dobrým, znalý veškerých neřestí a zlotřilostí. Zákeřný jako Gétové¹⁷⁹ a Saraceni,¹⁸⁰ ve všech ohledech nepřátelský k našemu francouzskému¹⁸¹ lidu. Pokud se Navařanovi nebo Baskovi zachce, je schopen zabít Francouze¹⁸² pro pouhopouhý *nummus*.

V jisté části oblasti jejich země, tedy v Biskajsku a Álavě, když se Navařani chtějí vzrušit, ukazují muž ženě a žena muži svá intimní místa. Navařani si dokonce užívají necudný pohlavní styk s dobyt看em. Říká se, že Navařan připevňuje svým mulám a koním na zadek závoru, aby k nim nemohl přistupovat nikdo jiný než on sám. A dokonce dává necudné polibky na pochvu manželky i muly. Za to by měli všichni obeznámení lidé Navařany pohrdat.

Navařané jsou nicméně pokládáni za dobré válečníky, ale špatné dobyvatele hradů, jsou zvyklí odevzdávat desátky a vykonávat oběti na oltářích. Každý den, když jde Navařan do kostela, obětuje Bohu buď chléb, víno, obilí nebo nějakou jinou potravinu. Kamkoliv Navařan nebo Bask jde, pověsí si na krk roh jako lovec a ze zvyku nosí v rukou dva nebo tři oštěpy, kterým říká *auconas*.¹⁸³ Když vstupuje nebo odchází ze svého domu, zahvízdá jako luňák. Když je na skrytém místě, nebo sám skrytý v záloze a chce zavolat tiše beze slov své druhy, aby šli do boje, tak zahouká jako sova, nebo zavyje jako vlk. Traduje se, že pocházejí z národu Skotů, protože (f. 197r)¹⁸⁴ jim jsou podobní svými zvyky i vzhledem.

178 Pokud jde o původ uvedených výrazů, jedná se pravděpodobně o výrazy pocházející ze staré baskičtiny, srv. pozn. 66.

179 Gétové byli příslušníci severogermánského kmenu obývajícího dnešní Švédsko.

180 Srv. pozn. 175.

181 Srv. pozn. 98.

182 Srv. pozn. 98.

183 Pokud jde o původ subst. *auconas*, je pravděpodobně příbuzné baskickému *azcona* s významem „štvát“. Mohlo by se ale také jednat o derivát lat. subst. *arcum*, s významem „oblouk“, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 164, pozn. 51.

184 Od tohoto folia ruka A, srv. pozn. 119.

Vypráví se, že Julius Caesar poslal do Španělska tři národy, jmenovitě Núbijce,¹⁸⁵ Skoty a obyvatele Cornwallu, kteří mají ocasy,¹⁸⁶ aby porazili španělský lid, který mu nechtěl dát jeho tribut. Nařídil jim, aby všechny, jedince mužského pohlaví popravili a ušetřili pouze životy žen. Když tito lidé po moři dorazili do oné země, rozbili své lodě a zanechali zemi zpustošenou ohněm a mečem od města Barcelony až po Zaragozu, od města Bayonne až k Montes de Oca. Nebyli však schopni překročit hranice, protože se obyvatelé Kastilie sjednotili a vypudili dobyvatele ze svého území. Uprchli však a dospěli až k pobřežním horám, které se rozkládají mezi Nájerou, Pamplonou a Bayonne, směrem k oceánu. Usadili se v oblasti Biskajska a Álavy, kde vystavěli mnoho budov. Pozabíjeli všechny muže a jejich ženy unesli. Zrodilo se z nich další pokolení, kterému se později začalo říkat Navařani.¹⁸⁷ Proto bývá *Navarrus* vykládáno jako *non verus*, s odkazem na skutečnost, že není pravý potomek nebo legitimní příslušník národa. Navařané nejprve odvozovali své jméno od jistého města, které se nazývá Naddaver a nachází se na území, odkud původně přišli. Svatý apoštol a evangelista Matouš v předkřesťanských dobách obrátil toto město svým kázáním k Pánu.

Za zemí těchto lidí po překonání lesů na Monte de Oca směrem k Burgosu následuje Španělsko, Kastilie a Campos. Tato země je plná bohatství, zlata, stříbra, bohatá na píce¹⁸⁸ a nejzdatnější koně, oplývá chlebem, vínem, masem, rybami, mlékem a medem. Nicméně v ní není dřevo a je plná zlomyslných a zkažených lidí.

Poté po překonání země Leónu a pásma hory Irago a Cebrero následuje Galicie. Je lesnatá, plná řek, luk, nejlepších sadů, dobrého ovoce a čistých pramenů. Měst, vesnic a polí je zde málo. Je tu nedostatek pšeničného chleba a vína, avšak dostatek

185 Jedná se o obyvatele území, které se nacházelo v Egyptě v údolí Nilu v oblasti dnešního Súdánu.

186 Ve středověku se údajně tradovalo, že všichni obyvatelé britských ostrovů se rodí s ocasem a jsou tedy lat. *caudati*, neboli „ocasatí“, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 165, pozn. 56.

187 Zmíněná invaze je pravděpodobně fiktivní, Cézár vedl sice r. 61 př. n. l. ve Španělsku vojenské tažení, avšak proti Lusitanům v Zadní Hispánii, lat. *Hispania ulterior*, kam byl vyslán jako prokonzul. Tato oblast se však nalézala v jihovýchodní části země, tj. na opačné straně země než *Průvodce* uvádí, srv. CANFORA, 2007, s. 391. Někteří badatelé upozorňují na nápadnou podobnost s antickým příběhem o únosu Sabine, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 165, pozn. 57.

188 Lat. subst. *palleis* lze přeložit dvěma způsoby, buď se jedná o jednu z možných pravopisných variant lat. subst. *pallium*, čes. „látko“, srv. NIERMEYER s.v. *pallium* (9), vzhledem ke kontextu se mi však zdá pravděpodobnější, že se jedná o variantu lat. subst. *palea*, označujícího „plevu“ nebo-li „píci“, srv. NOVOTNÝ, 1992, s. v. *palea* a GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 165, pozn. 62 a též níže pozn. 190.

žitného chleba a cideru,¹⁸⁹ dostatek dobytku a koní, mléka a medu, mořských ryb – velkých i malých, bohatě zlata, stříbra a látek,¹⁹⁰ kožešin lesních zvířat a jiného bohatství jako u Saracénů.¹⁹¹ Galicijci se podobají svými zvyky (**f. 197v**) nám Francouzům,¹⁹² více než všechny ostatní nekultivované španělské národy, ale jsou velmi hněviví a hašteřiví.

189 Srv. pozn. 168.

190 V tomto případě se s ohledem na kontext přikláním k názoru, že výraz *palleis* je variantou lat. subst. *pallium* nebo-li „látka“, viz pozn. 188.

191 Srv. pozn. 175.

192 Srv. pozn. 98.

Kapitola VIII. Těla svatých spočívajících na cestě svatého Jakuba, která mají jeho poutníci navštívit.

V první řadě by měli ti, kteří směřují do Santiaga po cestě sv. Jiljí,¹⁹³ navštívit v Arles tělo mučedníka blaženého Trofima,¹⁹⁴ o kterém se zmiňoval sv. Pavel v dopise Timoteovi. Trofim byl týž apoštolem vysvěcen na biskupa a jako první byl vyslán kázat Kristovo evangelium do zmíněného města. Z jeho nejčirějšího pramene, jak napsal papež Zosimus,¹⁹⁵ přijala celá Galie potůčky víry. Jeho památka se slaví čtyři dny před lednovými Kalendami.¹⁹⁶

Poté by měli poutníci navštívit tělo biskupa a mučedníka sv. Caesaria, který v témže městě ustanovil pravidla pro řeholnice.¹⁹⁷ Jeho svátek se slaví o listopadových Kalendách.¹⁹⁸

Dále je třeba, aby poutníci v témže městě na hřbitově vyhledali ochranu sv. biskupa Honorata,¹⁹⁹ jehož památka se slaví sedmáct dní před únorovými Kalendami.²⁰⁰ V jeho ctihodné a velkolepé bazilice spočívá tělo nejvzácnějšího

193 Srv. pozn. 35.

194 Sv. Trofim byl podle tradice první biskup v Arles. V *Průvodci* je ztotožňován se sv. Trofitem, který je zmíněn ve *Skutcích apoštolů* a 2. listu Timoteovi jako druh sv. Pavla, srv. *Sk* 20,4; *Sk* 21,29; *2Tm* 4,20. Údajně byl jedním ze sedmi biskupů, které vyslal papež Fabián v polovině 3. století do Galie kázat evangelium. Trofimovy relikvie byly přeneseny roku 972 z kostela Panny Marie za zdmi nacházejícího se na Elysejských polích do románské baziliky původně zasvěcené sv. Trofimovi v Arles, která byla vystavěna mezi lety 1078–1152. Tato bazilika později sloužila jako centrum arleské arcidiecéze, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 168, pozn. 2.

195 Zosimus byl papežem v letech 417–418, srv. DAVIES, 2005, s. 1258.

196 Tj. 29. prosince.

197 Sv. arcibiskup Caesarius z Arles (470/471–542/543), založil klášter sv. Jana v Arles, ve kterém byla abatyší jeho sestra Caesaria, již byl adresován zmíněný spis řehole. Caesarius byl pohřben v kostele Panny Marie, který sám založil. Jeho hrob zničili roku 738 Saracéni. Mezi dodnes zachované Caesariovy relikvie nacházející se v kostele Panny Marie v Arles patří dvě palia, sandály a pásek se sponou ze slonovinové kosti, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 169, pozn. 8.

198 Tj. 1. listopadu.

199 Sv. biskup Honoratus z Arles (350–429), se narodil do francouzské konzulské rodiny, obrátil se na křesťanství a společně se svým bratrem Venatiem odešel do Řecka, roku 427 byl Honoratus vysvěcen na biskupa, dva roky nato však zemřel. Pohřben byl na Elysejských polích, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 169, pozn. 9.

200 Tj. 16. ledna.

mučedníka sv. Genesia.²⁰¹ Nedaleko Arles se mezi dvěma rameny Rhôny nachází vesnice, která se nazývá Trinquetaille. Za kostelem se zde tyčí jakýsi velkolepý, velmi vysoký mramorový sloup, k němuž proradní lidé přivázali sv. Genesia, než mu setli hlavu. Až do dnešních dnů lze vidět, jak se na sloupu červená jeho rudá krev. Brzy poté, co jej sťali, rukama uchopil svou hlavu, hodil ji do Rhôny a přemístil své tělo přes řeku až do baziliky blaženého Honorata, kde uctivě spočívá. Jeho hlava odplula po Rhôně do moře a vedená andělem se dostala do španělského města Kartága, kde nyní velkolepě odpočívá a činí mnohé zázraky.²⁰² Jeho památka se slaví osm dní před zářijovými Kalendami.²⁰³

Dále by poutníci měli navštívit hřbitov nedaleko Arles zvaný *Ailiscampis*.²⁰⁴ Je zvykem se tu modlit za zesnulé, zpívat žalmy a dávat almužny. Jak známo, má na délku i na šířku jednu míli. Je zde rozeseto tolik a tak zvláštních náhrobků, jako na žádném jiném hřbitově. Na žádném jiném hřbitově není možné najít tolik mramorových náhrobků. **(f. 198r)** Jsou do nich totiž vytesány nejrůznější nápisy jak latinským písmem, tak prastarým nesrozumitelným jazykem. Kam až oko dohlédne, všude uvidíš jen samé náhrobky. Na hřbitově se nachází sedm kostelů, a pokud v kterémkoli z nich bude nějaký kněz slavit eucharistii za mrtvé, laik uctívat nějakého kněze nebo klerik předčítat žaltář, vždy najde mezi svatými nebožtíky, kteří zde leží, nějakého pomocníka, jenž mu pomůže dosáhnout spásy před tváří Boží v den konečného vzkříšení. Spočívají tu totiž těla mnoha mučedníků a vyznavačů, jejichž duše se společně radují v ráji. Jejich památka se slavnostně slaví v pondělí po velikonoční oktávě.

Poté by měli poutníci navštívit a pozorně si prohlédnout nejdůstojnější tělo nejzbožnějšího vyznavače a sv. opata Jiljí.²⁰⁵ Nejsvětějšího Jiljí, velmi proslulého a ctěného po celém světě, by všichni měli oslavovat, milovat, vzývat a prosit. Po prorocích a apoštolech není nikdo důstojnější, svatější, slavnější a rychlejší

201 Sv. Genesius z Arles byl úředníkem umučeným při pronásledování za Maximiána roku 303 nebo 308, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 169, pozn. 9.

202 Srv. pozn. 15.

203 Tj. 25. srpna.

204 Elysejská pole, lat. *Elisii Campi*, byla původně římská nekropole a jedno z nejvýznamnějších pohřebišť antického světa známé i po celý středověk, srv. SVOBODA, 1973, s. 168. a pozn. 64.

205 Sv. Jiljí (asi 650 – asi 710) byl podle legendy poustevník a později opat benediktinského kláštera, srv. pozn. 193 a též pozn. 208.

v přispěchání na pomoc. Jiljí má ve zvyku přicházet na pomoc chudým, ubohým i jinak trápícím se lidem, když volají, rychleji, než ostatní svatí. Jak krásný a drahocenný skutek je navštívit jeho hrob! Toho dne, kdy se k němu někdo pomodlí z celého srdce, mu nepochybně s radostí pomůže. Sám mám zkušenosti s tím, co říkám. Kdysi jsem v onom městě o Jiljího svátku viděl někoho, jak pod jeho ochranou unikl z domu jistého ševce Peyrota a velmi starý, zevnitř zchátralý, dům se poté zřítíl. Kdo tedy spatří jeho vznešený kostel?²⁰⁶ Kdo bude velebit Boha v jeho nejsvětější bazilice? Kdo bude déle objímat jeho sarkofág? Kdo bude líbat jeho nejvznešenější oltář? Nebo kdo bude líčit jeho nejpoctivější život? Zajisté ten nemocný, který obleče jeho tuniku a uzdraví se. Jeho nevyčerpatelná síla uzdravila jistého člověka, kterého uštknul had. Osvobodil člověka, kterého uchvátil ďábel. Díky němu také ustala bouře na moři. Poté, co dlouho Theokrita prosila za záchranu své dcery, uzdravil ji. Po přimluvách uzdravil bezvládné tělo dlouho nemocného muže. Laň, která (f. 198v) byla zpočátku divoká, na jeho příkaz zkrotla. Pod opatovým patronátem se rozšířila klášterní pravidla. Osvobodil muže posedlého ďáblem.²⁰⁷ Hřích Karla Velikého, který Jiljímu vyjevil anděl, byl králi odpuštěn.²⁰⁸ Mrtvému navrátil život. Mrzákovi vrátil zdraví. Svou zázračnou silou dopravil dvoje cypřišové dveře s vytesanými obrazy apoštolů, bez lidského zásahu, po mořských vlnách z města Říma až k ústí Rhôny. Nemohu vyprávět o všech jeho úctyhodných činech, protože by to trvalo až do mé smrti, bylo jich totiž tak mnoho a tak velikých.

Jakmile nejjasnější řecká hvězda svými paprsky ozářila obyvatele Provence, velkolepě mezi ně zapadla. Nezmenšovala se, ale rostla, neztrácela svou zář, naopak zářila s dvojnásobnou intenzitou na všechny. Nezapadla za obzor, ale vystoupala až k vrcholům Olympu. A když hasla, její světlo nepotemnělo, ale díky své hvězdné kráse zářila jasněji než ostatní svaté hvězdy ve všech čtyřech nebeských pásmech. Uprostřed

206 Lat. subst. *limina*, které ve svém původním významu znamená „práh domu“ ve středověké lat. metaforicky označuje „příbytek světce“, tedy kostel, ve kterém se nachází hrob světce, srv. NIERMEYER s. v. *limen* (2) a též pozn. 385.

207 Lat. slovní spojení *energuminus a demonio* lze vykládat jako „posedlý ďáblem“, samotné *energumenus* však znamenalo „postižený epilepsií“, srv. NIERMEYER s. v. *energumenus*.

208 V Životě sv. Jiljí (lat. *Vita sancti Aegidii*), spise z 10. stol. je zmíněno, že Jiljí sloužil mši za hříchy Karla Velikého, o kterých se dozvěděl z dopisu položeného na oltář andělem a které byly tak závažné, že je Karel nikdy nepřiznal, srv. AA SS, 9. listopadu, s. 299–304 a GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 171, pozn. 21.

nedělní noci o zářijových Kalendách²⁰⁹ hvězda, kterou andělský sbor usadil na nebeský trůn,²¹⁰ zhasla a gótský lid spolu s mnišským řádem jí (sv. Jiljí) vystrojil důstojný pohřeb v její vlastní svobodné zemi, tedy mezi městem Nîmes a řekou Rhônou.

Na velké zlaté skříňce, umístěné za oltářem, nad jeho vznešeným tělem, je vyryto v levé části prvního pásu šest apoštolů. Na prvním pásu je vytesán stejně vysoký obraz sv. Marie. Na druhém pásu je vyobrazeno dvanáct znamení zvěrokruhu v tomto pořadí: Beran, Býk, Blíženci, Rak, Lev, Panna, Váhy, Štír, Střelec, Kozoroh, Vodnář, Ryby. Uprostřed jsou zlaté květy ve tvaru vinné révy. Konečně na třetím nejvyšším pásu se nachází dvanáct z dvaceti čtyř obrazů starců, nad jejichž hlavami jsou vytesány tyto verše:

HLE, ZDE JE SLAVNÝ SBOR DVAKRÁT DVANÁCTI STARCŮ,
KTERÍ SE ZVUČNÝMI CITERAMI ZPÍVAJÍ LÍBEZNÉ PÍSNĚ.²¹¹

V pravé části prvního pásu je obdobně dalších sedm obrazů, na šesti z nich jsou apoštolové a **(f. 199r)** na sedmém z nich je nějaký Kristův žák. Nad hlavami apoštolů jsou na obou stranách skříňky vytesány ctnosti v ženské podobě: Laskavost a Tichost, Víra, Naděje, Láska atd. V pravé části druhého pásu jsou vyryty květy ve tvaru vinné révy. Na třetím nejvyšším pásu v levé části je vyobrazeno dvanáct z dvaceti čtyř starců. Nad jejich hlavami jsou vytesány tyto verše:

TATO NÁDOBA VYHLAZENÁ, DRAHOKAMY A ZLATEM OZDOBENÁ,
OBSAHUJE SVATÉHO JILJÍ RELIKVIE.
TEN, KTERÝ BY JI ROZBIL, PÁNEM NA VĚKY PROKLET BY BYL,
I S JILJÍM A SVATÝM ŘÁDEM CELÝM.

Povrch skříňky je z obou stran šupinatý. Nahoře je upevněno třináct horských křišťálů, některé vypadají jako šachovnice, jiné mají tvar jablek, nebo granátových jablek. Jeden

209 Tj. 1. září.

210 V *Průvodci* je ve skutečnosti uvedeno lat. slovní spojení *sedes politica*, považují však za pravděpodobnější, že v tomto případě došlo k záměně dvou navzájem podobných lat. adj. *politicus*, čes. „státní“ a *policus*, čes. „nebeský“. srv. NIERMEYER s. v. *policus* a též GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 172, pozn. 35.

211 Srv. *Zj* 4,5.

ohromný krystal je ve tvaru velké ryby, a to pstruha ve vzpřímené poloze s ocasem vzhůru. První krystal má veliké tvar číše, nad kterou je umístěn velmi třpytivý drahocenný zlatý kříž.

Uprostřed na přední straně skříňky ve zlatém kruhu sedí Pán, pravou rukou žehná a v levé drží knihu, v níž je napsáno: „Těšte se z míru a pravdy”.²¹² Pod jeho podnožkou je zlatá hvězda, kolem jeho ramen jsou napsána dvě písmena: „A” a „Ω”²¹³ – jedno vpravo a druhé vlevo. Nad jeho trůnem září dva neocenitelné drahokamy. Vedle jeho trůnu jsou čtyři evangelisté, kteří mají křídla, každý z nich drží nohama svitek, na němž má popořadě napsán začátek svého evangelia. Matouš je vytesán v lidské podobě vpravo nahoře, pod ním Lukáš jako býk, Jan vlevo nahoře v podobě orla a dole Marek jako lev. Vedle Pánova trůnu jsou obdivuhodným způsobem vytesaní dva andělé, vpravo nad Lukášem Cherubín, vlevo nad Markem Serafín. Obdivuhodným způsobem jsou uspořádány dvě řady drahokamů různých druhů, jedna do kruhu na trůnu, kde sedí Pán a druhá na kraji skříňky taktéž do kruhu. Dále se na skřínce nacházejí tři kameny, které symbolizují Boží Trojici. **(f. 199v)** Z lásky ke svatému vyznavači k nohám skříňky na straně směrem k oltáři kdosi slavný připevnil zlatými hřebíky svůj zlatý portrét, který lze spatřit k úctě Boží až do dnešních dní.

Na druhé straně skříňky, tedy na její zadní části, je vytesáno nanebevstoupení Páně. V první řadě je šest apoštolů, kteří se dívají vzhůru a sledují Pána stoupajícího na nebesa, nad jejich hlavami je těmito slovy napsáno:

Ó MUŽI GALILEJŠTÍ, TENTO JEŽÍŠ,
JEHOŽ NESETE NA NEBESA,
SE VRÁTÍ TAK, JAK JSTE JEJ VIDĚLI ODCHÁZET.²¹⁴

Na druhém pásu je vytesáno dalších šest apoštolů ve stejném postavení. Na obou stranách mezi apoštoly stojí zlaté sloupky. Na třetím pásu stojí vzpřímený Pán na zlatém trůnu a dva andělé, jeden napravo od něj, druhý vlevo vedle trůnu. Ukazují apoštolům Pána tak, že jeden směřuje rukama do výšky a druhý směrem k zemi. Vedle trůnu nad Pánovou hlavou je holubice, která vypadá, jako by se nad ním vznášela. V nejvyšší

²¹² Srv. *Zach* 8,19.

²¹³ Srv. *Zj* 1,8.

²¹⁴ Srv. *Sk* 1,11.

čtvrté řadě je vytesán Pán na dalším zlatém trůnu, vedle sebe má čtyři apoštoly. Na jižní straně je Lukáš v podobě býka, nad ním je v lidské podobě Matouš. Na druhé severní straně je dole Marek jako lev a nad ním Jan v podobě orla. Poutníci by měli vědět, že Pán na trůnu nesedí, ale stojí zády k jihu a vzpřímeně se dívá jakoby k nebesům, pravou ruku pozvedá do výšky, v levé drží malý křížek a tak vystupuje k Otci, jež jej přijímá na vrcholku skříňky.

Tímto způsobem je tedy vystavěn náhrobek vyznavače sv. Jiljí, ve kterém uctivě spočívá jeho ctihodné tělo. Ať zblednou Maďaři, kteří tvrdí, že vlastní jeho tělo, obyvatelé Chamalières by se měli stydět, protože vyprávějí, že mají celé jeho tělo, ať zblednou obyvatelé St-Seine, kteří se vytahují, že mají jeho hlavu. Obdobně ať se stydí Normani z Coutances, kteří se neprávem chvástají, že mají celé jeho tělo, protože jak mnozí vyzkoušeli, jeho nejsvětější kosti odtud nelze odnést. Kdysi se nějací lidé pokusili podvodně z Jiljího (**f. 200r**) vlasti odnést mučedníkovu ctihodnou paži na odlehlé místo, ale nepodařilo se jim s ní odejít. Podle mnohých svědectví prý existují čtyři svatá těla, která nebylo nikdy možné vyjmout z jejich sarkofágu: sv. Jakuba, syna Zebedeova, sv. Martina z Tours, sv. Leonarda z Limousin a sv. Jiljí, Kristova mučedníka. Vypravuje se, že francouzský král Filip²¹⁵ se kdysi pokusil tato těla přenést do Francie, ale nemohl je z jejich sarkofágů vyjmout.²¹⁶

Dále musí ten, kdo směřuje do Santiaga po *Via Tolosana*,²¹⁷ navštívit tělo mučedníka sv. Viléma.²¹⁸ Nejsvětější Vilém nemálo vynikl jako znamenitý vlajkonoš, vévoda krále Karla Velikého a nejstatečnější voják znalý boje. Říká se, že svou mužnou silou uvedl pod jeho křesťanské říše město Nîmes, Orange a mnoho dalších. Přinesl s sebou do údolí Gellone²¹⁹ dřevo z Pánova kříže, kde údolí vedl poustevnický život a po blaženém konci zde Kristův vyznavač uctivě spočinul. Jeho svátek se slaví o červnových Kalendách.²²⁰

215 Pravděpodobně se jedná o Filipa I. Francouzského z dynastie Kapetovců (1052–1108), který je též známý tím, že vykonal pout' do Santiaga, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 174, pozn. 65 a též MÜLLER – SCHNEIDMÜLLER – EHLERS (eds.), 2003, s. 112.

216 Srv. pozn. 350.

217 Srv. pozn. 133.

218 Sv. Vilém byl vévoda z Toulouse, současník Karla Velikého, který se účastnil bojů se Saracény, srv. pozn. 174. Roku 804 založil klášter v Gellone, do kterého sám r. 806 vstoupil, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 175, pozn. 47.

219 Srv. pozn. 218.

220 Tj. 28. května.

Dále by na této cestě měli navštívit těla svatých mučedníků Tiberia, Modesta a Florentie, kteří za časů Diokleciána poté, co byli různými způsoby mučeni pro víru v Krista, dovršili své martyrium.²²¹ Spočívají na břehu řeky Hérault ve velmi nádherné hrobce. Jejich památka se slaví čtyři dny před listopadovými Idami.²²²

Dále by měli poutníci na téže cestě navštívit tělo nejdůstojnějšího biskupa a mučedníka sv. Saturnia,²²³ kterého se na kapitolu ve městě Toulouse zmocnili pohané,²²⁴ připoutali ho k divokým a nezkrotným býkům a pak jej shodili z vrcholku bašty na kapitolu po kamenném schodišti až k prvnímu milníku. Poté, co se mu rozbila hlava, roztrhl se mozek a celé jeho tělo bylo rozmetáno na kusy, se jeho důstojná duše navrátila Kristu. Byl pohřben na krásném místě nedaleko města Toulouse, kde věřící vystavěli na jeho památku velikou baziliku, kterou spravují kanovníci řádu sv. Augustina.²²⁵ Pán zde poskytuje mnohá dobrodinná těm, kteří o ně požádají. Jeho památka se slaví tři dny před prosincovými Kalendami.²²⁶

(f. 200v) Burgund'ané a Germáni, kteří směřují do Santiaga po *Via Podiensis*²²⁷ by dále měli navštívit nejsvětější tělo panny a mučednice sv. Fides.²²⁸ Její nejsvětější duši, poté, co byla popravčími sřata na kopci ve městě Agen, odnesly v podobě holubice sbory Andělů na nebesa a ozdobily ji vavřínem nesmrtelnosti. Když to uviděl sv. Kaprasius, biskup města Agen,²²⁹ který se skrýval v jeskyni, aby unikl zuřivému pronásledování, statečný spěchal snést mučení na místo, kde trpěla sv. panna. Udatně zápasil, zasloužil si palmu mučednictví a dokonce si stěžoval na zdržení jeho popravy. Nakonec křesťané uctivě pohřbili nejdrahocennější tělo panny a mučednice sv. Fides

221 Zmínění tři mučedníci se objevují v martyrologiu Flora z Lyonu, které vzniklo pravděpodobně kol. r. 830–837. Jejich kult byl ve středověku rozšířen v jižní Francii, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 175, pozn. 68.

222 Tj. 10. listopadu.

223 Sv. Saturnius byl první biskup v Toulouse, kam pravděpodobně přišel za kozulátu Decia a Grata v polovině 3. století n. l., srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 175, pozn. 70.

224 V tomto případě jsou „pohané“ označeni obyvyklým lat. subst. *pagani*, které se v *Průvodci* vyskytuje vedle lat. *gentiles*, srv. pozn. 266.

225 Jedná se o velmi ranou zmínku o existenci Augustiniánů, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 176, pozn. 72.

226 Tj. 29. listopadu.

227 Srv. pozn. 133.

228 Sv. Fides, fr. *Foy*, byla umučena v dětském věku za časů Decia ve městě Agen, údajně roku 885 byly její ostatky přeneseny do města Conques, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 176, pozn. 73.

229 Sv. Kaprasius byl biskupem v Agen, byl umučen za časů Decia společně se sv. Fides, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 176, pozn. 74 a též pozn. 228.

v údolí, kterému se lidově říká Conques. Vystavěli nad ní krásnou baziliku, kterou k Pánově počtě až dodnes s velikou péčí ochraňují řeholníci řádu sv. Benedikta. Zdravým i nemohoucím se zde dostává mnohých dobrodiní. U vchodu baziliky je výtečný pramen, který je zázračnější snad ještě více, než by se dalo vylíčit. Její památka se slaví dva dny před říjnovými Nonami.²³⁰

Dále by měli poutníci směřující do Santiaga přes Saint-Leonard jako první náležitě uctít nejdůstojnější tělo sv. Máří Magdalény. Je to totiž ona slavná Marie, která v domě Šimona Malomocného,²³¹ smočila Spasitelovy nohy slzami, utřela je svými vlasy²³² a namazala je drahou masťou,²³³ zatímco je pokorně líbala.²³⁴ Proto jí mnohé její hříchy byly odpuštěny,²³⁵ protože velmi milovala toho, jehož milují všichni, to znamená Ježíše Krista, svého Vykupitele. Dorazila po nanebevstoupení Páně z okolí Jeruzaléma přes moře s Maximinem, Kristovým žákem, a dalšími Pánovy žáky do krajiny Provence, to znamená do Marseille. V této vlasti vedla po několik let život v celibátu. Nakonec ji pohřbil ve městě Aix ten samý Maximinus, který se tam stal biskupem. Ale za dlouhý čas poté jistý urozený muž, požehnaný díky svému mnišskému životu, jménem Badilo, přenesl její nejdražší ostatky z tohoto města do Vézelay, kde dodnes spočívá ve ctihodné hrobce. **(f. 201r)** Na onom místě byla vystavěna veliká a krásná bazilika a opatství. Pán zde z lásky k ní odpouští prohřešky hříšníků, slepým navrácí zrak, němým rozvazuje jazyk, ochrnutí se zde postaví, posedlí d'áblem jsou osvobozeni a mnohým se tu dostane nevýslovných dobrodiní. Svátek této světice se slaví jedenáct dní před srpnovými Kalendami.²³⁶

Dále by měli navštívit posvátné tělo vyznavače sv. Leonarda,²³⁷ které franský národ pokládá za nejvznešenější a opatruje na královském dvoře. Svatý Leonard se

230 Tj. 6. října.

231 Srv. *Mat* 26,6–13 a *Mar* 14,3–9.

232 Srv. *Luk* 7,44.

233 Srv. *Mat* 26,7.

234 Srv. *Luk* 7,44–45.

235 Srv. *Luk* 7,47.

236 Tj. 22. července.

237 Sv. Leonard byl poustevník, první záznam dokládající jeho existenci je však až z 11. století u Addemara z Chabannes, kde bylo jeho jméno zmíněno v souvislosti s objevením hlavy sv. Jana Křtitele v Saint-Jean-d'Angély v roce 1017. Brzy nato vzniká anonymní legenda, podle níž se narodil za vlády Anastasia (491–518), byl přítelem krále Chlodovíka I., na jehož dvoře se mu dostalo vzdělání a po údajné nabídce biskupského stolce se rozhodl pro poustevnický život, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 179, pozn. 84.

vzdal kvůli lásce k Bohu na dlouhou dobu světského života na místě v Limousin, kterému se lidově říká Noblat a vedl tam poustevnický život v odříkání, často se postil a vykonával mnohé vigilie, dlouho snášel chlad, nahotu a nevýslovné těžkosti. Nakonec po své blažené smrti došel ve své svobodné zemi k odpočinku. Říká se, že jeho blažené ostatky nelze přemístit. Ať zblednou mniši z Corbigny, kteří říkají, že mají tělo sv. Leonarda, protože, jak jsme již jednou řekli, v žádném případě nelze přenést ani tu nejmenší část jeho kostí nebo prachu. Obyvatelé Corbigny i mnozí další byli potěšeni jeho dobrodiním a zázraky, ale jeho ostatky nemají. Protože nemohli získat jeho tělo, uctívají místo sv. Leonarda z Limousin tělo jakéhosi muže jménem Leotardius, které, jak říkají, k nim bylo doneseno ve stříbrné skřínce z Anjou. Po jeho smrti vyměnili jeho jméno, jako by byl znovu pokřtěn. Dali mu jméno sv. Leonard, aby tam poutníci přišli a obohatili je svými obětními dary kvůli takovému a slavnému jménu, totiž sv. Leonardu z Limousin. Jeho svátek se slaví o říjnových Idách.²³⁸

Nejprve udělali ze sv. Leonarda z Limousin patrona své baziliky. Poté místo něj umístili jiného, po vzoru nepřejících služebníků, kteří násilně odnesli pryč od svého Pána jeho vlastní dědictví a nedůstojně je nabídli cizinci. Jsou též podobní špatnému otci, který vezme svou dceru jejímu legitimnímu manželovi a dá ji jinému. „Zaměnil“, pravil žalmista, „svou slávu za podobu býka“.²³⁹ (f. 201v) Jistý moudrý muž pokáral takovéto chování a řekl: „Ať nevydáš svou důstojnost jiným“.²⁴⁰ Věřící cizinci i místní, kteří tam přišli a mysleli si, že naleznou ostatky sv. Leonarda z Limousin, kterého milují, nevěděli že místo nich tam objeví jiné ostatky. Ať už kdokoliv činí u Corbigny zázraky, je to nepochybně sv. Leonard z Limousin, kdo osvobozuje zajatce, i když místo něj udělali patronem svého kostela jiného. Je to sv. Leonard, kdo je tam přivádí. Pročež obyvatelé Corbigny tíží dvojí lež, protože skoro neznají toho, který je uctivě těší svými zázraky, ani neslaví jeho svátek a nesprávně místo něj uctívají jiného.

Božská milost rozšířila široko daleko do celého světa věhlas vyznavače sv. Leonarda z Limousin, jehož veliká síla vyvedla tisíce zajatců z vězení. Na tisíce a tisíce cizokrajných železných pout, více než je možné vyslovit, bylo vyvěšeno kolem jeho baziliky, nalevo i napravo, vevnitř i zvnějšku, jako svědectví takových velikých zázraků. Divili byste se více, než lze vyjádřit, jestliže byste viděli stromy, na nichž je

238 Tj. 15. října.

239 Ž 106,20.

240 Př 5,9.

tak mnoho a tak velikých cizokrajných železných nástrojů. Protože tam visí železné okovy, pouta, řetězy, pouta na nohy, třmeny, pasti, páčidla, obojky, helmy, kosy a další rozličné nástroje, ze kterých nejmocnější Kristův vyznavač osvobodil zajatce svou velikou silou. Je pozoruhodné, že má ve zvyku zjevovat se v lidské podobě i těm, kteří jsou ve vězeních za mořem, jak dokládají ti, které vysvobodil Boží silou. Naplnil dobro, jak kdysi předpověděl Boží prorok, když řekl:

*Seděli v temnotách šeré smrti, v železných poutech a v ponížení. Často je osvobodil, a když ve svém soužení úpěli k Hospodinu, zachránil je z tísně. Vzal je zpět z jejich cesty nepravosti, rozrazil bronzová vrata, železné závory zlomil. On osvobodil ty, kteří měli svázaný nohy pouty a mnoho urozených v železných okovech.*²⁴¹

Spoutaní křesťané prý byli často týráni pohany,²⁴² jako byl Bohemund.²⁴³ Vládli jim ti, které nenáviděli, jejich nepřátelé je utlačovali a ponižovali, **(f. 202r)** avšak sv. Leonard je často vysvobodil. On je vyvedl z temnoty a stínu smrti a zlomil jejich pouta. Řekl těm, kteří jsou spoutaní: „vyjděte“. A těm, kteří jsou v temnotách: „ukážte se“.²⁴⁴ Jeho svatá památka se slaví osm dní před listopadovými Idami.²⁴⁵

Po sv. Leonardu by poutníci měli dále v Périgueux navštívit ostatky biskupa a mučedníka sv. Fronta,²⁴⁶ kterého v papežském městě Římě, vysvětil na biskupa sv. Petr a vyslal jej s jistým knězem jménem Jiří, aby kázali v Périgueux. Poté vyrazili společně, Jiří na cestě zemřel a byl pohřben. Svatý Fronto se vrátil zpět k apoštolovi a sdělil mu, že jeho společník zemřel. Svatý Petr mu dal svou berlu a řekl mu: „Poté, co tuto mou berlu umístíš nad tělo svého společníka, řekni toto: „Kvůli úkolu, který jsi

241 Tuto pasáž lze identifikovat s několika žalmy, srv. Ž 107,10, 13, 17, 16 a Ž 149,8.

242 Srv. pozn. 266.

243 Bohemund z Tarentu (1058–1111) byl princ tarentský a antiochijský, válečník a dobyvatel, účastnil se tažení do Byzance, první křížové výpravy v roce 1096, po dobytí Antiochie křížáckými vojsky ji vyhlásil za své dědictví a založil v ní Antiochijské knížetství, které se stalo druhým křížáckým státem ve Svaté zemi.

244 Srv. Iz 49,9.

245 Tj. 6. listopadu.

246 První zmínky o sv. Frontovi jsou z 6. stol. v *Životě sv. Gaugerica*, dále jej zmiňují ve svých kronikách např. i Řehoř z Tours a Addemar z Chabannes. Přesto jsou však údaje o jeho životě rozporuplné. Podle jedné z legend kázal evangelium v okolí Périgueux, podle jiné patřil mezi sedmdesát dva mučedníků, byl pokřtěn sv. Petrem a je považován za prvního biskupa v Périgueux, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 181, pozn. 97.

přijal od apoštola ve jménu Krista, vstaň a naplň jej.“ A tak se stalo. Prostřednictvím apoštolovy berly sv. Fronto na cestě svého druha oživil a zmíněné město svým kázáním obrátil ke Kristu, získal proslulost mnohými zázraky a s důstojností tam zemřel. Byl pohřben v bazilice vystavěné v jeho jménu, kde se dostává Boží štědrostí těm, kteří o to požádají, mnohých dobrodiní.²⁴⁷ Někteří říkají, že Fronto byl dokonce jedním z Kristových žáků. Jeho hrobka se nepochybá hrobkám jiných svatých. Je kulatá jako Boží hrob, velmi pečlivě vystavěná a krásou obdivuhodného provedení předčí veškeré hrobky jiných svatých.²⁴⁸ Jeho památka se slaví osm dní před listopadovými Kalendami.²⁴⁹

Vraťme se k těm, kteří směřují do Santiaga po cestě z Tours.²⁵⁰ Ve městě Orléans by měli poutníci navštívit dřevo z Kristova kříže a kalich biskupa a vyznavače sv. Evortia. Kdysi, když jednoho dne sv. Evortius sloužil mši, zjevila se mu nad oltářem pravá ruka Páně a všechno, co biskup vykonával nad oltářem, vykonávala i ona. Když biskup dělal znamení kříže nad chlebem a vínem, ruka dělala totéž. Když zvedl do výšky chléb nebo kalich, Boží ruka obdobně skutečně zvedla chléb a kalich. Jakmile byla oběť dokončena, sv. (f. 202v) ruka zmizela.²⁵¹ Od té doby víme, že když někdo zpívá mši, je to stejné, jako když by ji zpíval sám Kristus. Proto učenec sv. Fulgentius řekl: „To není člověk, který poskytuje Kristovo tělo a krev, ale ten, který byl za nás ukřižován, Kristus.“²⁵² Svatý Isidor²⁵³ potom praví: „Oběť se nevykoná lépe tím, že ji bude vykonávat dobrý kněz, ani hůř tím, že ji bude vykonávat špatný kněz“.²⁵⁴ Tudíž je zmíněný kalich v kostele sv. Kříže ze zvyku vždy připraven pro přijímání těch, kteří o to

247 Bazilika sv. Fronta v Périgueux byla dokončena v roce 1177. Má tvar řeckého kříže a je zastřešena pěti kupolemi. Více viz ROUX, 1920.

248 Hrobka byla vystavěna mnichem Ginamodem z La Chaise-Dieu v roce 1077 a zničena během náboženských bouří v roce 1575, její dnešní podobu lze rekonstruovat z jejího popisu. Byla opravdu okrouhlá se střechou ve tvaru pyramidy, vyzdobená sochařskou výzdobou, sklem a emaily. Lze ji zařadit mezi kopie Božího hrobu v Jeruzalémě, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 181, pozn. 102 a výše pozn. 4.

249 Tj. 25. října.

250 Srv. pozn. 133.

251 Srv. pozn. 40.

252 Jedná se pravděpodobně o biskupa Fulgentia z Ruspe (462/467–527/533) a pasáž z jeho díla *De fide ad Petrum*, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 182, pozn. 106 a 107.

253 Srv. pozn. 285.

254 Tato pasáž nebyla v díle Isidora ze Sevilly identifikována, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 181, pozn. 108.

požádají, a to jak věřících místních, tak i cizinců.

Dále je třeba v témže městě navštívit relikvie biskupa a vyznavače sv. Evortia.

Dále by měli v témže městě v kostele sv. Samsona vidět nůž, kterým se doopravdy podávalo při Pánově večeři.

Dále by měli poutníci na této cestě podél Loiry navštívit ctihodné ostatky biskupa a vyznavače sv. Martina,²⁵⁵ o kterém se říká, že to byl výtečný muž, který oživil tři mrtvé, navrátil zdraví malomocným, lidem posedlým ďáblem, kteří sešli z cesty, náměsíčným, ovládnutým démony i jiným nemocným. Sarkofág, ve kterém spočívají jeho nejsvětější ostatky,²⁵⁶ se nalézá nedaleko města Tours, září přemírou stříbra, zlata a drahokamů a často vykonává zázraky. Na počest sv. Martina nad sarkofágem byla obdivuhodně vybudovaná veliká úctyhodná bazilika, která se podobá kostelu sv. Jakuba. Přicházejí-li k ní nemocní, kteří jsou posedlí ďáblem, jsou vysvobozeni, slepí začnou vidět, nemohoucí povstanou, všechny ostatní druhy nemocí budou vyléčeny a všem, kteří požádají, bude poskytnuta důstojně veškerá pomoc. Proto tedy důstojní kazatelé ke Kristově cti všude rozšířili proslulou pověst sv. Martina. Jeho svátek se slaví tři dny před listopadovými Idami.²⁵⁷

Dále by měli poutníci navštívit nejsvětější ostatky biskupa a vyznavače sv. Hilaria ve městě Poitiers.²⁵⁸ Mezi jinými zázraky, které naplnil díky Boží síle, zvítězil nad ariánstvím a učil vyznávat jednotu víry. Heretik Lev nechtěl přijmout jeho svaté spisy, opustil koncil a škaredě zemřel na latríně kvůli průjmu.²⁵⁹ Když si kdosi sedící na koncilu na zemi pod ním přál sednout, Hilarius vstal a nabídl mu své místo. Dále rozlomil zámky u dveří koncilu svým hlasem. Byl vyhoštěn za svou katolickou víru na

255 Svatý Martin (316 nebo 317–397), byl voják, biskup v Tours, poustevník a misionář. Je zmiňován už u Řehoře z Tours v jeho spise *De virtutibus sancti Martini*, dále například v *Životě sv. Martina Sulpicia Severa* a u řady dalších autorů, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 183, pozn. 113.

256 V tomto případě ostatky označovalo lat. subst. *gleba*, srv. pozn. 131.

257 Tj. 11. listopadu.

258 Sv. Hilarius z Poitiers (asi 315–367) byl latinsky píšící teolog, biskup ve městě Poitiers, bojoval proti Ariánství, proslavil se především svým spisem *De Trinitate*, které je prvním ucelenějším latinským pojednáním o této problematice, srv. pozn. 259.

259 Ariánství je křesťanský teologický směr, který byl po prvním ekumenickém koncilu v Níkaji roku 325 odsouzen jako hereze. Ariáni popírali Kristovo božství. Kristus společně s Duchem svatým byl podřízen Otci, srv. FRANCEN, 1995, s. 61–71.

čtyři roky do vyhnanství na jistý ostrov ve Frísku²⁶⁰ (**f. 203r**),²⁶¹ kde vypudil velké množství hadů. V Poitiers oživil plačící matce její dítě, které předčasně dvakrát zemřelo.²⁶² Jeho hrobka, v níž spočívají jeho nejsvětější vznešené ostatky, je hojně vyzdobená zlatem, stříbrem, nejdražšími kameny a v jeho veliké a krásné bazilice se často dějí zázraky. Jeho svatý svátek je o lednových Idách.²⁶³

Dále by měli poutníci navštívit ctihodnou hlavu sv. Jana Křtitele, kterou donesli z Jeruzaléma do oblasti Poitiers na místo, které se nazývá Angély, jacísi zbožní muži. Tam na jeho počest vystavěli velmi obdivuhodnou velikou bazilikou, kde nejsvětější hlavu ve dne v noci uctívá sbor sta mnichů a kde se odehrává mnoho zázraků. Když byla hlava přenášena po moři i po zemi, činila bezpočet znamení. Na moři totiž zažehnala mnohá nebezpečí a jak se píše v knize o jejím přenesení, na zemi některým nebožtíkům vracela život. Z tohoto důvodu se věřilo, že to je pravá hlava ctihodného „Předchůdce“. Byla nalezena šest dní před březnovými Kalendami,²⁶⁴ za časů císaře Marciána. Tehdy se ten samý „Předchůdce“ poprvé odhalil dvěma mnichům místo, kde byla jeho hlava ukryta.²⁶⁵

Dále by měli poutníci na cestě do Santiaga ve městě Saintes uctivě navštívit ostatky biskupa a mučedníka sv. Eutropia. Svatý Dionysius, jeho druh a pařížský biskup sepsal jeho zbožné umučení v řeckých dopisech a posílal je po sv. papeži Klementovi svým příbuzným v Řecku, kteří již věřili v Krista. Toto umučení jsem kdysi našel v řecké škole v Konstantinopoli, v jisté knize o svatých mučednících. Ke slávě našeho Pána Ježíše Krista a jeho slavného mučedníka Eutropia jsem jej přeložil z řečtiny do latiny, nakolik jsem byl schopen. Začíná takto:

Franský biskup Dionysius, řeckého původu, posílá pozdravy v Kristu nejvznešenějšímu papeži Klementovi. Zpravujeme vás, že Eutropius, kterého jste se mnou (**f. 203v**) poslali kázat Kristovo jméno do této země, přijal ve městě Saintes od

260 Sv. Hilarius byl ve skutečnosti vyhoštěn na ostrov ve Frigii, lat. *Frigia*, ne ve Frísku, lat. *Frisia*, pravděpodobně se tedy jedná o písařskou chybu, ke které došlo při přepisování textu. Srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 184, pozn. 122.

261 Od tohoto folia ruka B, srv. pozn. 120.

262 Tj. zemřelo ještě před tím, než bylo pokřtěno.

263 Tj. 15 ledna.

264 Tj. 24. února.

265 Příběh o objevení hlavy sv. Jana Křtitele zmiňuje poprvé roku 1010 Alduin, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 185, pozn. 27.

pohanů pro víru v Pána korunu mučednictví. Na základě toho poníženě prosím Vaši Důstojnost poslat tuto knihu jeho umučení tak brzy, jak jen budete moci, bez prodlení mým příbuzným, známým a věřícím přátelům do Řecka, a to především do Atén, tak aby oni a ostatní, kteří kdysi společně se mnou přijali od sv. Pavla křest nového života, uslyšeli o slavném mučedníkovi, který pro svou víru zemřel krutou smrtí, a mohli se radovat, že podstoupili pro Kristovo jméno útlak a soužení. A jestliže podstoupili takovéto druhy mučení zapříčiněné pohanským hněvem,²⁶⁶ měli by se kvůli Kristu naučit trpělivě přijímat a za žádných okolností se toho neobávat. Je nezbytné, aby všichni, kteří chtějí žít zbožně v Kristu, snášeli nadávky bezbožných i jinak smýšlejících a opovrhovali bezbožnými a hlupáky, protože musíme vejít do království Božího přes mnohá protivenství.

*Vzdálen od vás tělem, v duchu však blízko k vám,
ti nyní říkám sbohem, které může být navždy.*

²⁶⁶ V celém následujícím umučení sv. Eutropia jsou „pohané“ označovány lat. subst. *gentiles* místo lat. *pagani*, které se vyskytuje ve zbytku textu, například v popisu umučení sv. Saturnia, srv. pozn. 224.

Začíná umučení svatého Eutropia ze Saintes

Nejslavnější Kristův mučedník Eutropius,²⁶⁷ biskup ze Saintes, se narodil do urozené pohanské²⁶⁸ perské rodiny, která příslušela k nejproslulejšímu rodu na světě. Zplodil jej babylonský emír jménem Xerxes s královnou Guivou.²⁶⁹ Nikdo nemohl mít urozenější původ než Eutropius a poté, co se obrátil ke křesťanství, ani nebyl nikdo ve víře a práci pokornější. Od dětství byl důkladně vzděláván čtením aramejských a řeckých textů, moudrostí a touhou po poznání se rovnal největším mužům všech říší. Odešel ke králi Herodovi do Galileje, protože si přál vědět, zda není na jeho dvoře někdo zvědavější než on, nebo něco cizího. Když na jeho dvoře setrval několik dní, uslyšel zvěst o Spasitelových zázracích. Vydal se hledat z města do města toho, který odešel přes Galilejské **(f. 204r)** moře, do města Tiberiady.²⁷⁰ Šel společně s nespočetnými zástupy lidí, kteří jej následovali, aby viděli zázraky, které činil. Tehdy tam nákloností Boží milosti dospěl v den, kdy Spasitel svou nevýslovnou štědrostí nasýtil z pěti bochníků chleba a dvou ryb pět tisíc lidí, kteří byli s ním. Poté, co mladý Eutropius uviděl tento zázrak a uslyšel zvěst o jeho dalších zázracích, v něj již trochu začal věřit, toužil s ním mluvit, ale neodvážil se, protože se obával přísnosti svého učitele Nicanora, do jehož péče ho svěřil jeho otec emír.

Přesto však nasycen chlebem Boží milosti odešel rovnou do Jeruzaléma a poté, co uctil pohanským způsobem Stvořitele v chrámu, vrátil se domů ke svému otci. Začal mu pečlivě vyprávět o všem, co v zemi, odkud se vrátil, viděl. „Viděl jsem,“ řekl, „muže, který se jmenuje Kristus, jemuž podobný se nalézá na celém světě. Nebožtíkům navrácí život, očisťuje malomocné, slepým navrácí zrak, hluchým sluch, chromým dřívější sílu a zdraví nemocným lidem všeho druhu. Co více? Viděl jsem, že nasýtil pět tisíc lidí

267 Sv. Eutropius je uctíván jako první biskup ze Saintes. Zmiňuje jej již Venatius Fortunatus ve své *Carmen de basilica de S. Eutropi*, dále Řehoř z Tours, Pseudo-Abdias (srv. pozn. 269), dále je zmíněn také v ranně středověkém martyrologiu *Parvum Romanum*, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 187, pozn. 140 a s. 186, pozn. 131.

268 Srv. pozn. 266.

269 Mohlo se jednat o babylonského krále Xerxese zmiňovaného v apokryfních aktech Šimona a Tadeáše připisovaných Pseudo-Abdioví. O matce Guivě neexistují žádné informace, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 187, pozn. 140 a s. 188, pozn. 141.

270 Tiberiada leží v údolí Galilejského jezera, 200 metrů pod úrovní hladiny moře. Počátky města sahají do roku 20, kdy bylo vybudováno Herodem Antipou jako hlavní město Galileje.

z pěti chlebů a dvou ryb.

Ze zbytků jeho společníci naplnili dvanáct košů. Hladomor, bouře a smrt, přetrvávající v té oblasti, přestaly škodit. Jestliže jej Tvůrce nebe a země uznal za hodna vyslat do naší země, kéž by mu tvá milost mohla prokázat úctu.“ A skutečně, emír, poté co toto a tomu obdobné od chlapce vyslechl, důkladně mlčky přemýšlel, jak by jej mohl spatřit.

Věru, za krátký čas, jen co dostal povolení od krále, chlapec, který si přál znovu vidět Pána, odešel do Jeruzaléma, aby vykonal pobožnosti v chrámu. Byl s ním Warradac, velitel vojska, a také Nicanor, králův komorník a chlapcův učitel a mnozí další urození mužové, které emír pověřil, aby jej chránili.

Když se jednoho dne vracel z chrámu, po Pánově návratu z Bethánie, kde oživil Lazara, potkal mezi jeruzalémskými branami veliký dav valící se ze všech stran. Viděl hebrejské děti a velké množství dalších lidí, kteří mu šli vstříc a sypali po cestě, kudy měl jít květy(f. 204v) z palem, olivovníků i jiných stromů a volali: „Hosanna synu Davidova.“ Rozradostnil se více, než by se dalo vyjádřit slovy, a začal před ním pečlivě sypat květy. Tehdy mu kdosi řekl, že on oživil Lazara, který byl čtyři dny mrtev, a Eutropius se zaradoval ještě více.

Ale protože tehdy kvůli obrovskému davu, který se sešel kolem, nemohl Spasitele zcela spatřit, začal se velmi rmoutit. Byl skutečně s těmi, o kterých se zmiňuje Jan ve svém evangeliu, když praví:

Někteří z těch, kteří se přišli o svátcích klanět Bohu, byli pohané. Přistoupili k Filipovi, který byl z města Betsaida, a řekli mu: „Pane, chceme vidět Ježíše.,,A Filip doprovázený Ondřejem to šli říci Pánovi.²⁷¹

Jednou jej sv. Eutropius se svými druhy spatřil přede všemi a velmi se zaradoval a začal v něj skrytě věřit. Nakonec ho přijal ve svém nitru, ale bál se názoru společníků, kterým jeho otec nařídil, aby jej přísně střežili a přivedli k němu zpět.

Tehdy mu jistý člověk řekl, že Židé hodlají v nejbližší době zavraždit Spasitele. Nepřál si vidět vraždu tak výjimečného muže a následující den proto opustil Jeruzalém. Vrátil se ke svému otci a každému ve své vlasti popořádku vyprávěl vše, co se kolem

271 Srv. J 12,20–22.

Spasitele na území Jeruzaléma odehrálo. Tehdy, když po krátký čas pobýval v Babylóně, začal ve Spasitele úplně věřit a domníval se, že stále žije v tělesné podobě a bez vědomí svého otce se za čtyřicet pět dní s jakýmsi panošem vrátil do Jeruzaléma. Brzy nato uslyšel, že Pána, kterého tajně miloval, ukřižovali a zavraždili Židé. Velmi truchlil, avšak když se dozvěděl o jeho zmrtvýchvstání a že se zjevil svým žákům a triumfálně vystoupal na nebesa, začal se velmi radovat.

Nakonec se o letnicích připojil k Pánovým žákům, kteří mu důkladně vyličili, jak na ně v podobě ohnivých jazyků sestoupil Duch svatý, naplnil jejich srdce a naučil je všechny jazyky. Naplněn Duchem svatým šel zpět do Babylonu a hořící horlivou láskou ke Kristu vypátral ve své vlasti Židy, kteří **(f. 205r)**²⁷² v Jeruzalémě odsoudili Pána ke smrti a nechal je popravit mečem.

Za krátký čas poté Pánovi žáci odešli do různých částí světa. Dva zlaté svícny zářící vírou a darem Boží milosti, tedy Pánovi apoštolové Šimon a Tadeáš, byly vysláni do Persie. Poté, co vkročili do Babylonu, z něj byli vyhnáni jistými kouzelníky Zaroenem a Arfaxatem, kteří svými prázdnými slovy a znameními odvraceli lidi od víry. Apoštolové rozšiřovali u všech sémě věčného života tím, že začali konat různé zázraky. Tehdy svatý chlapec Eutropius, rozradostněný z jejich příchodu, poprosil krále, aby upustil od bludů pohanství a idolů a obrátil se ke křesťanství, díky čemuž by byl hoden dosáhnout království nebeského. Co víc? Ihned po svém kázání apoštolové znovu zrodili krále i jeho syna s mnohými dalšími obyvateli Babylona milostí křtu. Nakonec se obrátilo k Pánově společenství celé město, apoštolové založili kostel se všemi stupni svěcení a vysvětili Abdiase, nejvěrnějšího muže naplněného evangeliijní učeností, kterého s sebou přivedli z Jeruzaléma, jako biskupa křesťanského lidu. Vysvětili Eutropia jako arcijáhna a odešli kázat slovo Boží do dalších měst. Když zanedlouho dovršili jinde svůj pozemský život triumfem mučednictví, sv. Eutropius sepsal jejich umučení v chaldejštině a řečtině.

Poté, co uslyšel zvěst o zázracích a ušlechtilosti sv. Petra, pána apoštolů, který tehdy v Římě vykonával svůj apoštolský úřad, zanechal veškerých světských záležitostí, s povolením biskupa a bez vědomí svého otce odešel do Říma. Svatý Petr jej náležitě přijal a zasvětil do Pánova učení, chvíli s ním setrval a poté odešli s ostatními bratry kázat z jeho příkazu a na jeho radu na území Galie.

272 Srv. pozn. 120.

Když vstoupili do města, kterému se říká Saintes, uviděl, že je na všech stranách obeháno starobylými zdmi, které zdobí vysoké věže, že je vystavěné na nádherném místě, přiměřeně velké, ve všech ohledech vzkvétá, **(f. 205v)**²⁷³ oplývá jídlem, nejkrásnějšími loukami a čistými prameny, je chráněné velikou řekou, obklopené nejúrodnějšími zahradami, sady a vinohrady, čistým vzduchem, s příjemnými náměstími a ulicemi a půvabné v mnoha ohledech. Dobrotivý nadšenec začal přemýšlet, zda by Bůh považoval za vhodné odvrátit tak překrásné a význačné město od omylů pohanství a uctívání idolů a podříditi křesťanským zákonům. Proto, když procházel přes náměstí a ulicemi, bez ustání kázal slovo Boží.

Brzy občané poznali cizího muže a slyšeli jej kázat jim dosud neznámá slova o sv. Trojici a křtu, v té chvíli jej nedůstojně vyhnali z města, popálili ho pochodněmi a zbili obrovskými tyčemi. On však trpělivě snášel své pronásledování, postavil si dřevěný přístřešek na hoře nedaleko města, v němž poté dlouho pobýval. Přes den kázal ve městě a v bdění, modlitbách a slzách přečkával noci v přístřešku. Když však během velmi dlouhé doby poté dokázal svým kázáním obrátit ke Kristu jen jednotlivce, vzpomněl si na Pánovu radu: „A když vás někdo nepřijme a nebude chtít slyšet vaše slova, vyjděte ven z toho domu nebo města a setřeste prach svých nohou.“²⁷⁴

Odešel do Říma, kde se poté, co byl sv. Petr umučen na kříži, stal papežem sv. Klement. Papež na něj naléhal, aby se vrátil do výše zmíněného města, kázal tam Pánovo učení a očekával v něm korunu mučednictví. Nakonec od něj přijal hodnost biskupa. Společně se sv. Dionýsiem, který přišel do Říma z Řecka, a s dalšími bratry, které Klement osobně poslal kázat do Galie, dospěl až do Auxerre. Tam se s láskou Boží a v slzách rozloučili, Dionýsius se svými společníky vydal do města Paříže a sv. Eutropius zpět do Saintes, pevně odhodlán snášet mučení, plný nadšení pro Krista, sám sobě dodával odvahu, když říkal:

*Pán při mně stojí, nebudu se bát. Co mi může udělat člověk?*²⁷⁵

Jestliže pronásledovatelé zabijí tělo, nemohou zabít duši.

*Kuži za kuži! (f. 206r) Za svou duši dá člověk všechno, co má.*²⁷⁶

273 Od tohoto folia ruka A, srv. pozn. 119.

274 Srv. Mt 10,14.

275 Srv. Žid 13,6.

276 Srv. Jób 2,4.

Tehdy odhodlaně vkročil do města a jako zbavený rozumu, naléhavě ať to bylo vhod, či nevhod,²⁷⁷ všem odhaloval Kristovo vtělení, umučení, zmrtvýchvstání, nanebevstoupení a vše ostatní, co podstoupil za spásu lidského rodu. Všem jasně říkal, že nikdo nemůže vstoupit do království Božího, jestliže nebude znovu zrozen z vody a Ducha svatého. Noci přečkával opět ve zmíněném přístřešku jako prve.

Svým kázáním a díky neustále shůry přicházející milosti Boží, ve městě pokřtil mnoho pohanů. Mezi nimi byla křestní vodou znovuzrozena dcera krále města, která se jmenovala Eustella. Když se o tom dozvěděl její otec, prokrel ji a vyhnal z města. Když uviděla, že ji vyhnal kvůli lásce ke Kristovi, začala přebývat nedaleko přístřešku svatého muže. Otec, rozlícený láskou ke své dceři, k ní často vysílal poselstvo, aby se vrátila domů. Ona však odpovíděla, že raději bude setrvávat pro víru v Krista mimo město, než aby se vrátila a poskvrnila modlami.

Otec, pohnutý hněvem, k sobě přivolal lotry z celého města – bylo jich sto padesát – a přikázal jim, aby zabili sv. Eutropia a přivedli dívku s sebou do jeho příbytku. Poté, dva dny před květnovými Kalendami,²⁷⁸ doprovázeni velikým počtem pohanů, přišli ke zmíněnému přístřešku. Nejprve nejsvětějšího Božího muže kamenovali, poté jej nahého zmlátili klacky a olověnými tyčemi a nakonec sekerami a sekyrkami usekli jeho rozbitou hlavu.

Zmíněná dívka jej společně s několika křesťany v noci pohřbila v jeho přístřešku, a dokud žila, nepřetržitě u něj bděla s lampami a vykonávala pobožnosti. Poté, co po zbožné smrti opustila pozemský život, byla na svůj příkaz pohřbena vedle sarkofágu svého učitele v půdě, již vlastnila. Později křesťané vybudovali nad nejsvětějšími ostatky sv. Eutropia na jeho počest a ve jménu svaté a nerozlučné Trojice velikou obdivuhodně vystavěnou baziliku. Postižení různými druhy nemocí v ní často našli osvobození, nemohoucí vstali, slepí začali vidět, hluchým se navrátil sluch, posedlí byli vysvobozeni a všem, kteří žádali s upřímností v srdci, (**f. 206v**) byla poskytnuta pomoc a uzdravení. Jsou tam zavěšeny železné řetězy, pouta a další nejrůznější železné nástroje, ze kterých sv. Eutropius osvobozuje spoutané. Kéž nám svými důstojnými zásluhami a modlitbami zajistí milost u Boha, smyje hříchy, oživí v nás ctnosti, bude

277 Srv. 2. *Tim* 4,2.

278 Tj. 30. dubna.

řídít naše životy, vyrve nás v nebezečí smrti ze chřtánů pekla, při Posledním soudu pro nás uklidní veliký hněv Věčného soudce a dovede nás do nebeského království. Skrze Pána Ježíše Krista, který s Otcem a Duchem svatým žije a kraluje, Bůh po všechny věky věků. AMEN.

Poté by poutníci na pobřeží v Blaye²⁷⁹ měli žádat ochranu sv. Romana. V jeho bazilice spočívá tělo mučedníka sv. Rolanda, který byl z urozeného rodu, hrabě krále Karla Velikého, jeden z jeho dvanácti bojovníků, horlivý ve víře vstoupil do Španělska obrátit bezvěrce. Byl naplněn tak velkou silou, že se traduje, že v Roncesvalles trojitým úderem meče rozštípl jistou skálu středem od shora dolů a svým dechem obdobně rozpůlil roh, když na něj dul. Prasklý slonovinový roh se nalézá v Bordeaux v bazilice sv. Severina a pod skalou v Roncesvalles byl vybudován kostel. Poté co Roland v mnohých bitvách přemohl krále i pohany, vyčerpán hladem, zimou i nadměrnými teplotami, dlouhodobými strašnými ranami a neustálými útrapami pro lásku Boží, zraněn šípy a kopími, tento vzácný Kristův mučedník nakonec zemřel ve zmíněném údolí žízní. Rolandovi druhové jeho nejsvětější tělo pohřbili s náležitou úctou v bazilice sv. Romana v Blaye.²⁸⁰

Dále by poutníci měli navštívit ostatky biskupa a vyznavače sv. Severina ve městě Bordeaux. Jeho památka se slaví deset dní před listopadovými Kalendami.²⁸¹

Dále by měli poutníci v Landes de Bordeaux, ve městě, které se nazývá Belin, navštívit těla svatých mučedníků Olivera, fríského krále Gondebauda, dánského krále Ogiera, britského krále Arastaina, vévodu z Lorraine (**f. 207r**) Garina a mnohých dalších bojovníků Karla Velikého, kteří po vítězství nad pohanským voskem byli ve Španělsku zabiti pro křesťanskou víru.²⁸² Jejich společníci odnesli jejich vzácná těla až do Belinu, kde je velmi oddaně pohřbili. Všichni leží dohromady v jedné hrobce, ze které vychází velmi sladká vůně, která léčí nemocné.

Dále by měli ve Španělsku navštívit tělo vyznavače sv. Dominga, který vybudoval cestu mezi Nájerou a Redecillou, kde rovněž sám odpočívá.

Dále by měli poutníci navštívit ostatky svatých mučedníků Facunda a Primitiva, kterým Karel Veliký vybudoval baziliku. Nedaleko jejich města je zalesněná louka,

279 Srv. pozn. 174.

280 Srv. pozn. 174.

281 Tj. 23. října.

282 Srv. pozn. 174.

o níž se říká, že se zde zazelenala kopí válečníků.²⁸³ Svátek Facunda a Primitiva připadá na pátý den před prosincovými Kalendami.²⁸⁴

Dále by měli poutníci v Leónu navštívit ctihodné tělo biskupa, vyznavače a doktora sv. Isidora,²⁸⁵ který ustanovil pro církevní kleriky nejzbožnější řeholi,²⁸⁶ vzdělal svým učením španělský lid a ozdobil celou svatou církev svými knihami florilegií.

Nakonec by měli poutníci ve městě Compostela s největší oddaností navštívit nadevše nejdůstojnější tělo apoštola sv. Jakuba.

Žádáme u našeho Pána Ježíše Krista, který žije a kraluje s otcem a Duchem svatým, necht' nám tito světci se všemi dalšími Božími svatými pomáhají svou přízní a modlitbami. Bůh po všechny věky věků. AMEN.

Kapitola IX. Popis města a baziliky apoštola Galicie svatého Jakuba. Papež Kalixt²⁸⁷ a kancléř Aymericus.²⁸⁸

Mezi dvěma řekami, ze kterých se jedna nazývá Sar a druhá Sarela, se nachází město Compostela. Sar leží východním směrem mezi Monte del Gozo a Santiagem, Sarela směrem západním. Město má sedm vstupů a bran. První brána se nazývá *Porta Francigena*,²⁸⁹ druhá *Porta penne*,²⁹⁰ třetí *Porta Subfratribus*,²⁹¹ čtvrtá *Porta de Sancto*

283 Srv. pozn. 139.

284 Tj. 27. listopadu.

285 Sv. Isidor ze Sevilly (asi 560–636) byl biskupem v Seville a je známý především jako autor rozsáhlého díla *Etymologiae*, více viz ŠUBRT, 2005, s. 451–452.

286 Isidorova řehole je obsažena v jeho spise *Sententiae libri III*, srv. ISIDOR, *Isidorus Hispalensis sententiae*, Turnhout 1998 a též pozn. 285.

287 Srv. pozn. 95.

288 Srv. pozn. 112.

289 Lat. název *Porta Francigena* „Francouzská brána“. Do brány ústí poutní cesta *Via Francigena*. Stejným lat. spojením je v *Průvodci* označován i jeden z portálů katedrály sv. Jakuba.

290 Lat. název *Porta penne* pravděpodobně znamená „Skalní brána“. Lat. subst. *penna* (s pravopisnými variantami *pinna*, *pigna*, *penia*, *pena*) totiž v některých středověkých pramenech označovalo „skálu“ nebo „horu“, srv. NIERMEYER, s. v. *pinna* (2). Výraz s největší pravděpodobností také odkazuje ke španělskému subst. *peña* a katalánskému *penya* se stejným významem. srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 194, pozn. 6.

291 Lat. název *Porta Subfratribus* (dnešní Puerta de San Martín Pinario) pravděpodobně znamená „Brána pod bratry“. Tato brána se nacházela nedaleko kláštera San Martín Pinario, od něž je

Peregrino,²⁹² *Porta de* (f. 207v) *Falgueriis*,²⁹³ která vede k Padrónu, šestá *Porta de Susannis*,²⁹⁴ sedmá *Porta de Mecerellis*,²⁹⁵ již se dostává do města vynikající víno.

Kostely ve městě

Po městě je rozmístěno deset kostelů, z nichž nejslavnější je kostel apoštola Jakuba syna Zebedeova. Nachází se uprostřed města a nádherně září slávou. Druhý kostel sv. apoštola Petra, který slouží mnichům jako opatství, je umístěn nedaleko *Via Francigena*.²⁹⁶ Třetí je kostel sv. Michaela u cisterny.²⁹⁷ Čtvrtý je kostel biskupa sv. Martina, kterému se říká *Piniario*, a mnichům slouží rovněž jako opatství.²⁹⁸ Pátý kostel sv. Trojice slouží poutníkům jako místo posledního odpočinku. Nedaleko *Via Petroni*²⁹⁹ je šestý kostel sv. panny Zuzany. Sedmý kostel náleží mučedníku sv. Felixovi. Osmý je kostel sv. Benedikta. Za bazilikou sv. Jakuba je umístěn devátý kostel mučedníka sv. Pelagia. Desátý kostel sv. Panny Marie se nachází za bazilikou sv. Jakuba, do níž směřuje jeden z jeho vchodů, a to ten, který se nachází mezi oltáři sv. Mikuláše a sv. Kříže.

odvozen i její současný název. Lat. název se však nevztahuje k mnichům v tomto klášteře, ale k „bratrům a sestrám“, kteří založili hospic v Santiagu. srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 194, pozn. 7.

292 Lat. název *Porta de sancto Peregrino* (dnešní Puerta de Trinidad) znamenal „Brána sv. Peregrína“. Dnešní název však odkazuje ke sv. Trojici, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 194, pozn. 8.

293 Latinská podoba slova *falgueira* neexistuje, vzhledem k blízkosti ke španělskému *fajera*, provenšálskému *falgueira* a katalánskému *falguera*, s významem „kapradí“ se patrně jedná o zkomolenou formu lat. slova, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 194, pozn. 9.

294 Lat. název *Porta de Sussanis* (dnešní Puerta de Mámoa) pravděpodobně odkazuje k lat. subst. *susanus*, které ve středověké lat. označuje „vrchovina, výšina“, srv. NIERMEYER, s. v. *susanus*. Současný název je odvozen od galicijského výrazu *mámoa*, který označuje „mohylu“. Jak je zřejmé, etymologie tohoto názvu tedy není zcela jednoznačná, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 195, pozn. 11.

295 Lat. název *Porta de Mecerellis* je pravděpodobně odvozeninou arabského výrazu *mazari* s významem „cihla“. Etymologie tohoto výrazu je však také nejednoznačná, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 195, pozn. 12.

296 Srv. pozn. 289.

297 Jednalo se o farní kostel, který patří mezi nejstarší kostely ve městě, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 195, pozn. 14.

298 Benediktinský klášter sv. Martina (dnešní kostel San Martín Pinario) byl založen v 9. stol. Počátkem 12. stol. za arcibiskupa Diega Gelmíreze se stal velmi vlivnou institucí, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 195, pozn. 15.

299 Také dnes se ulice jmenuje El Padrón.

Rozměry kostela

Bazilika sv. Jakuba má na délku od západní portálu až k oltáři sv. Spasitele padesát tři lidských postav. Na šířku od *Porta Francigena*³⁰⁰ až k jižnímu portálu má bez jedné čtyřicet. Výška kostela uvnitř činí čtrnáct postav. Jaká je délka a výška kostela z vnější strany nedokáže nikdo odhadnout.

V kostele je devět lodí nahoře a šest dole,³⁰¹ jedna větší „hlava“,³⁰² ve které je oltář sv. Spasitele, jeden „vavřínový věnec“,³⁰³ jedno „tělo“,³⁰⁴ dva „údy“³⁰⁵ a osm dalších malých „hlav“. ³⁰⁶ V každé z nich se nachází oltář.

Z oněch devíti lodí lze označit šest jako malých a tři jako velké. První, hlavní loď, se rozkládá od východního portálu až ke čtyřem pilířům uprostřed,³⁰⁷ které podpírají celý kostel. Vedle hlavní lodi se nachází jedna menší loď vpravo a jedna vlevo. Další dvě velké lodě se nacházejí ve dvou „údech“,³⁰⁸ z nichž první se rozkládá od *Porta Francigena*³⁰⁹ až ke čtyřem pilířům uprostřed, druhá od těchto pilířů (**f. 208r**) až k jižnímu portálu.³¹⁰ Každá z těchto dvou lodí má dvě postranní menší lodě.

300 Srv. pozn. 289.

301 Lat. subst. *navis* zde označuje hlavní chrámovou loď s bočními loděmi (viz Příloha 1, obr. 2, č. 9 a 11, s. 87), transept (viz Příloha 1, obr. 2, č. 9 a 10, s. 87) s bočními loděmi a horní galerii, která se nachází nad bočními loděmi, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 67, dále BLAŽÍČEK, 1991, s. v. *bazilika; transept*.

302 Lat. subst. *caput* v tomto případě označuje hlavní kapli sv. Spasitele (viz Příloha 1, obr. 2, s. 87), která se nachází v závěru hlavní lodi, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 69 a pozn. 343.

303 Lat. slovní spojení *corona laurea* zde pravděpodobně neobvykle označuje chórový ochoz s věncem kaplí v závěru hlavní lodi (viz Příloha 1, obr. 2, č. 2, s. 87), srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 69.

304 Lat. subst. *corpus* v tomto případě označuje hlavní chrámovou loď s bočními loděmi (viz Příloha 1, obr. 2, č. 9 a 11, s. 87), srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 69.

305 Lat. subst. v pl. *membra* zde označuje ramena transeptu (viz Příloha 1, obr. 2, č. 9 a 10, s. 87), srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 69.

306 Lat. slovní spojení v pl. *parva capita* v tomto případě označuje kaple přiléhající ke transeptu a umístěné v chórovém ochozu (viz Příloha 1, obr. 2, č. 1, s. 87), srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 69.

307 Lat. slovní spojení v pl. *pilares crucis ecclesiae* označuje čtyři svazkové pilíře nacházející se v křížení hlavní lodi, které nesou klenbu (viz Příloha 1, obr. 2, č. 4 a 5, s. 87), srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 69.

308 Srv. pozn. 305.

309 Lat. název *Porta Francigena* označuje v tomto případě severní portál katedrály sv. Jakuba nacházející se v transeptu (viz Příloha 1, obr. 2, č. 12, s. 87), kterým vstupovali poutníci z Francie, srv. pozn. 327.

310 Viz obr. 2, č. 13, s. 87.

Tři hlavní lodě dosahují až „k nebi“³¹¹ kostela. Šest menších lodí stoupá pouze do výše *medie cindrie*.³¹² Obě velké lodě mají na šířku jedenáct a půl lidské postavy. Vzpřímený člověk měří osm dlaní.³¹³

Ve větší lodi je bez jednoho třicet pilířů, čtrnáct napravo a stejný počet nalevo, jeden je uvnitř mezi dvěma portály, které směřují k severu³¹⁴ a odděluje prostor vstupu.³¹⁵ V křížení lodi je od *Porta Francigena*³¹⁶ až k jižnímu portálu dvacet šest pilířů, dvanáct napravo a stejný počet nalevo, dva jsou umístěny uvnitř před vstupními portály. Oddělují od sebe vstupní prostory a vstupní dveře. V „koruně“³¹⁷ kostela se okolo oltáře sv. Jakuba nachází osm samostatných sloupů.

Šest menších lodí, které se nacházejí v „paláci“³¹⁸ kostela, odpovídají délkou a šířkou ostatním malým lodím, které se nacházejí dole. Z jedné strany je podpírají zdi, z druhé pilíře, které stoupají zezdola z velkých lodí do výše, a dvojité pilíře, které kameníci nazývají *medie cindrie*.³¹⁹ Počtu pilířů v dolní části kostela odpovídá počet pilířů nahoře; klenbám v dolní části odpovídají klenby v „paláci“.³²⁰ Nahoře v „paláci“³²¹ jsou mezi jednotlivými pilíři zároveň vždy dva sloupy, které kameníci nazývají *columpne cindrie*.³²²

311 Lat. subst. *caelum* v tomto případě označuje klenbu, stejný výraz je užit i pro označení tzv. půlkruhové klenby v závěru kostela, srv. pozn. 325.

312 Lat. slovní spojení *medie cindrie* lze interpretovat více způsoby. Původně slovo pravděpodobně označovalo dřevěný pohyblivý rámec, přes který se stavěla klenba, v *Průvodci* samotném je však na jiném místě spojení *medie cindiae* interpretováno jako *duplices pilares* čes. „dvojité pilíře“, srv. pozn. 319. V jiném kontextu by podle názorů některých badatelů mohlo jít o „vnitřní klenební výztuhu“, nebo „střed pilířů“, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 199, pozn. 35.

313 Vzhledem k tomu, že jedna dlaň, lat. *palmus*, je přibližně 8 cm, je toto tvrzení dost zavádějící. Pravděpodobně tento dodatek souvisí spíš s Vitruviovým proporčním kánonem popisujícím vztahy části k celku při zobrazování mužské postavy a jeho využitím tohoto kánonu při popisu architektury, srv. VITRUVIUS, 1979, s. 99–101.

314 Ve skutečnosti se nejedná o sever, ale o západ.

315 Lat. subst. *ciborium* označuje v textu jednak „klenutou chodbu“, jednak „baldachýn“, tj. zděnou kamennou stříšku nesenou sloupy (srv. pozn. 360), v tomto kontextu se však jedná o prostor vstupu do kostela, srv. BLAŽÍČEK, 1991, s. v. ciborium.

316 Srv. pozn. 289.

317 Lat. subst. *corona* pravděpodobně stejně jako spojení *corona laurea* označuje metaforicky chórový ochoz s věncem kaplí v závěru hlavní lodi, srv. pozn. 303.

318 Lat. subst. *palacium* označuje v *Průvodci* galerii nebo emporu, srv. pozn. 345.

319 Srv. pozn. 312.

320 Srv. pozn. 318.

321 Srv. pozn. 318.

322 Lat. slovní spojení *columpne cindrie* lze interpretovat obdobně jako výše zmíněné spojení *medie*

V kostele se nenachází žádné trhliny nebo vady. Je obdivuhodně vystavěný a jeho šířka, délka i výška si vzájemně náležitě odpovídají. Je to obdivuhodné a nepopsatelné dílo, jež je vystavěné na dvou podlažích stejně jako královský palác. Vystoupá-li někdo nahoru do „paláce“³²³ a bude-li smutný, pakliže se projde nahore po emporách, pohled na tento krásný chrám ho učiní šťastným a veselým.

Okna

V bazilice je šedesát tři skleněných oken. U každého oltáře v „koruně“³²⁴ jsou tři. V „nebi“³²⁵ baziliky kolem oltáře sv. Jakuba je (f. 208v) pět oken, a proto je apoštolův oltář dobře osvětlený. Nahore v „paláci“³²⁶ je čtyřicet tři oken.

Portály

V kostele jsou tři hlavní portály a sedm malých. Jeden směřuje na západ, je to hlavní portál,³²⁷ druhý je orientován na jih a další na sever. V každém z těchto hlavních portálů jsou dva vchody a v každém z těchto vchodů jsou dvojce dveře. První ze sedmi malých portálů se nazývá portál sv. Marie, druhý sv. Cesty, třetí sv. Pelagia, čtvrtý kapituly, pátý *Petraria*, šestý obdobně *Petraria*,³²⁸ sedmý *Gramatické školy*; dá se jím vstoupit do arcibiskupova domu.

cindrie (srv. pozn. 312) více způsoby. V *Průvodci* je vysvětlováno jako: *due simul columpnae* čes. „dva sloupy zároveň“. Existují však rovněž názory, že by se mohlo jednat i o „středové oblouky“, „obloukovou klenbu“, nebo „polovalenou klenbu“, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 199, pozn. 35.

323 Srv. pozn. 318.

324 Srv. pozn. 317.

325 Srv. pozn. 311.

326 Srv. pozn. 318.

327 Srv. pozn. 309 a viz Příloha 1, obr. 2, č. 14, s. 87.

328 Lat. subst. *petrarium* znamená ve středověké lat. „lom, nebo místo spojené s lámáním kamene“, srv. NIERMEYER s. v. *petraia* (1). Pátý a šestý portál toto označení mohl získat kvůli tomu, že v době, kdy vznikl *Průvodce*, byly pravděpodobně v rekonstrukci, srv. GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 202, pozn. 54.

Kašna svatého Jakuba

Pokud chceme my Francouzi³²⁹ vstoupit do baziliky, vcházíme severní stranou.³³⁰ Před tímto vchodem se blízko cesty nachází hospic pro chudé poutníky sv. Jakuba. Na druhé straně cesty se nachází náměstíčko,³³¹ kam se sestupuje po devíti schodech. Na konci schodů se na náměstí nalézá zázračná kašna, která se nepodobá žádné jiné kašně na celém světě. Kašna má základnu ze tří kamenných schodů, na ně je umístěna velmi nádherná kamenná mušle, kulatá a vydutá jako miska nebo bazének, a je tak velká, že se domnívám, že se v ní může pohodlně koupat patnáct mužů.³³² V jejím středu se nachází bronzový sloup, který je ve své spodní části silnější. Je vytvořený ze sedmi spojených desek, má přiměřenou výšku a na jeho vrcholku se tyčí čtyři lvi, z jejichž čtyř tlam proudí voda, aby osvěžovala poutníky sv. Jakuba a obyvatele města. Proudí vody, poté co vytrysknou z tlam lvů, stečou do mušle a odtud otvorem v mušli zmizí do země. Proto nikdo nespatrií, odkud voda vyvěrá, ani kam odtéká. Mimoto, že je voda chutná, výživná, zdravá, čistá a výborná, v zimě hřeje, v létě osvěžuje. Na zmíněném sloupu jsou kolem dokola (**f. 209r**) pod nohama lvů na dvou řádcích vyryta tato slova:

T. JÁ, BERNARD, POKLADNÍK OD SV. JAKUBA, JSEM SEM PŘIVEDL TUTO VODU A POSTAVIL TOTO
DÍLO PRO SPÁSU SVÉ DUŠE A DUŠÍ MÝCH RODIČŮ. STALO SE TAK 11. DUBNA 1122.

Náměstíčko

Za kašnou, jak jsme řekli, se nachází náměstíčko³³³ vydlážděné kameny. Poutníkům se zde prodává malá mušle hřebenatka, která je symbolem sv. Jakuba. A také jsou zde na

329 Srv. pozn. 98.

330 Viz Příloha 1, obr. 2, č. 12, s. 87.

331 Lat. subs. *paradisus* ve středověké lat. označovalo rajský dvůr, nebo prostor před vstupem do kostela, srv. NIERMEYER, s. v. *Paradisus* (4). V tomto případě se však příkláním vzhledem k jeho charakteru a velikosti k překladu náměstíčko, srv. pozn. 333. Náměstí se nacházelo před severní částí transeptu.

332 Výstavba kašny pravděpodobně započala v rámci přestavby starého akvaduktu na přelomu 9. a 10. stol., tedy ještě před dobou úřadu Diega Gelmíreze. Více informací k výstavbě akvaduktu poskytuje např. *Historia Compostelana* v kapitole *De conductu aquarum que profluunt ante porticum ecclesiae B. Jacobi*, viz PL 170,1099b–1100d.

333 Srv. pozn. 331.

prodej lahve vína, sandály, jelenicové váčky, vaky, řemínky, pásky, všechny druhy léčivých bylin a další koření a spousta jiných věcí. Na *Via Francigena* jsou směnárníci, hostinští a další obchodníci. Náměstíčko není nijak rozlehlé.

Severní portál

Za zmíněným náměstím se nachází *porta Francigena*, severní portál baziliky sv. Jakuba.³³⁴ Nacházejí se tam dva vstupy zdobené krásnou sochařskou prací. Na každém vchodu je z vnější strany šest sloupů, některé jsou mramorové, jiné kamenné, napravo jsou tři a nalevo také tři, tedy šest u jednoho a šest u druhého vstupu. Dohromady je to tedy dvanáct sloupů. Nad sloupem, který se nachází z vnější strany mezi dvěma portály na zdi trůní Bůh, pravou rukou žehná, v levé drží knihu, kolem jeho trůnu jsou čtyři evangelisté jakoby podpírali trůn. Napravo je vytesán Ráj: je tam zachycen Pán, jak kárá Adama a Evu za jejich hřích. Nalevo je Pán vytesán jako jiná postava, jak je vyhání z Ráje. Kolem dokola je vytesáno mnoho obrázků svatých, zvířat, mužů, andělů, žen, rostlin a dalších stvoření, jejichž povahu a charakter nemůžeme popsat kvůli jejich velikému počtu. Ale přeci, když vstupujeme do baziliky nad portálem na levé straně, uvnitř vstupního prostoru³³⁵ je vytesáno zvěstování Panně Marii. Je tam také anděl Gabriel, který k ní promlouvá.

(f. 209v) Na levé straně jsou vytesány měsíce roku a další překrásná díla. Na protější zdi z vnější strany se nacházejí dva velcí a divocí lvi, kteří jako by sledovali dveře, jeden je vpravo, druhý vlevo. Ve výši na zárubních jsou čtyři apoštolové. Každý drží v levé ruce knihu a pravou zvednutou rukou žehná každému, kdo vchází do baziliky. Na levém vstupu se na pravé straně nachází Petr, na levé Pavel. Na pravém vstupu se napravo nachází apoštol Jan a nalevo sv. Jakub. Nad každým z apoštolů je vytesaná hlava býka, která vyčnívá nad zárubně.

Jižní portál

Jak jsme již řekli, jižní portál baziliky tvoří dva vchody a čtyři dveře. Na pravé straně nad

334 Srv. pozn. 63.

335 Srv. pozn. 315.

portálem v prvním pásu je velmi obdivuhodně vytesáno zrazení Krista. Je tu Kristus připoutaný ke sloupu Židy, bičování a Pilát sedící na trůnu, jak jej soudí. Nad tím, na druhém pásu, je vytesána Panna Marie, Pánova matka, se svým Synem v Betlémě a tři králové, kteří chlapce s jeho matkou přichází navštívit a přináší mu tři dary. Také je tam vyobrazena hvězda a anděl, který je varuje před návratem k Herodovi. Na zárubních téhož vstupu jsou dva apoštolové, znázorněni jako strážci, jeden napravo a druhý nalevo. Obdobně jsou v nadpraží druhého vstupu další dva apoštolové. Na prvním pásu nad vstupem je vytesáno pokušení Krista. Před Pánem jsou zde vytesáni dva děsiví andělé jakoby přízraky, kteří jej staví na vrcholek chrámu. Jiní mu nabízejí kameny a nabádají jej, aby z nich udělal chléb. Další mu ukazují království světa, předstírají, že mu je dají, jestliže padne a bude se jim klanět, což se nenaplnilo. Jiní zářící a dobří andělé mu s kadidelnicemi za jeho zády shůry spěchají na pomoc.

Na portálu jsou také čtyři lvi. Jeden napravo u jednoho vstupu, další u druhého vstupu. Mezi těmito dvěma vstupy nad pilíři (**f. 210r**) se nacházejí další dva divocí lvi. Zadní část jednoho se dotýká zadní části druhého.

Na tomto portálu se nachází jedenáct sloupů, na pravém vstupu, po pravé straně, pět a na levém vstupu, po levé, stejný počet. Jedenáctý sloup je mezi těmito dvěma vstupy a odděluje vstupní prostor.³³⁶ Některé sloupy jsou mramorové, jiné kamenné. Jsou na nich krásně zobrazeny rostliny, lidé, ptáci a zvířata. Mramor, z něhož jsou sloupy, je bílý.

Nemělo by se zapomenout na ženu, která stojí vedle pokušení Páně a drží v ruce zapáchající lebku svého milence. Usekl ji její právoplatný manžel a donutil ji, aby ji dvakrát denně líbala. Jaká důmyslná a obdivuhodná spravedlnost pro cizoložnici, to by se mělo každému vyprávět!

Ve výši „paláce“³³⁷ se nad čtyřmi dveřmi nachází vrchní pás. Tento obdivuhodný kamenný pás z bílého mramoru krásně září. Stojí tam Pán, po jeho levici sv. Petr, který ve svých rukou drží klíče, po pravici sv. Jakub mezi dvěma cypřiši a vedle něj jeho bratr sv. Jan. Napravo i nalevo jsou další apoštolové.

Do zdi od shora dolů, napravo i nalevo jsou vytesány květy, lidské postavy, světci, zvířata, ptáci, ryby a jiná díla, která nedokážeme popsat. Nad vstupním prostorem³³⁸

336 Srv. pozn. 315.

337 Srv. pozn. 318.

338 Srv. pozn. 315.

jsou čtyři andělé, kteří drží v ruce polnice a zvěstují Soudný den.

Západní portál

Západní portál má dva vstupy a svou krásou, velikostí a výzdobou překonává ostatní portály. Je větší a krásnější než ostatní a také nádherně zhotoven, zvenčí se nachází mnoho schodů a různých mramorových sloupů. Je ozdobený obrazy různých tvarů a rozličného charakteru, na kterých jsou vytesaní muži, ženy, zvířata, ptáci, světci, andělé, rostliny a různá podobná díla. Je tam tolik vyobrazení, že je nedokážeme popsat.

Nahoře je obdivuhodně vytesáno Proměnění Páně na hoře Tábor. Pán září v bílém oblaku, jeho tvář září jako slunce, roucho se třpytí jako sníh, ze shora k němu mluví Otec. **(f. 210v)** Mojžíš a Eliáš, kteří se u Pána zjeví a promlouvali s ním o jeho smrti, kterou podstoupil v Jeruzalémě. Je tam také sv. Jakub, Petr a Jan, kterým Pán zjevil své proměnění dříve než ostatním.³³⁹

Věže baziliky

Kostel má devět věží. Dvě nad portálem, který směřuje ke kašně, dvě nad jižním portálem a dvě nad západním portálem a dvě nad jednotlivými točitými schodišti. Další větší věž se nachází nad křížením³⁴⁰ uprostřed baziliky. Díky těmto věžím a ostatním překrásným prvkům bazilika sv. Jakuba září ještě větší slávou. Celá je vystavěná z nejpevnějších živých hnědých kamenů,³⁴¹ které jsou velmi tvrdé, jako by byly z mramoru; zevnitř je pomalovaná různými výjevy a zvenčí výtečně pokrytá taškami a olovem. Ze všech těchto věcí, o kterých mluvíme, jsou zcela dokončené pouze některé.

339 Srv. *Mt* 17,2–3.

340 Srv. pozn. 307.

341 Srv. *I Pt* 2,5–9.

Oltáře v bazilice

Oltáře v bazilice jsou uspořádány v následujícím pořadí: První je oltář sv. Mikuláše, který se nachází vedle *Porta Francigena* v levé části.³⁴² Následuje oltář sv. Kříže, oltář sv. panny Fides, který se nachází v závěru kostela,³⁴³ oltář apoštola a evangelisty sv. Jana, bratra sv. Jakuba, oltář sv. Spasitele, který se nachází v „hlavě“,³⁴⁴ oltář apoštola sv. Petra, oltář sv. Ondřeje, oltář sv. biskupa Martina a oltář sv. Jana Křtitele. Mezi oltářem sv. Jakuba a oltářem sv. Spasitele, je oltář sv. Máří Magdaleny, u kterého bývá poutníkům ráno zpívána ranní mše. Nahoře v „paláci“³⁴⁵ kostela se nacházejí tři oltáře: Hlavní z nich je oltář sv. archanděla Michaela, napravo od něj je oltář sv. Benedikta a nalevo, tam kde se nachází arcibiskupova kaple, je oltář apoštola sv. Pavla a biskupa sv. Mikuláše.³⁴⁶

Ostatky a oltář svatého Jakuba³⁴⁷

Poté, co jsme popsali znaky kostela, bychom nyní měli popsat ctihodný oltář sv. Jakuba. Tělo sv. Jakuba spočívá ve zmíněné ctihodné bazilice pod hlavním oltářem, který byl velkolepě zhotoven pro jeho slávu. Jak je známo, leží uloženo v mramorovém sarkofágu, v krásné klenuté hrobce, která je nádherně vystavěná i přiměřeně veliká. Mimoto se říká, že tělo nelze přemístit, což dosvědčil biskup z téhož města sv. Theodomin,³⁴⁸ (f. 211r)³⁴⁹ který jím nemohl pohnout.³⁵⁰ Ať zblednou nepřátelé, kteří bydlí za horami a tvrdí, že mají nějakou část z jeho těla, nebo jeho relikvií. Apoštolovo tělo je tam uloženo celé, božsky osvětlené nebeskými karbunkly,³⁵¹ počtené

342 Srv. pozn. 289.

343 Srv. pozn. 303.

344 Srv. pozn. 302.

345 Srv. pozn. 318.

346 K rozmístění oltářů viz Příloha 1, obr. 2.

347 Viz Příloha 1, obr. 3, s. 87.

348 Srv. pozn. 14.

349 Od tohoto folia ruka B, srv. pozn. 120.

350 Další ostatky, kterými údajně také nešlo pohnout, uvádí *Průvodce* v popisu náhrobku sv. Jiljí, srv. pozn. 216.

351 Lat. subst. *carbunculus* původně označovalo v latinských komentářích jeden z biblických kamenů,

neutuchajícími božskými vůněmi, ozdobené zářícími nebeskými svícemi a neustále ho uctívají andělé.

Nad jeho náhrobkem je malý oltář, o němž se říká, že jej zhotovili jeho žáci. Později jej nikdo pro lásku k apoštolovi a jeho žákům nechtěl zničit. Nad ním je veliký a obdivuhodný oltář, který má pět dlaní na výšku a na šířku dvanáct. Tak jsem jej změřil svými vlastníma rukama. Malý oltář, který je uzavřen třemi křídly, zprava, zleva a zezadu, se nachází pod velkým oltářem, ale zepředu je otevřený tak, že když je odklopená stříbrná oltářní deska,³⁵² je možné dobře vidět starý oltář. Pokud chce někdo poslat z lásky ke sv. Jakubovi oltářní plátno³⁵³ nebo látku na pokrytí apoštolova oltáře, musí pamatovat na to, aby bylo plátno široké devět dlaní a dlouhé jednadvacet. Pokud někdo z lásky k Bohu a apoštolovi posílá antependium³⁵⁴ na čelní stranu oltáře, ať zajistí, aby bylo sedm dlaní široké a třináct dlouhé.

Stříbrná oltářní deska³⁵⁵

Deska, která se nachází před oltářem, je velkolepě vyrobená ze zlata a stříbra. V jejím středu je vytesán Pánův trůn, okolo nějž se nachází dvacet čtyři starců tak, jak je viděl sv. Jan, bratr sv. Jakuba ve své Apokalypse.³⁵⁶ Dvanáct je jich napravo a stejný počet nalevo, tvoří kruh. V rukou drží citery a zlaté ampule naplněné vůní. Uprostřed sedí Pán, který je zobrazený v majestátu.³⁵⁷ V levé ruce drží knihu života a pravou udílí

který se řecky nazývá *anthrax*, srv. *Gn* 2,10–12. Ve středověku se věřilo, že září ve tmě, tato tradice však není biblická, ale vyskytuje se již od raného středověku, např. u Isidora ze Sevilly v Etymologiích: „*První místo mezi všemi ohnivými kameny zaujímá karbunkl. Říká se mu tak proto, že ohnivě září jako uhlík, jehož plamen nepotlačí ani noc; karbunkl totiž svítí v temnotě tak silně, že se před očima mihají plamínky. Tento kámen má dvanáct odrůd, z nichž vynikají nejvíce ty, které jakoby planou ohněm a vyšlehuji z nich ohnivě záblesky. Řecké jméno karbunklu je anthrax. Vzniká v Libii u Troglodytů.*“ Srv. Isid., Etym XVI, 14,1, Praha 2000, s. 197, dále GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 213, pozn. 112 a NOVOTNÝ, 1992, s. v. karbukulus.

352 Srv. pozn. 355.

353 Lat. subst. *coopertorium* v tomto případě označuje oltářní plátno, které je umístěné pravděpodobně nahoře na mense, srv. NIERMEYER, s. v. *coopertorium* (4).

354 Lat. subst. *frontale* označuje antependium, které je zpravidla dekorované a vyskytuje se již od ranně křesťanské doby, srv. pozn. 353 a NIERMEYER, s. v. *frontale* (2) a Blažíček, 1991, s. 16, s. v. *antependium*.

355 O vyhotovení oltářní desky se zmiňuje i *Historia Compostelana* v kapitole *De tabula retro altaris facta*, viz PL 170,1216A.

356 Srv. *Zj* 4,5. a pozn. 211.

357 Tj. Kristus sedící na trůně, zobrazený frontálně v mandorle, srv. Blažíček, 1991, s. 123, s. v.

požehnání. Okolo jeho trůnu jsou umístění čtyři evangelisté, kteří jakoby podpírají trůn. Po jeho pravici a levici je v řadě dvanáct apoštolů: tři jsou v první řadě napravo a tři nad nimi, obdobně je tomu nalevo – tři dole v první řadě a tři nahoře nad nimi. Kolem dokola jsou také překrásné rostliny a mezi apoštoly nádherné sloupy. Deska je velmi krásně ozdobená a zhotovená. V její horní části (**f. 211v**) jsou napsány tyto verše:

TUTO DESKU NECHAL ZHOTOVIT DIEGO II.,³⁵⁸ BISKUP V SANTIAGU,
PÁTÝ ROK SVÉHO EPISKOPÁTU [1105].
STÁLA BEZ PĚTI OSMDESÁT STŘÍBRNÝCH MAREK Z JAKUBSKÉ POKLADNICE.

A níže jsou tato slova:

KRÁLEM BYL ALFONS³⁵⁹ A VÉVODOU JEHO ZEŤ RAMON,
KDYŽ ŘEČENÝ BISKUP DOKONČIL TOTO DÍLO.

Baldachýn³⁶⁰ nad apoštolovým oltářem

Baldachýn,³⁶¹ který zastřešuje ctihodný oltář, je z vnější i vnitřní části nádherně ozdobený malbami, kresbami a jinými druhy výzdoby. Je čtvercový, stojí na čtyřech sloupech a jeho výška náležitě odpovídá jeho délce. Z vnitřní strany se na prvním pásu nalézají osm ctností v ženské podobě, tak jak je popisoval sv. Pavel.³⁶² V každém z rohů jsou dvě. Nad hlavou každé z nich stojí vzpřímený anděl, kteří pozvedají ruce, jimiž drží trůn, který je na vršku baldachýnu.³⁶³ Uprostřed trůnu drží Beránek Boží svými nohama kříž. Andělů je stejný počet jako ctností.

Na vnější straně se na prvním pásu nacházejí čtyři andělé, kteří troubí na polnice

Maiestas Domini.

358 Srv. pozn. 24.

359 Srv. pozn. 149.

360 V tomto případě lat. subst. *ciborium* označuje v textu „baldachýn“, srv. pozn. 315 a též Příloha 1, obr. 4, s. 88.

361 Srv. pozn. 360.

362 Srv. *1 Kor* 13,13.

363 Srv. pozn. 360.

a zvěstují zmrtvýchvstání v soudný den. Dva jsou na čelní straně a dva na zadní. Na stejném pásu se nacházejí čtyři proroci, nalevo Mojžíš a Abrahám, napravo Izák a Jákob, každý z nich drží v rukou svitek se svým proroctvím. Na horním pásu sedí v kruhu dvanáct apoštolů. Na čelní straně uprostřed sedí sv. Jakub, v levé ruce drží knihu a pravou rukou dává požehnání. Po jeho pravici je jiný apoštol a nalevo na stejném pásu další. Obdobně jsou na pravé straně baldachýnu³⁶⁴ vyobrazení tři další apoštolové, na levé straně tři a na zadní straně stejným způsobem tři. Nahoře na stříšce baldachýnu³⁶⁵ sedí čtyři andělé, kteří jakoby střeží oltář. Ve čtyřech rozích baldachýnu,³⁶⁶ v místě kde začíná stříška, jsou vytetesaní čtyři evangelisté s charakteristickými atributy.

Vnitřní strana baldachýnu je vyzdobená malbami, z vnější strany jej zdobí sochy a malby. Z vnější strany se na vrcholku baldachýnu³⁶⁷ tyčí jakási věžička s třemi arkádami, ve kterých je vytesána sv. Trojice. V první, která směřuje na západ, stojí postava Otce, ve druhé, která směřuje na jihovýchod, postava Syna a ve třetí, která směřuje na sever, postava Ducha svatého. Na věžičce **(f. 212r)**³⁶⁸ je zářící stříbrné jablko, na němž je připojen drahocenný kříž.

Tři lampy

Před oltářem sv. Jakuba jsou připevněné tři veliké stříbrné lampy k uctění Krista a sv. Jakuba. Prostřední z nich je největší a podobá se velkému nádherně zhotovenému hmoždíři, je v ní sedm nádob, ve kterých je umístěno sedm lamp ve tvaru sedmi darů

364 Srv. pozn. 360.

365 Srv. pozn. 360.

366 Srv. pozn. 360.

367 Srv. pozn. 360.

368 Od tohoto folia ruka A, srv. pozn. 119.

Ducha svatého.³⁶⁹ Do těchto nádob se dává pouze balzám,³⁷⁰ myrta,³⁷¹ olej³⁷² nebo olivový olej. Prostřední nádoba je větší než ostatní.

Na každé z lamp, které jsou kolem ní umístěné, jsou zvnějšku vytesané dvě vyobrazení apoštolů. Ať duše krále Alfonse Aragonského,³⁷³ která, jak jsem již řekl, je dala sv. Jakubu, odpočívá ve věčném pokoji.

O důstojnosti kostela svatého Jakuba a jeho kanovnících

Podle zvyku u oltáře sv. Jakuba slouží mši pouze biskup, arcibiskup, papež, nebo kardinál téhož kostela. Tradičně v kostele bývá sedm kardinálů, kteří u oltáře slouží mši.³⁷⁴ Jejich ustanovení i privilegia uznalo již mnoho papežů, dokonce i papež Kalixt. Váženost, která z dobrého zvyku náleží bazilice sv. Jakuba, nemůže být přenesena kvůli lásce k apoštolovi nikam jinam.

O kamenících kostela a jeho výstavbě od začátku do konce

Mistři kameníci, kteří jako první začali s výstavbou kostela sv. Jakuba, se jmenovali: mistr Bernard starší, který byl výtečným řemeslníkem, Robert, který horlivě pracoval s dalšími přibližně padesáti kameníky, v době úřadu Wicarta, pana kanovníka Segereda, pana opata Gundesinda, za vlády španělského krále Alfonse³⁷⁵ a biskupa pana Diega

369 Mezi sedm darů Ducha svatého patří: moudrost, rozumnost, rada, síla, poznání, zbožnost a bázeň, srv. *Sk* 11,2.

370 Balzám se podle biblické tradice vyráběl z vonné pryskyřice stromu *balsamodendron*, který rostl v Arábii, užíval se k náboženským i léčebným účelům a pomazávaly se s ním mrtvoly, které byly následně obvíjeny plátnem, srv. NOVOTNÝ, 1992, s. v. balzám.

371 Myrta je stále zelený malý strom, který roste v okolí Jericha, můžeme jej najít i v okolí Středozemního moře, užíval se při řadě křesťanských slavností. V biblické tradici proměnění Bůh v poušti hloh na myrtu, která poroste vedle cedrů a oliv, srv. NOVOTNÝ, 1992, s. v. myrtoví.

372 Lat. subst. *balanus* mohlo označovat „ořechový plod z různých stromů“ nebo „olejnatou tekutinu“, srv. *SSL* s. v. *balanus* (5).

373 Srv. pozn. 149.

374 Obdobná informace se nalézá i v *Historia Compostelana*: „(...) *super altare B. Jacobi nemo celebrat missam nisi episcopi vel septem cardinales*.“ Srv. *PL* 170,934D a GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 215, pozn. 131.

375 Srv. pozn. 149.

I.,³⁷⁶ nejstatečnějšího rytíře a velkorysého muže.

Výstavba kostela začala v roce 1116 španělské éry.³⁷⁷ Od začátku výstavby až do smrti nejsilnějšího a slavného krále Alfonse Aragonského uplynulo padesát devět let,³⁷⁸ do smrti anglického krále Jindřicha šedesát dva let a do smrti francouzského krále Ludvíka Tlustého šedesát tři let.³⁷⁹ Od roku, kdy byl položen základní kámen, až do roku, kdy byl umístěn kámen poslední, uplynulo čtyřicet čtyři let.³⁸⁰

(f. 212v) Od časů, kdy výstavba začala, až do dnešního dne kostel obnovuje záře zázraků sv. Jakuba. Nemocní se v něm uzdravují, slepým se navrácí zrak, němým se rozvazuje jazyk, hluchým se navrácí sluch, kulhaví začnou chodit jako zdraví, těm, které posedl ďábel, se dostává vysvobození, a co je zásadnější modlitby věřících jsou vyslyšeny, jejich dary přijímány, pouta hříchů se rozvazují, těm, kteří zaklepou, se otevírá nebe, truchlícím je poskytnuta útěcha. Všechny cizí národy ze všech částí světa sem proudí v davech a nesou Pánovi dary chvály.

O důstojnosti kostela svatého Jakuba

Nemělo by se zapomínat a je třeba mít na paměti, že sv. papež Kalixt přenesl do baziliky v Santiagu a téhož města ctihodné arcibiskupství, které dříve bylo ve městě Méridě, jež byla sídlem arcibiskupa ležícím na půdě Saracénů.³⁸¹ Učinil tak z lásky a úcty k apoštolovi a s pomocí nejvznešenějšího muže Diega,³⁸² kterého vysvětil a v Santiagu ustanovil prvním arcibiskupem. Teto Diego byl předtím v Santiagu biskupem.

376 Srv. pozn. 24.

377 Tj. roku 1078. Španělská éra je datovací systém používaný v Hispánii do 14. století. První den španělské éry připadá na rok 38 n. l., více viz BLÁHOVÁ, 2001.

378 Srv. pozn. 149.

379 Srv. pozn. 150.

380 Tj. roku 1122.

381 Srv. pozn. 175.

382 Srv. pozn. 147.

Kapitola X. Počet kanovníků u svatého Jakuba

Jak se říká, dále ke kostelu náleží podle počtu sedmdesáti dvou Kristových žáků sedmdesát dva kanovníků, kteří dodržují řeholi učence sv. Isidora ze Španělska.³⁸³ Mezi ně se rozdělují v jednotlivých týdnech nadání³⁸⁴ oltáře sv. Jakuba. Prvnímu jsou nadání přidělena v prvním týdnu, druhému ve druhém, třetímu ve třetím a postupně se přidělují dalším, až dojde na posledního.

Jak se říká, každou neděli se nadání rozdělí na tři části, z nichž první dostane duchovní, který má v daném týdnu službu. Zbylé dvě se znovu dají dohromady a rozdělí se na tři části, z nichž první dostanou společně kanovníci k snídani, další řemeslníci pracující na stavbě baziliky a další arcibiskup kostela. Ale v týdnu, který připadá mezi Květnou nedělí a Velikonoce je zvykem darovat nadání chudým poutníkům sv. Jakuba v hospicu.

Ba dokonce, bude-li tomu přát Boží vůle, desátá část nadání oltáře sv. Jakuba by měla vždy připadnout chudým, kteří přicházejí do hospicu. Všem chudým poutníkům by z lásky k Bohu a apoštolovi v den, kdy dorazili k oltáři sv. Jakuba, (f. 213r) měl být v hospici poskytnut nocleh a pohoštění. O nemocné by zde měli milosrdně postarat až do jejich smrti nebo úplného uzdravení. Tak, jak se to děje u sv. Leonarda: Kolik chudých poutníků tam dorazí, tolik jich dostane občerstvení. Je také zvykem každou neděli nadání, která byla k oltáři donesena od brzkého rána do tercie, darovat malomocným, kteří se nacházejí v daném městě. Pokud se nějaký prelát téže baziliky dopustí ohledně toho podvodu, nebo odevede nadání jiným způsobem, než jaký jsme popsali, dopustí se hříchu před Bohem.

Kapitola XI. Jak by měli být náležitě přijímáni poutníci svatého Jakuba

Poutníci, a to jak chudí, tak bohatí, kteří se vracejí od kostela³⁸⁵ sv. Jakuba, nebo

383 Srv. pozn. 286.

384 Srv. pozn. 132.

385 Srv. pozn. 206.

k němu přicházejí, by měli lidé všech národů milosrdně přijímat a ctít. Protože ten, který je přijme a horlivě je pohostí, bude mít za hosta nejen sv. Jakuba, ale i samotného Pána. Pán v evangeliu praví: Kdo přijímá vás, přijímá mě.³⁸⁶

Kdysi na mnohé dopadl Boží hněv, protože nechtěli přijmout poutníky sv. Jakuba ani ty, kteří to potřebovali. Ve městě Nantua, které leží mezi Ženevou a Lyonem, jistý tkadlec, odmítl dát poutníkovi sv. Jakuba, poté co jej požádal, chléb. Najednou se látka uprostřed roztrhla a spadla na zem. Ve Villeneuve jistý poutník, který to potřeboval, žádal almužnu od ženy, která měla chléb v horkém popelu. Žena odpověděla, že chléb nemá. Poutník na to řekl: „Ať se z chleba, který máš, stane kámen.“ Poté co se poutník vzdálil od jejího domu, přistoupila špatná žena k popelu a myslela si, že vyndá chléb. Objevila místo něj kulatý kámen. S kajícím srdcem šla poutníka hledat. Nenašla jej.

U Poitiers se kdysi bez peněz vraceli ze Santiaga dva francouzští³⁸⁷ vznešení muži a nikde od domu Jana Gautiera až do Saint-Porchaire pro lásku k Bohu a sv. Jakubovi nemohli najít ubytování. Poté co je v domě na konci ulice, který se nacházel vedle baziliky sv. Porcaria, (f. 213v) přijal jistý chudý muž, tu pomstou Boží rychle se šířící požár spálil celou ulici od domu, kde poprvé požádali o ubytování až k tomu, kde byli v noci ubytováni. A bylo to okolo tisíce domů. Ten, ve kterém přebývali služebníci Boží, zůstal nepoškozený díky milosti Boží. Mělo by být známo, že poutníci sv. Jakuba, ať chudí, nebo bohatí, by měli být právem přijímáni a mělo by být o ně pečlivě postaráno.

KONČÍ PÁTÁ KNIHA APOŠTOLA SVATÉHO JAKUBA.

SLÁVA TOMU, KDO JI NAPSAL I TOMU, KDO JI ČTE.

BYLA SEPSÁNA NA NĚKOLIKA MÍSTECH,

JMENOVITĚ V ŘÍMĚ, V JERUZALÉMĚ, VE FRANCII,

V ITÁLII, V NĚMECKU, VE FRÍSKU A PŘEDEVŠÍM V CLUNY,

A JAKO PRVNÍ JI DYCHTIVĚ PŘIJALA ŘÍMSKÁ CÍRKEV.

386 Srv. *Mat* 10,40.

387 Srv. pozn. 98.

Závěr

V úvodní studii, která tvoří první část této diplomové práce, jsem se nejprve věnovala vzniku hlavních křesťanských poutních míst, která se nacházela v Jeruzalémě, Římě a Santiagu de Compostela. Soustředila jsem se přitom zejména na poutní místo v Santiagu a počátky kultu sv. Jakuba ve Španělsku. Pramenů k raným dějinám Santiaga není mnoho. Nejstarší známé záznamy sice dokládají přítomnost sv. Jakuba na Pyrenejském poloostrově, avšak neuvádí nic o vzniku Santiaga. První legendy vztahující se k historii Santiaga pocházejí až z 12. století. Díky jejich pozdnímu vzniku je však nelze považovat za dostatečně hodnověrné. Podle jedné z legend se ostatky sv. Jakuba poté, co byl zavražděn v severní Africe, dostaly do Španělska zázračnou silou na loďce bez lidského vedení. Byly pochovány na místě dnešního Santiaga, na nějž se později zapomnělo. Apoštolův hrob objevil až v 9. století biskup Theodmir z Iria Flavia. Podle jiné legendy však místo uložení Jakubových ostatků objevil již dříve Karel Veliký. Je tedy patrné, že legendy o vzniku Santiaga se různily. Vedle otázky vzniku poutních míst jsem v této části nastínila také vývoj poutních příruček a průvodců od pozdní antiky do 12. století. Nejprve jsem uvedla prameny spojené s poutním místem v Jeruzalémě a poté v Římě.

V další části jsem se věnovala již samotnému *Průvodci* do Santiaga. Popsala jsem jeho strukturu a poukázala na obsahově nejzajímavější pasáže textu, které se týkaly zejména popisu místních obyvatel a poutních míst. Poté jsem se zabývala lokálními výrazy nacházejícími se v textu *Průvodce*. V *Průvodci* se nalézaly jednak výrazy původem baskické, jednak výrazy původu ne zcela jasného. Výrazy s nejasnou etymologií jsem postupně analyzovala a pokusila se ozřejmit jejich původ. Ukázalo se, že jejich přiřazení k jednotlivým jazykům je v některých případech obtížné. Jazyková situace v severním Španělsku v době vzniku *Průvodce* byla totiž velmi komplikovaná. V některých oblastech se paralelně mluvilo hned několika jazyky. Jazyky se navzájem ovlivňovaly a docházelo mezi nimi k lexikálními výpůjčkám. Některá slova mohla mít tedy původ ve více jazycích. Analyzovaná slova jsem shrnula do přehledné tabulky, kde jsem uvedla jejich český překlad, původ, paralelu v moderním jazyce a latinský

ekvivalent.

V poslední části úvodní studie jsem se zabývala původem *Codexu Calixtinus* a dochovanými rukopisy a edicemi s textem *Průvodce*. Zadavatelem *Codexu Calixtinus* byl patrně papež Kalixt II., který jej nechal sestavit pro katedrálu sv. Jakuba v Santiagu. Rukopis se skládal z pěti různých textů se svatojakubskou tematikou. Původní rukopis se nedochoval, v současnosti však známe dvanáct jeho opisů z různých období. Rukopis pravděpodobně sestavil francouzský učenec a poutník Aymericus Picaud. Ten je rovněž považován i za autora páté knihy, v níž se nachází text *Průvodce*.

Ve druhé a zároveň i stěžejní části diplomové práce se nalézá překlad *Průvodce*, který jsem doplnila o výkladový komentář. V textu se nacházela jednak celá řada latinských výrazů ve speciálních významech, jednak množství výrazů z lokálních jazyků. Při překladu se ukázalo, že některé z těchto výrazů nemají zcela jednoznačný význam. V těchto případech jsem se sice musela přiklonit k některé z možných variant překladu, vždy jsem však uvedla v komentáři další možné způsoby interpretace.

Cílem této práce bylo jednak přeložit a interpretovat latinský text *Průvodce*, jednak uvést okolnosti jeho vzniku a zasadit jej do širšího kontextu poutního hnutí ve středověku. I přesto, že zůstalo mnohé nezodpovězené, doufám, že jsem tento cíl splnila a zároveň se mi podařilo poukázat na to, že *Průvodce* představuje text zajímavý v mnoha ohledech, který si zasluhuje další pozornost badatelů.

Seznam zkratek

AA SS – Acta sanctorum

CCCM – Corpus christianorum continuatio mediaevalis

CSEL – Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum

DCECH – Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico

DDGA – Diccionario de galesco

DLC – Institut d'estudis catalans diccionari de la llengua catalana

DV – Diccionario vasco-español-frances

MGH – Monumenta Germaniae Historica.

NIERMEYER – Mediae Latinitatis lexicon minus

OLD – Oxford Latin Dictionary

PL – Patrologiae cursus completus. Series Latina

SLL – Slovník středověké latiny v českých zemích

adj. – adjektivum

bask. – baskičtina

čes. – česky

gal. – galština

galic. – galicijština

kat. – katalánština

kast. – kastilština

lat. – latinsky

obr. – obrázek

okc. – okcitánština

subst. – substantivum

šp. – španělsky

Zkratky biblických knih jsou převzaty z českého ekumenického překladu bible, Praha, 2012.

Ediční poznámka

Do textu překladu jsem vložila čísla folií výchozího rukopisu edice, s níž jsem pracovala, tj. GEROSON, vol. 2, 1998. Do hranatých závorek jsem uváděla slova, která se v originálním latinském znění *Průvodce* sice nenacházela, avšak významově na místo zapadala a bylo jich potřeba pro doplnění kontextu.

Seznam použité literatury a odborných pramenů

Edice a překlady

ADÉMAR de Chabannes, *Chronicon Aquitanicum et Francicum or Historia Francorum*, Chavannon, J. (ed.), Paris, 1897.

AZKUE, R. M., *Diccionario vasco-español-frances*, Bilbo, 1984.

BUCHARD z Mount Sion, *Peregrinatores Medii Aevi Quatuor*, Laurent, J. C. M. (ed.), Leipzig, 1873.

EGERIA, *Itinerarium Egeriae*, Hejmová, M. (přel., ed.), České Budějovice, 1999.

EINHARDUS, *Vita Caroli Magni*, Praha, 1999.

FRETELLUS z Nazaretu, RORGO, *Rorgo Fretellus de Nazareth et sa description de la Terre Sainte*, Boeren, P. C.(ed.), Amsterdam, 1980.

ISIDOR ze Sevilly, *Etymologie. Etymologiae*, Praha, 1998–.

HIERONIMUS, S. E., *Monumenta Germaniae Historica. S. Eusebii Hieronymi opera, Epistulae LXXI–CXX*, Hilberg, I. S. (ed.), Wien – Leipzig, 1912.

SUGER, *Spisy o Saint-Denis*. Adámková, I. (ed.), Praha, 2006.

VITRUVIUS, *Deset knih o architektuře*, 3,2–4, Praha, 1979.

–, *Acta sanctorum*, Antwerpen etc., 1643–.

–, *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, Salzburg, 1866–.

–, *Corpus christianorum continuatio mediaevalis*, Turnhout, 1966–.

–, *Guía del viaje a Santiago*, Vega Inclán (ed.), M., Madrid, 1927.

–, *Historia Compostelana*, in: *Patrologia Latina* 170 J.-P. Migne (ed.), *Patrologia Latina*, Vol. 170, Paris, 1854, col. 889–1235.

–, *Itineraria Romana I*, O. Cuntz (ed.), Leipzig, 1929.

–, *Le Codex de St.-Jaques. Livre IV. Fita y Colomé, F. – Vinson, J. (eds.)*, Paris, 1882.

–, *Le guide de pèlerin de Saint- Jaques de Compostelle: texte latin du XIIe siècle, édité et traduit en français d'après les manuscrits de Compostelle et de Ripoll*, Vielliard, J., Macon, 1938.

–, *Liber sancti Jacobi (Codex Calixtinus)*, Herbers, K. – Noia, M. S. (eds.), Santiago de

Compostela, 1998.

–, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, J.-P. Migne (ed.), Paris, 1844–1989.

–, *The Pilgrim's Guide: A Critical Edition*, Gerson, P. (ed.), vol. 1.–2., London, 1998.

–, Podivuhodnosti města Říma, M. Putna (přel.) [online, cit. 2015-11-24], dostupné z: <http://www.souvislosti.cz/102/mac.html>.

Literatura

ARMISTEAD, S. G. – GERLI, E. M. (eds.), *Medieval Iberia: an encyclopedia*. New York, 2003.

ARTETA, A. U. et al., *Dějiny Španělska*, Praha, 1995.

BÉDIER, J., *Les légendes épiques, Recherches sur la formation des Chansons de Geste*. Paris, 1908–1913, vol. 4.

BOCCARDI, G., *Pistoia nel medioevo. Storia minima di quando fummo un po' importanti*, Pistoia, 2008

BLÁHOVÁ, M., *Historická chronologie*, Praha, 2001.

COROMINAS, J. – PASCUAL, J. A., *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, 2000.

DAVIES, P. – HOWARD, D. – PULLAN, W. (eds), *Architecture and Pilgrimage, 1000–1500: Southern Europe and Beyond*. Farnham, 2013.

FLETCHER, R. A., *Saint James's catapult: the life and times of Diego Gelmírez of Santiago de Compostela*. Oxford, 1984, s. 57–59.

GLARE, P. G. W., *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, 1968.

HOURIHANE, C., *The Grove encyclopedia of medieval art and architecture*. New York, 2012.

Le GOFF, J., *Kultura středověké Evropy*, Praha: Kosmas, 2005.

Le GOFF, J., *Středověká imaginace*. Praha, 2005.

Le GOFF, J. – SCHMITT, J.-C. – ALESSIO, F. (eds.), *Encyklopedie středověku*. Praha, 2008.

HÄGERMANN, D. *Karel Veliký. Vládce Západu*, Praha, 2002, 624s.

HERBERS, K., *The Miracles of St. James*. In: *The Codex Calixtinus and the Shrine of St. James*, J. Williams – A. Stones (eds.), Tübingen, 1992, s. 11–36.

HUNT, E. D., *Holy Land pilgrimage in the later Roman Empire: AD 312-460*. New

York, 1982.

CHURANOVÁ, Z. – VÁLKOVÁ, M., Svatojakubská cesta. Severním Španělskem do Santiaga de Compostela, Most, 2009.

JAÉN, J. M., *Pilgrim's Guide. The Road to Santiago*. León, 2004.

LINDAHL, C. – MCNAMARA, J. – LINDOW, J. (eds.) *Medieval Folklore*, Santa Barbara – Denver – Colorado, 2000.

MÜLLER, H. – SCHNEIDMÜLLER, B., – EHLERS, J. (eds.), *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888–1498)*. Praha, 2003.

NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Praha, 1992 –.

NIERMEYER, J. F., *Mediae Latinitatis lexicon minus*, Leiden, 1976.

OHLEH, N., *Cestování ve středověku*, Praha, 2003.

OHLEH, N., *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha, 2002.

PRAŽÁK, J. M., *Latinsko-český slovník*. Josef M. Pražák – F. Novotný – J. Sedláček; přeprac. F. Novotný, Praha, 1980, 2 sv.

REILLY, B. F., *The Historia Compostelana: The Genesis and Composition of a Twelfth-Century Spanish Gesta*. *Speculum* Vol. 44, Chicago, 1969

ROUX, J., *La Basilique St. Front de Périgueux: Ses origines et son histoire jusqu'en 1583*. Paris, 1920.

SEKVENT, K. – ŠLOSAR, D., *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině: pravopis, výslovnost, skloňování, odvozování, slovníček jmen*. Praha, 2002.

SCHMITT, J.-P., *Svět středověkých gest*, Praha: Vyšehrad, 2004.

TAYLOR, L. (ed.), *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*, Leiden, 2010.

VILLASEÑOR, S., *Iconografía del Liber Sancti Jacobi de la biblioteca histórica de la Universidad de Salamanca (MS. 2631): entre la tradición del Jacobus y la proyección posterior*, Salamanca, 2012.

ZAVADIL, B., *Baskičtina. Lingvistická interpretace*. Praha, 2010.

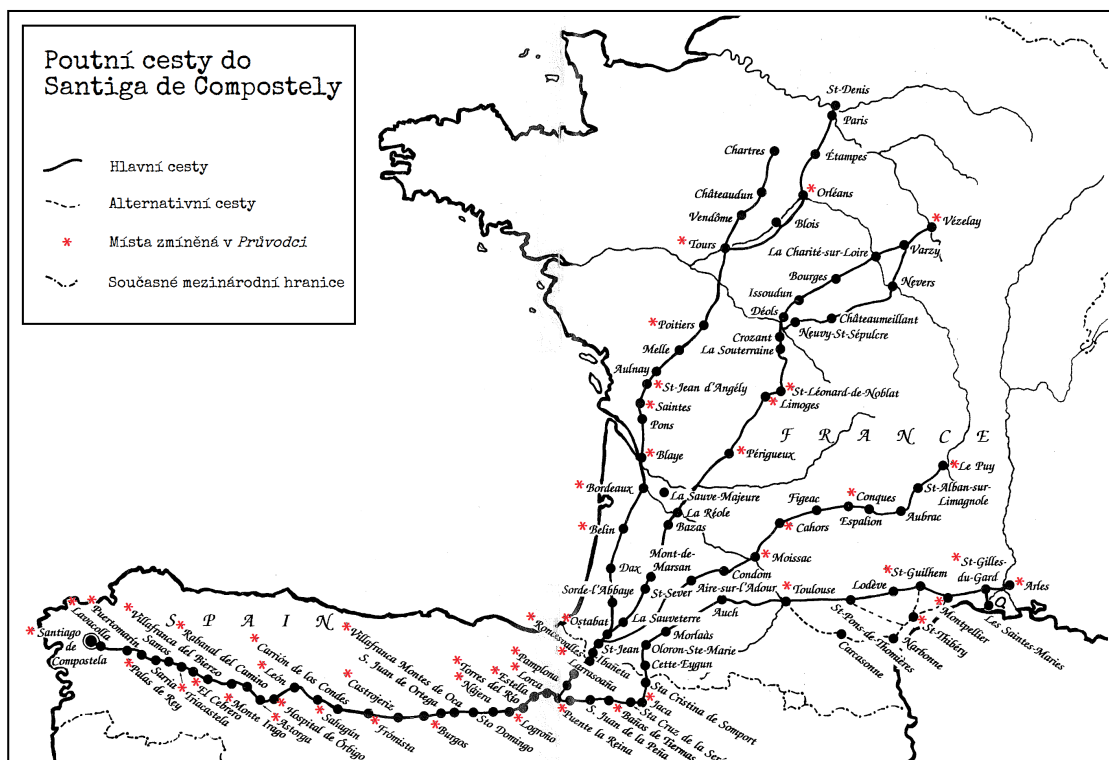
–, *Diccionario de galego*, Barcelona, 2004.

–, *Institut d'estudis catalans diccionari de la llengua catalana*, Barcelona – Palma de Mallorca – Valencia, 1995.

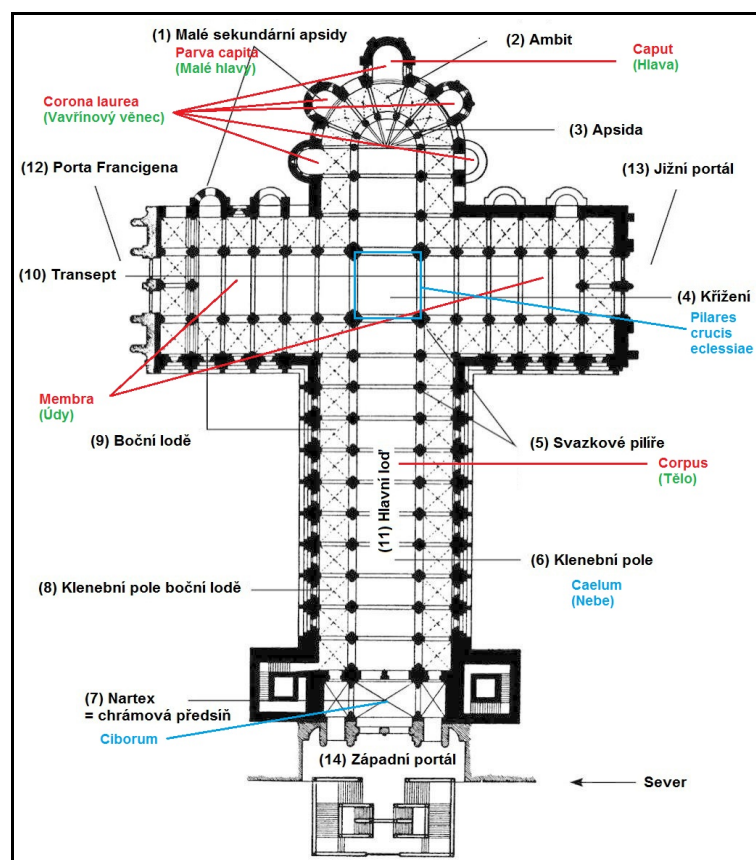
–, *Slovník středověké latiny v českých zemích (Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum)*, Silagiová, Z. (ed. a kol.), Praha, 1987–.

Obrázová příloha 1

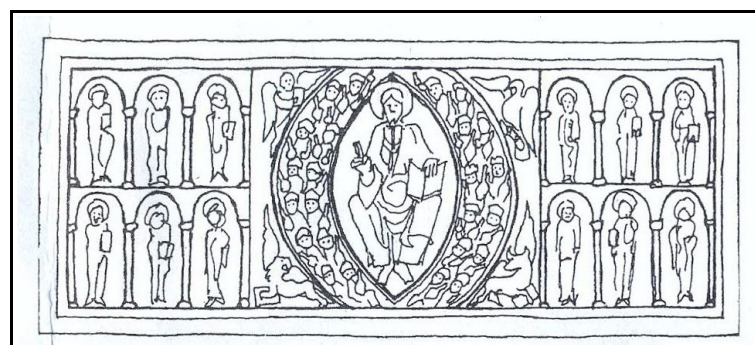
Obr. 1

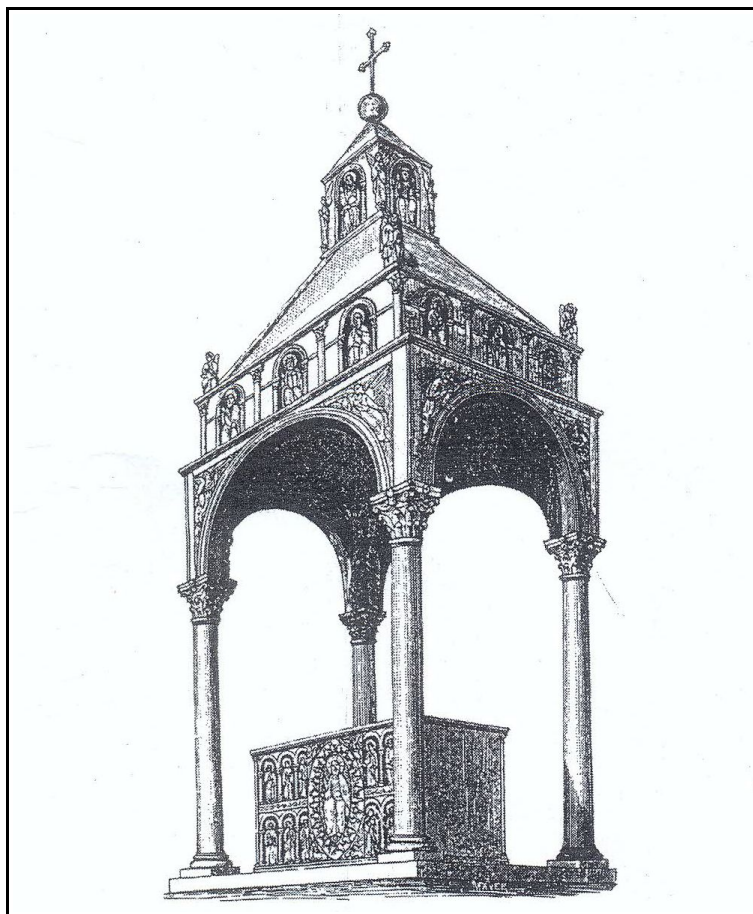
Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa středověkých poutních cest (převzat z GERSON (ed.), vol. 2, 1998, s. 292–293, s vlastní úpravou)

Obrázek 2: (převzat z databáze STUDYBLUE, [online, cit. 2015-04-08], dostupné z: <https://www.studyblue.com> – vlastní úprava)

Obrázek 3: Rekonstrukce antependia oltáře sv. Jakuba (převzat z HERBERS, 2008)

Obrázek 4: Rekonstrukce baldachýnu nad oltářem sv. Jakuba (převzat z HERBERS, 2008)